

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

ANGYALOSY ESZTER

„ELŐSZÖR ISTEN, AZTÁN SZENT SEBESTYÉN”

A VÉDŐSZENT-KULTUSZ SZEREPE ÉS JELENTŐSÉGE EGY SZICÍLIAI TELEPÜLÉS
ÉLETÉBEN

Történelemtudományi Doktori Iskola

A Doktori Iskola vezetője: Dr. Székely Gábor DSc.

Európai etnológia program

A program vezetője: Dr. Mohay Tamás CSc., habilitált egyetemi docens

A bizottság tagjai:

A bizottság elnöke: Dr. Paládi-Kovács Attila CMHAS., egyetemi tanár

Hivatalosan felkért bírálók: Dr. Papp Richárd PhD.

Dr. Barna Gábor DSc., egyetemi tanár

A bizottság titkára: Dr. Szacsvey Éva PhD.

A bizottság további tagjai: Dr. Sárkány Mihály PhD., egyetemi docens

Dr. Bárány Dániel (póttag)

Dr. Paál Zsuzsa (póttag)

Témavezető:

Dr. Mohay Tamás CSc., habilitált egyetemi docens

BUDAPEST, 2011

Tartalom

1. Bevezetés	3
1.1 Eltérő világképek egy közös világról.....	4
1.2 A kutatás kontextusával kapcsolatos elméleti problémák.....	6
1.3 A szicíliai terepmunka előzményei	8
1.4 Terep és módszerek	12
2. Melilli és környezete	20
2.1 A Földközi-tenger vidéke	20
2.2 Dél-Olaszország	23
2.3 Szicília	25
2.4 A katolicizmus Szicíliában	31
2.5 Siracusa tartomány	32
2.6 Melilli.....	34
2.6.1 Melilli Centro.....	35
2.6.2 Città Giardino és Villasmundo	38
3. A szentkultusz.....	40
3.1 A szent.....	40
3.2 A szent fogalma a római katolikus vallásban	42
3.3 A katolikus szentkultusz történetének áttekintése.....	44
3.4 A védőszent-kultusz Olaszországban és Szicíliában	49
4. Szent Sebestyén, a katona, a gyógyító, a védelmező.....	59
4.1 Szent Sebestyén élete és legendája	60
4.2 Szent Sebestyén kultusza Délkelet-Szicíliában.....	65
4.2.1 A melilli Szent Sebestyén legendája.....	66

4.3 A Szent Sebestyén kultusz Siracusa tartományában.....	73
4.3.1 Ferla.....	74
4.3.2 Avola.....	75
4.3.3 Palazzolo Acreide	76
4.3.4 Siracusa	77
4.3.5 Egyéb, kisebb jelentőségű Szent Sebestyén ünnepek Siracusa tartományában	79
4.4 A Szent Sebestyén ünnepek általános jellemzői	80
5. A melilli Szent Sebestyén ünnep	84
5.1 Május 3.....	84
5.2 Május 4.....	87
5.3 A május 4-ét követő hét eseményei	92
5.4 Május 11, nyolcadnap	94
6. Egy rituális gyakorlat változásai, mint a kulturális sajátosságok tükröződése	97
7. „Az én kis Szent Sebestyénem.” A védőszent, mint családtag.....	111
7.1 Találkozás a védőszenttel.....	111
7.2 A kérés és hálaadás formái	116
7.3 A fizikai erőfeszítés, mint áldozat. Zarándoklattípusok	121
8. Szent Sebestyén, Melilli első embere	129
8.1 Melilli, a kiválasztott település.....	130
8.2 A környezet társadalmi jelentősége.....	133
8.3 Szent Sebestyén Little Melilliben	136
9. Összegzés. Szent Sebestyén kultusza a szicíliai Melilliben	139
Köszönetnyilvánítás	145
Irodalom	146
Képmelléklet	161

1. Bevezetés

2007. május 4-én, a hajnali órákban a melilli Szent Sebestyén katedrális, valamint az előtte elterülő hatalmas tér zsúfolásig megtelt emberekkel. A templom kapuit pontban 5 órakor kinyitották, és az összegyűlt legkülönbözőbb korú és külsejű emberek mind egy régi, díszes kocsi köré gyűlnek, amelyen egy szobor áll. A körülbelül egy méteres faszobor egy fiatal, nőies arcvonásokkal rendelkező fiút ábrázol.¹

Míg az épület előtti téren csendben, nyugodtan várakoznak az emberek a bejutásra, a templom visszhangzik az újonnan érkezők kiáltásaitól. Hosszú sorban állnak a kocsi mellett felállított lépcső előtt arra várva, hogy végre megérinthessek a szobor lábát. Körben, a mellékoltárok és a keresztút képei alatt fáradt emberek ülnek, akik több-kevesebb gyaloglás után már lerótták tiszteletüket a fiú előtt, és most végre megpihenhetnek. Sokan fehér ruhát viselnek, mellükön keresztben piros szalag feszül, fejükön fehér kendő. Mindenfelé virágcsokrokat, piros szalagokat, hatalmas gyertyákat látni. A kocsi köré gyűlt tömegből az azon álló férfiak folyamatosan kiemelik a pucérra vetkőztetett csecsemőket és a kisgyerekeket, és a szobor elé tartják őket, majd visszaadják a lent várakozó szüleiknek.

Mindenki a maga módján köszönti a fiút, amikor végre elé érkezik: van, aki csendben imádkozik, és van, aki mosolyog vagy áhítattal nézi, de a legtöbben sírva vagy sikoltozva szólongatják szeretve tisztelt szentjüket. Mert ez a fiú nem más, mint Szent Sebestyén, a melilliek patrónusa.

Mi a funkciója ennek a fiatal fiút ábrázoló, fából készült szobornak a melilliek életében? Mit jelent Szent Sebestyén a számukra, és miképpen van jelen a mindennapjaikban? Miért ünneplik a szicíliaiak védőszentjeiket és miért ezen a módon? Mi a szerepe a védőszentnek a különböző települések életében? Többek között ezek azok a fontos

¹ Lásd Képmelléklet, 1. kép.

kérdések, amelyeket mindenképpen fel kell tennünk, ha megkíséreljük értelmezni ezt a mediterrán világban oly fontos jelenséget: a védőszentek kultuszát.

1.1 Eltérő világképek egy közös világról

Napjainkban az olcsó repülőjáratoknak, a televíziónak és az internetnek köszönhetően a világ számos pontja elérhetővé vált az emberek számára. Sokan azt gondolják, hogy ezeknek az eszközöknek a segítségével megismerhetnek távol élő embereket, kultúrákat, a sajátjuktól különböző gondolkodásmódokat; legtöbbször anélkül, hogy elhagynák az otthonukat. A nagyvilág képe ezáltal megváltozott: mivel már nem tűnik annyira idegennek, egyre inkább úgy érezheti az ember, hogy véleményt tud alkotni bármilyen kulturális vagy szociális jelenségről. A saját logikája szerint, értékrendjének megfelelően kísérli meg értelmezni, értékelni azokat.

Egy adott kultúra ily módon kirajzolódó képe azonban korántsem teljes. A hiányzó információkat pedig csak saját tapasztalatainkból kiindulva tudjuk kipótolni. Így, miközben úgy tűnhet, az emberi társadalom sokféleségéről szereztünk benyomásokat, valójában csak azt vesszük észre, ami összeegyeztethető a mi világképünkkel. Ahelyett tehát, hogy a minket körülvevő világ jelenségeire adott lehetséges magyarázatok körét bővítenénk, a miénktől eltérő látásmódokat alakítjuk mindaddig, amíg beilleszthetővé nem válnak saját sémáink közé.

Az, hogy így reagálunk a világ sokféleségére teljesen természetes. Minden élőlény számára létfontosságú, hogy biztonságban érezze magát a világban, amely körülveszi, az ember számára is. Ennek egyik legfontosabb feltétele, hogy értse, ismerje annak működését. Amikor sok olyan új elemmel találkozunk, amely számunkra ismeretlen, tehát ijesztő és veszélyes lehet, igyekszünk azt beilleszteni az általunk ismert világ keretei közé. Ennek egyik legegyszerűbb módja, ha keresünk egy olyan jellemzőt, amely alapján egy már meglévő kategóriánkba sorolhatjuk az új elemet. Egy sokkal bonyolultabb megoldás, ha megvizsgáljuk a számunkra ismeretlen jelenség mögött meghúzódó okokat, jelentéseket, és ezek alapján egy új kategóriát hozunk létre, és ezzel nem a világot homogenizáljuk magunk körül, hanem a saját világképünket

tágíthatjuk, gazdagíthatjuk, és ez által egyre differenciáltabban láthatjuk és érthetjük meg önmagunkat is.

Hasonló következtetésre juthattak a II. világháború során a Szicíliában partra szálló angol és amerikai katonák is, akik hazatérve beszámoltak arról, hogy ezen a tőlük nem is oly távol eső területen mennyire különbözően élnek az emberek, és hogy mennyi olyan dologgal találkoztak, amelyre saját világképük alapján nem találtak magyarázatot.² Ha olyan dologgal szembesül az ember, ami nagyon eltér az általa megszokottól, sokkal könnyebben dönt úgy, hogy nem a saját világképéhez igazítja azt, hanem inkább utánajár a jelenségek mögött meghúzódó magyarázatoknak. Sok antropológust, néprajzkutatót egyéb szempontok mellett ez is arra ösztönözhet, hogy a sajátjuktól minél inkább eltérő, minél „egzotikusabb” terepet válasszanak kutatásuk színteréül. Így könnyebb megteremteni a szükséges távolságot kutatásuk tárgyától, és sokszor így tudják olvasóikat is a legkönnyebben gondolkodásra késztetni.

Mindez az én témaválasztásomban is szerepet játszott. Bár a szicíliai védőszent-kultusz összehasonlítása a magyarországi búcsújárással és templombúcsúkkal, az ünnepek jellemzői közti hasonlóságok és különbségek vallástörténeti, vallásnéprajzi és vallásantropológiai szempontból is szolgálhatnak fontos tanulságokkal, én mégis inkább azt kívántam megvizsgálni, hogy a római katolikus vallás egyetemes ideológiája és normarendszere hogyan hoz létre eltérő valóságokat a vallást gyakorló közösség sajátos világképének és történelmi, szociális, kulturális hátterének függvényében.

Napjainkban a vallásos és a nem vallásos világkép talán a két leginkább szembevetőn különböző, és mégis párhuzamosan egymás mellett létező gondolkodásmód. A kettő folyamatosan találkozik, és olykor-olykor megütközik egymással akár egyetlen ember életében is. Ez jellemző legalábbis arra a kulturális környezetre, amelyben én felnőttem és szocializálódtam.

² Vö. Faeata 2008: 105-144. A II. világháború időszaka jelentős esemény volt a Mediterráneummal foglalkozó néprajzi, antropológiai kutatások történetében. A következő fejezetben részletesen is kitérek majd erre a témára, és összefüggéseire az egységes Mediterrán világ koncepciójának a kialakulásával.

Vajon hogyan él, miképpen értelmezi a világot egy olyan ember, akinek a közösség nem játszik szerepet az életében, akinek a világgképét, a valóságról való elképzeléseit egyértelműen az egyik vagy a másik gondolkodás határozza meg? Vajon egy ilyen ember számára melyek azok a dolgok, amelyek a „józan ész” keretei közé³ sorolhatóak, vajon az ő elképzelései eltérnek-e attól, ami számomra jelenti a megkérdőjelezhetetlen valóságot? Vajon különbözik-e a valóságról alkotott képünk, amelyet mindketten egyfélének és megkérdőjelezhetetlennek tartunk? A világlátásunk ezen aspektusa létrehozhat-e olyan jelentős különbségeket, amelyek aztán megnehezítik a másik világgképének a megértését? Illetve ez az aspektus vajon nem kapcsolódik-e össze számtalan másikkal, amelyekkel önálló és összefüggő rendszert alkotva jön létre az az egyedi világ, amit minden egyes ember, közösség vagy kultúra jelent?

Korábbi kutatásaim során azt kívántam megvizsgálni, egy adott vallás tanításai miképpen válnak alkalmassá a legkülönbözőbb kulturális kontextusokban arra, hogy működő világgképet alakítsanak ki, illetve hogy ugyanaz a vallás - esetünkben a római katolicizmus - miért és miképpen válik átélhető valósággá az egyes közösségekben, és jelen tanulmányom is ebben a kérdéskörben igyekszik válaszlehetőségeket kínálni.

1.2 A kutatás kontextusával kapcsolatos elméleti problémák

Mielőtt szicíliai terepmunkám előzményeit, magát a terepet és kutatási módszereimet ismertetném, szükségesnek tartom, hogy kitérjek egy, a kutatáshoz kapcsolódó elméleti problémára, illetve hogy állást is foglaljak a kérdésben. Ez ugyanis szükséges ahhoz, hogy dolgozatom felvetéseit és megállapításait a témával kapcsolatos tudományos diskurzus megfelelő szakaszaihoz lehessen kapcsolni, illetve azokhoz viszonyítva lehessen értelmezni.

A Földközi-tenger partvidékén található országok, népek, kultúrák iránti antropológiai, etnológiai jellegű érdeklődés a II. világháború után vált igen élénkké, amikor az egykori

³ Vö. Geertz 2001: 246-270.

gyarmati területek kutatása nehézkessé vált. Elsősorban angol, amerikai kutatók érkeztek ide, akik egy-egy településre, egy-egy tematikára koncentrálnak végeztek kutatásokat. A területtel foglalkozó tanulmányok száma egyre nőtt, és idővel megszületett az igény, hogy a térség kutatói eredményeiket, megfigyeléseiket összevegyék, közösen vonjanak le következtetéseket. Így formálódott ki az a Mediterráneum-konceptió, amely a térségre Európa többi részétől elválasztva, külön egységként tekint és hivatkozik, mindezt a közös, Európa többi részétől markánsan eltérő történelemmel, földrajzi, ökológiai adottságokkal, az ezekhez kapcsolódó gazdasági berendezkedéssel, és az ennek hatására kialakuló társadalmi és kulturális mintákkal magyarázzák.⁴ A koncepció megszületésében igen fontos szerepet játszott Fernand Braudel *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában* című munkája, melynek első kötetében éppen e szempontok mentén határozza meg a Mediterráneum fogalmát.⁵ A szerző megfigyelései oly nagy hatással voltak a térségről való gondolkodásra, hogy sem a mediterrán egység koncepciójának ellenzői, sem támogatói nem tudják azóta sem megkerülni azokat.

Az elképzelés vitatói és támogatói nehezen jutnak közös nevezőre abban a tekintetben, hogy kell-e, érdemes-e a Földközi-tenger partjait külön egységként kezelni, vajon kulturális értelemben valóban közelebb állnak-e egymáshoz, mint Európa más részeihez, a térség országainak lakóit valóban összeköti-e az egymáshoz való hasonlóságuk, illetve a többiekétől való különbözőségük.⁶ A területen belül ugyanis olyan szembevetendő különbségek is megfigyelhetők, amelyek joggal teszik kérdésessé az egységes koncepció létjogosultságát. Ezek a különbségek elsősorban a Mediterráneum afrikai és európai része, illetve az európai rész keleti (jellemzően ortodox vallású) és a nyugati (főként római katolikus) térsége között figyelhetők meg. Ebből kiindulva született meg egy olyan elképzelés, amely a Földközi-tenger partvidékét további egységekre bontja. Ennek a képviselői csupán az európai partvidék nyugati vagy a keleti részére vonatkoztatva (a két rész közti határvonal Horvátország tengerparti része és az ország szárazföldi területei között húzható meg) tartják használhatónak az egységes

⁴ Részletesebben lásd a következő fejezet első alfejezetét.

⁵ Vö. Braudel 1996

⁶ A témára vonatkozóan lásd pl.: Boissevain 1979; Davis 1977; Gilmore 1982 vagy Pina Cabral 1989.

Mediterráneum koncepcióját, illetve kutatásaik elsősorban ezekre a térségekre koncentrálódnak, és e két terület műhelyei, a velük foglalkozó iskolák jól érzékelhetően elhatárolódnak egymástól.

Nehéz eldönteni, beszélhetünk-e valóban egységes Mediterráneumról, amelyet különálló térségként kellene kezelni az európai antropológián belül. Kérdéses, hogy egy adott területet vizsgálva a megfigyelt jelenségek értelmezésekor támaszkodhatunk-e egy másik terület kutatásainak eredményeire és következtetéseire, hogy azonos problematikával szembesülve vajon általánosíthatunk-e arra hivatkozva, hogy a Földközi-tenger vidékének egy általánosnak tekinthető jelenségével kerültünk szembe. Egy fontos tanulság azonban bizonyosan levonható a több évtizedes vitát nyomon követve: ezen a területen kutatva mindenképpen a hasznunkra válik az egységes Mediterráneum koncepcióját támogatók érveinek a megismerése, ugyanis bizonyos közös jellemzők számításba vétele nélkül nem boldogulnánk megfigyeléseink értelmezése során. Ezekre a közös jegyekre éppen ez a koncepció világít rá, ám emellett azt is egyértelművé teszi, hogy értelmezésük során tekintettel kell lennünk minden egyes konkrét település, közösség a többtől különböző sajátosságaira is, amelyek mindenhol megadják a megfigyelt jelenségek sajátos összefüggéseit és magyarázatát.

Választott témám, a védőszent-kultusz olyan sajátossága a mediterrán világnak, amely a kezdetektől fogva szerepel az egység elképzelését alátámasztó érvek között.⁷ Ebben az értelemben munkámmal én is állást foglalok a kérdésben, annak ellenére, hogy témaválasztásomban – ahogy fentebb már ki is fejtettem – egy sokkal általánosabb célkitűzés játszott szerepet.

1.3 A szicíliai terepmunka előzményei

Már néhány éve egy budapesti római katolikus ifjúsági csoport antropológiai vizsgálatával foglalkoztam, amikor lehetőségem nyílt arra, hogy ösztöndíjjal fél évet Olaszországban, Firenzében töltssek, és egy összehasonlító vizsgálat keretében tegyem

⁷ Vö. például Braudel; Davis 1977; Faeta 2008: 163-198; Gronover 2007.

próbára korábbi kutatásom eredményeit, meglátásait. Munkám során mindkét esetben abból indultam ki, hogy a katolicizmus egyetemes érték- és normarendszerével való egyéni kommunikáció más és más „katolicizmusok” megszületéséhez, egymástól jelentősen eltérő arculatú közösségek létrejöttéhez vezet. Egy olyan vallás esetében, amely világszerte jelen van, amely megszületésétől kezdve napjainkig a legkülönbözőbb kulturális jelenségekkel érintkezik, és bár az egyes közösségek ideológiája és normarendszere azonos alapokon nyugszik, az ezzel való kommunikáció a mikroközösségek szintjén, eltérő módokon valósul meg, járható út a kutatás során nem a vallás egyetemes jellegére, hanem arra a folyamatra koncentrálni, ahogyan ez a kommunikáció egymástól eltérő katolikus közösségek kialakulásához vezet, azaz arra a folyamatra, hogyan és miért formálódik az egyetemesből az egyedi.

Míg Budapesten egy világi pap által vezetett templomi csoportban, addig Firenzében egy ferencesek által vezetett ifjúsági közösségben végeztem kutatásokat, és arra voltam kíváncsi, mennyiben befolyásolja az eltérő kontextus a vallás megnyilvánulásait, milyen egy katolikus ifjúsági közösség világgépe, normarendszere az alapvetően katolikus Olaszországban, ahol a kereszténység gyakorlatilag a nemzeti tradíció része,⁸ és ezért a vallással való kommunikáció esetükben minden bizonnyal másképpen valósul meg, mint egy magyarországi közösség esetében.⁹ Illetve az is érdekelt, hogy a csoport által követett és közvetített értékek kiválasztását befolyásolja-e az egyén kommunikációja az egyetemes katolicizmus tartalmaival.

Ott tartózkodásom során több alkalommal is szembesültem azzal, hogy bár a budapesti és a firenzei közösség összehasonlításakor tett megfigyeléseim értelmezése során Magyarország és Olaszország tágabb kontextusként való meghatározása helyénvaló és használható eljárás, hiszen a vizsgált közösségek tagjai számára az adott nemzethez való tartozás identitásuk fontos és meghatározó része, ám ha a kutatás fókuszát máshová helyezzük, a kontextus meghatározásakor pontosítások szükségesek. Egészen mást jelent például a vallásosság Észak-Olaszországban, mint délen, épp ezért érdemes a kettőt elválasztani egymástól, és a vallásos jelenségek vizsgálatát, értelmezését e két szűkebb kategóriába sorolva megkísérlni.

⁸ Vö. Garelli 1991: 10-13.

⁹ Lásd részletesebben: Angyalosy 2006 és 2007.

Firenzei tartózkodásom idején hallottam először az ott, északon dolgozó déliektől az életükben oly meghatározó szerepet betöltő védőszent-ünnepekről, és ekkor született meg bennem az elhatározás egy számomra ismeretlen kontextusban megnyilvánuló vallásosság jelenségeinek megismerésére és értelmezésére.

Hazaérkezésem után igyekeztem minél többet megtudni erről a területről és vallásosságáról. Így került a kezembe Arnold Éva fotóművész kötete,¹⁰ amelyben külön fejezet szól a védőszent-ünnepekről. A fotóművész egyik képén két agrigentói fiatal látható, az egyikük áhítattal öleli át a település védőszentjének, San Calogeronak a szobrát, és valamit a fülébe sűg.¹¹ Ez a kép a későbbiekben egyfajta szimbólumává vált kutatásom fő kérdésfelvetésének. Azzal a céllal utaztam Szicíliába, hogy megértem, mit jelent az emberek számára a védőszent jelenléte az életükben, hogyan befolyásolja ez a világképüket, egymáshoz való viszonyukat.

Joggal vethető fel a kérdés, miért éppen a védőszent-kultuszt választottam vizsgálódásom tárgyául a dél-olasz vallásos jelenségek gazdag tárházából. Elsősorban az motivált, hogy az egyetemes vallás ideológiájának, tradíciójának egy olyan értelmezését, egy olyan egyedi megnyilvánulását sejtettem a kultusz mögött, amivel korábban még nem találkoztam. Korábbi kutatásaim során az általam megismert emberek inkább az Istennel és a vallás tanításaival álltak állandó dialógusban, az ezekhez való kötődés, közeledés és eltávolodás határozta meg életük különböző szakaszait, mindennapjaikat, a szentek tisztelete csak másodlagosan került szóba, egyáltalán nem volt vallásosságukban meghatározó. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy akár Magyarországon, Észak-Olaszországban vagy bárhol máshol a világon ne lehetne a szentisztelet élő és intenzív megnyilvánulásaival találkozni. Csupán azt szeretném hangsúlyozni, hogy számomra Dél-Olaszország és a szentkultusz olyan kutatási terepet és témát kínált, ahol az emberek világképe - amelyben nem különülnek el egymástól a vallásosság és a „józan ész” kategóriáiba sorolható jelenségek - jelentős mértékben eltérőnek tűnt az általam ismert világképektől.

Témaválasztásom idővel aztán kifejezetten szerencsésnek bizonyult. Egy adott szent tisztelete olyan fontos eleme ugyanis az általam kutatott közösség identitásának,

¹⁰ Arnold 2003.

¹¹ Lásd Képmelléklet, 2. kép.

hogy annak minden egyéb aspektusára is hatással van, ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk.

Mivel ismerőseimnek köszönhetően lehetőségem nyílt arra, hogy hosszabb időt töltssek Szicília délkeleti részén, Siracusában, ezért igyekeztem erre a területre koncentrálni, és kiválasztani egy olyan települést, amely kutatásom megfelelő színtere lehet. A választásom a korábban már említett fotóalbum hatására Ferlára esett. Ez a körülbelül 4000 lakossal rendelkező település Siracusa tartomány középső részén található, nagyjából 50 kilométerre a tartomány székhelyétől, Siracusától és a tengerparttól. Ferla védőszentje Szent Sebestyén, az ünnepét július végén tartják.

Az itthoni felkészülés során nem sok Ferlára vonatkozó szakirodalmat, adatot találtam, de ennek ellenére igyekeztem a lehető legtöbbet megtudni a területről. Találtam például egy feljegyzést arra vonatkozóan, hogy Ferlát Júdás városaként is szokás emlegetni, mert egyszer egy nagy szárazság idején a feldühödött emberek a kiszáradt kútba dobták védőszentjük, Szent Sebestyén szobrát. Ez a történet csak tovább fokozta az érdeklődésemet, azt sugallta ugyanis a számomra, hogy az itteniek másképpen viszonyulnak a valláshoz, mint a legtöbb keresztény közösség, amelyekkel eddig találkoztam.

Ám miután 2006 őszén Sziciliába utaztam, és eltöltöttem egy kis időt Siracusában, úgy döntöttem, megváltoztatom eredeti terveimet, és Ferla helyett Melillit választom kutatásom színteréül. Azért kényszerültem erre a lépésre, mert a szakirodalommal és a területtel való közelebbi ismerkedés során egyre inkább nyilvánvalóvá vált számomra, hogy a melilli Szent Sebestyén ünnep – ennek a településnek szintén Szent Sebestyén a védőszentje – az egész tartományban meghatározó, és annak megismerése és megértése nélkül nem járhatok sikerrel egyik másik település, így Ferla védőszent-kultuszának értelmezésében sem.¹²

¹² Melilli mellett szólt egy olyan technikai jellegű részlet is, hogy Ferlába egyedül – autó vagy más közlekedési eszköz híján – nem tudtam eljutni, mert összesen egy busz indult a településről reggel, amelyik a dolgozni indulókat vitte Siracusába, és egy másik ment oda este, amelyik hazavitte őket.

1.4 Terep és módszerek

Szicíliai terepmunkámat két szakaszban végeztem. Az első időszakban elsősorban a szakirodalommal ismerkedtem – odaérkezésem után kiderült, hogy a témával kapcsolatban igen gazdag irodalom áll a rendelkezésemre, ám ezek olyan munkák, amelyekhez csak ott, a helyszínen lehetett hozzáférni, ennek az okára később még kitérek –, illetve bejártam a tartományt, igyekeztem egy általános képet alkotni magamban az ottani életről, minél több embert, helyet és eseményt megismerni. Mint ahogy korábban említettem, Szicília számomra sok szempontból teljesen ismeretlen környezetet jelentett, épp ezért a munkám kezdeti szakaszát akaratlanul is meghatározta, hogy megtanuljam „otthonosan érezni magam” ebben a közegben, ami számomra alapvető fontosságú egy kutatás során.

A második szakaszban Melillire koncentráltam, igyekeztem minél több időt a településen tölteni, megismerkedni az emberekkel, részt venni a közösségi eseményekben, interjúkat, feljegyzéseket és fényképeket készítettem. A kutatás lezárásaképpen pedig lehetőségem nyílt részt venni a melilli Szent Sebestyén ünnepen.

Kicsivel több, mint hat hónapot töltöttem Szicíliában, ebből nagyjából három hónapra tehető a résztvevő megfigyelés módszerével végzett terepmunka. Feltételezhetően másképp alakult volna a kutatásom, más szempontok kerültek volna az előtérbe, és még az is előfordulhat, hogy más következtetésekhez jutok el, ha az egész időszakot Melilliben, résztvevő megfigyeléses kutatással töltöm, vagy ha egészen más kutatási módszereket választok. De úgy gondolom, hogy az általam követett út volt a leginkább célravezető ahhoz, hogy a terepen való boldoguláshoz szükséges háttérismereteket is megszerezsem, és így többé-kevésbé kiismerjem magam a településen, valamint ott is megfelelő mennyiségű időt töltsék el ahhoz, hogy megfigyeléseim és következtetéseim érvényesek, és mások számára is hasznosíthatóak legyenek, illetve hogy megfelelően stabil alapot jelentsenek további kérdések felvetéséhez, kutatási irányok meghatározásához.

Mint arra utaltam, a szicíliai felkészülő időszak szükségességét többek között az is indokolta, hogy csak ott értem hozzá egy Magyarországon sem ismeretlen,¹³ ám Dél-Olaszországban kifejezetten jellemző forrástípushoz, a helyi, helytörténeti monográfiákhoz. Az egyes települések könyvtáraiban számtalan olyan kötet fellelhető, amelyeket ott élő értelmiségiek, tanárok, köztisztviselők írtak szabadidejükben a hely történelméről, néprajzáról, ünnepeiről és szokásairól. Ezek a könyvek többségükben saját költségen, néhány példányban jelentek meg, ezért elég nehezen hozzáférhetőek – jórészt csak az érintett települések könyvtárának, illetve maguknak a szerzőknek vannak meg, és vagy beszélgetések során, vagy a tartományi könyvtári adatbázisból lehet róluk tudomást szerezni, ez utóbbi szerencsére eléggé részletes és gazdag –, ám igen fontos adatokkal szolgálnak az adott terület iránt érdeklődő kutatóknak, sőt, egyenesen megkerülhetetlenek a számukra. Francesco Faeta, a modern olasz antropológia egyik meghatározó alakja így ír erről a forrástípusról:

Az esetek többségében a Mezzogiornón született emberekről van szó, akik, bár nem mindig és esetleg nem állandó jelleggel, de többségében ott is élnek. Foglalkozásukat tekintve a minden fajta és bármely fokon történő oktatáshoz kötődnek, vagy a városvezetésben töltenek be tisztséget, esetleg szabadfoglalkozást űznek, általában magasan képzettek, és a helyi sajtótermékeket megtöltik saját írásaikkal, nem ritkán saját kiadásaik is vannak. [...] Ők azok, akik a Dél társadalmának marginális világában igazán otthonosan mozognak, és valóban jól is ismerik ezt a közeget. [...] A helyi sajátos jelenségekről kezdenek beszámolókat készíteni (ritusok, ünnepek, hiedelmek, konfliktusos élethelyzetek), melyeket helytörténeti vagy etnográfiai írásokként adnak közre saját, megszabott, helyi, tartományi, esetenként regionális köreiken belül. Antropológiai olvasmányaik közt ott találunk néhányat az elmúlt ötven év legismertebb kutatásait összefoglaló kötetekből, akárcsak a Meridione etnográfiájának klasszikusai közül, azonban a külföldi szerzők művei – főleg az olasz nyelven nem olvasható művek – teljességgel ismeretlenek maradnak számukra. Olvasottságuk révén az antropológiai

¹³A témával kapcsolatban lásd az *Ethnographia* c. folyóirat 1984-ben megjelent XCV/1. számában Juhász Antal, Niedermüller Péter és Szilágyi Miklós tanulmányait (vö. Juhász 1984; Niedermüller 1984; Szilágyi 1984).

irodalomból főként egyfajta „folklorisztikus” látásmódra tesznek szert, és azt mondhatjuk, hogy minden lokális, rurális és hagyományra vonatkozó ismeretet idesorolnak. Nagyon gyakran előfordul, hogy az újságírók, külföldről érkező kutatók felé elsődlegesen ők közvetítik a helyi tudást, a népi „hagyományt”. Olykor jelentős mértékű befolyással bírnak még az etnográfiai közvélekedésre is, máskor meg helyi szinten ők terjesztik az intézményesen vagy tudományos műhelyben kidolgozott etnográfiai eredményeket.¹⁴

Érdemes ezzel a forrástípussal körültekintően bánni. Mivel a szerzők maguk is az általuk bemutatni kívánt közösség tagjai, bár látszólag objektív, teljesen átfogó képet kívánnak nyújtani róla, általában annak csak egy fajta, a saját szemszögükből értelmezett változatát tudják közvetíteni. Ha megfigyeléseiket az egész településre vonatkozóan általános érvényűnek vesszük, tehát ezeket a könyveket a hagyományos értelemben vett szakirodalomként kezeljük – bár a tudományosan elismert szakirodalmi szövegek esetében is sokszor felvethető a szubjektivitás kérdése, főleg a kulturális antropológia területén, hiszen ez a tudományterület nem csupán elismeri, hanem módszerként alkalmazza a szubjektivitást –, sokszor félrevezethetjük önmagukat, ami elferdítheti az általunk megrajzolt képet, és az értelmezés során tévútra juthatunk.

Ám ha tisztában vagyunk mindezzel, e könyvek olyan információkkal, adatokkal szolgálhatnak a számunkra, amelyekhez sosem, vagy csak igen nehezen juthatnánk hozzá más módszerekkel. Tanulmányomban ezek közül a források közül is bemutatok majd néhány kiemelkedő jelentőségű kötetet, amelyek a téma és a terület kutatása szempontjából fontos adalékokkal szolgálnak, és amelyekhez más forrásból nem juthatnánk hozzá. Kutatásom során találkoztam olyan könyvekkel, amit Melilli középiskolásai és tanárai állítottak össze, és saját szavaikkal fogalmazták meg benne, saját rajzaikkal mutatják be, mit jelent számunkra Szent Sebestyén; olyan kötettel, amelyben a szerző saját családtörténeti kutatásai alapján kísérli meg rekonstruálni a település történetét; illetve olyanal is, amelyik idősekkel készített interjúk alapján kíván emléket állítani a település mára már elfeledett foglalkozásainak, szokásainak, ünnepeinek.

¹⁴ Faeta 2008: 81.

E forrástípus egyik nagy előnye, hogy, ha a terepként választott település teljesen ismeretlen a kutató számára, munkáját úgy is elkezdheti, hogy felkeresi e kötetek szerzőit. Én is ezt tettem, és három, szabadidejét a településről szóló könyvek kiadásának szentelő embert is alkalmam nyílt így megismerni.

Egyik közülük Nino Privitera, melilli fotográfus, aki végül befogadott családjába – vendégül látott az otthonában, és szállást adott, ahányszor csak Melilliben ragadtam éjszakára -, és beengedett a település főutcájában álló kis üzletébe, ahonnan aztán alkalmam nyílt betekinteni a melilliek hétköznapijaiba. Mivel ezen a nagyjából 7000 lakosú településen, ahol a legtöbb ember többé-kevésbé ismeri egymást, a rokoni, ismeretségi háló az, ami alapján eltájékozódunk,¹⁵ az ebbe való bekerülés elengedhetetlen feltétele a terepen való boldogulásnak. Számomra ezt az igen fontos lépést signor Privitera és a családja tette lehetővé.

Azoknak az embereknek a többségét, akikkel interjút készítettem, beszélgettem, akik megmutatták nekem a melilliek életének különböző mozzanatit, akik végigvezettek a Szent Sebestyén ünnep eseményein, Nino Privitera mutatta be nekem. A legtöbb időt magában a Szent Sebestyén bazilikában töltöttem, ott készítettem interjúkat az ünnepet megelőzően és aközben is a sekrestyében, a hátsó udvaron, az épülethez tartozó fogadószobákban a plébánossal, a szervezőbizottság tagjaival, az önkéntesekkel. Részt vettem az előkészületekben és az ünnep során a „színpalak mögött” zajló munkálatokban. Néhányan meghívtak az otthonukba, illetve sok időt töltöttem signor Privitera szalonjában, az oda betérőkkel beszélgettem, vagy elkísértem őket ügyeik intézése közben. Ezekben a situációkban sokszor nem volt lehetőségem – vagy csak én ítéltem úgy, hogy a helyzet nem teszi lehetővé a diktafon vagy fényképezőgép használatát, illetve az negatívan befolyásolná a munkámat – az azonnali dokumentálásra, ilyenkor utólag, amint lehetőségem nyílt rá, igyekeztem minél pontosabban feljegyezni a történeteket.¹⁶ Az interjúim, a kutatás során készült fotók, valamint a feljegyzéseim is két típusba sorolhatóak: egy részük a vizsgált jelenség, a

¹⁵ Ez egy olyan általános jellemző, amit a témával foglalkozó kutatók az egész Mediterráneumban érvényesnek tartanak, vö. Davis 1977.

¹⁶ Vö. Borsányi 2000: 77-83; Babbie 1995.

védőszentkultusz, illetve a melilli Szent Sebestyén ünnep háttérének feltérképezését, az ahhoz kapcsolódó társadalmi, szociális, gazdasági aspektusok megismerését, megértését szolgálta, másik részük pedig konkrétan az ünnep és az ahhoz kötődő rítusok dokumentálását. Az utóbbi célból a fotók, interjúk és feljegyzések mellett hangfelvételeket is készítettem. Az ünnep ugyanis nem csupán vizuális, hanem hanghatás szempontjából is kifejezetten összetett, és bizonyos szakaszokat hangfelvétel formájában a legcélszerűbb rögzíteni a megfelelő értelmezés érdekében.

Fontos háttéranyagot jelentettek mindezek és a korábban már említett helytörténeti munkák mellett a Melilliről, valamint az ünnepről készült korábbi filmfelvételek, közülük sok a helytörténeti munkák kapcsán már leírt jellemzőket figyelembe véve vált használhatóvá.

Nino Privitera személye nemcsak az én egyéni szempontjaim miatt vált fontossá a kutatás során. A fotográfus pályája során több kutatóval is együtt dolgozott, többek között Antonino Uccellóval – aki Siracusa tartományában élt és dolgozott, és bár amatőr kutatóként kezdte, később hivatásos etnológus, folklorista lett, munkáját a szakma is elismeri –, Luigi Lombardival, a cataniai egyetem professzorával vagy Liliane Dufour, francia etnológussal – az ő munkáikra tanulmányomban én magam is hivatkozom. Emellett több önálló néprajzi és antropológiai szemléletű fotóalbumot is kiadott. Képeit – felhatalmazásával – tanulmányom függelékébe is felhasználtam, amiért nem lehetek neki elég hálás, minőségi szempontból ugyanis összehasonlíthatatlanul jobbak az én amatőr képeimnél. A 2007-es Szent Sebestyén ünnep alkalmával kifejezetten az én számomra is készített felvételeket.

A védőszentek ünnepei – sok egyéb összetevő mellett – nagyon intenzív vizuális élményt is jelentenek a résztvevők számára. Éppen ezért vizuális eszközök használatával gyakran hatásosabban ábrázolhatunk egy-egy fontos mozzanatot, mint bármilyen részletes leírással. Ezért gondolom, hogy az ünnepekről készült fényképek, ábrázolások, készüljenek azok bármilyen céllal, a témával foglalkozó kutatók fontos forrásai, valamint hogy maga a vizuális anyaggyűjtés a kutatás során megkerülhetetlen módszer. Én is igyekeztem mindkét értelemben használni ezeket az eszközöket.¹⁷

¹⁷ Vö. Chiozzi 2000.

Mint azt korábban már említettem, a terepmunka során olyan kérdésekre kerestem választ, mint hogy mit jelent az emberek számára a védőszentjükbe vetett hit, milyen szerepet tölt be hétköznapijaikban, hogyan viszonyulnak hozzá, milyen szerepet játszik a szentkultusz a vallásosságukban általános értelemben, illetve hogy maga a vallásosság hogyan nyilvánul meg a melilliek világról alkotott elképzeléseiben, hogyan értelmezik az őket körülvevő világ jelenségeit.

E kérdések megválaszolását több jelenségből kiindulva is megkísérelhettem. Még abban az esetben is, ha adottnak veszem, hogy a Szent Sebestyén ünnepre koncentrálok, és ezt az eseményt, a hozzá kapcsolódó rítusokat, valamint az emberek e rítusokra adott magyarázatait tekintem kiindulópontnak, számtalan oldalról, számtalan szemszögből megközelíthettem ezt az összetett eseménysorozatot. A terepmunka során e sokféle kiindulópont közül végül egy vált a legkézenfekvőbbé: arra nyílt lehetőség, hogy az eseményeket a szervezők - egy ötfős bizottság és az önkéntesek - csoportjának a szemszögéből kísérem végig. Ez azt jelenti, hogy sok eseménnyel, szimbólummal, magyarázattal volt lehetőségem a „kulisszák mögött” is találkozni, azaz az ünnep olyan aspektusait vizsgáltam, amivel egy ünnepre érkező nem találkozhat, ám sok olyan dologgal viszont nem találkoztam, amire például a különböző zárándokcsoportokkal tartva nyílt volna lehetőségem, de erről még később részletesen is lesz szó. A választott kiindulópont azért vált hasznossá a számomra, mert elsősorban azoknak az embereknek a véleményét ismertem így meg, akik az ünnep megfelelő lezajlásáért felelősek, ezért szerepükből adódóan tudatosan szemlélik azt, ami sokat segített nekem a különböző események, történések értelmezésében.

Mindazok függvényében, amit e bevezető fejezetben összefoglaltam, a melilli Szent Sebestyén ünnepet úgy fogom bemutatni, hogy először ismertetem azokat az elméleti és kontextuális kérdéseket, amelyek szükségesek az események értelmezéséhez, ezután bemutatom magát az ünnepi eseménysorozatot, végezetül pedig értelmezem ennek a szerepét, jelentőségét, hogy választ kapjak a korábban megfogalmazott, általános vallásantropológiai kérdéseimre.

A második fejezetben röviden bemutatom a kutatásom tágabb és szűkebb kontextusát, beleértve annak a vizsgált jelenséghez kapcsolódó történeti, gazdasági, ökológiai, társadalmi és kulturális vonatkozásait.

A harmadik fejezetben foglalkozom a kutatás elméleti hátterét jelentő vallástörténeti és vallásantropológiai kérdésekkel, megadom a különböző vallásantropológiai fogalmak általam használt meghatározását, illetve arra is kitérek majd, hogy milyen szempontok alapján alkalmazom éppen ezeket a meghatározásokat.

A negyedik fejezetben Szent Sebestyénrel foglalkozom: elhelyezem őt a római katolikus egyház szentjei között, elemzem eltérő jelentőségét a történelem különböző korszakaiban, és kitérek a kutatás tágabb és szűkebb kontextusát jelentő területeken megfigyelhető kultuszának ismertetésére.

Az ötödik fejezetben ismertetem a 2007-es melilli Szent Sebestyén ünnep főbb eseményeit, és itt már kísérletet is teszek bizonyos elsődleges következtetések levonására. Ezután kitérek annak a szemszögnek a konkrét bemutatására, amit a megfigyeléseim értelmezésekor használok majd.

A következő két fejezetben az ünnep bemutatott és bizonyos értelemben már megmagyarázott jelenségeit tágabb kontextusba helyezem, és megpróbálom megtalálni összefüggéseiket a közösség életével, elsőként az egyén, másodsor pedig a közösség szempontjából kiindulva.

Végezetül pedig visszatérek majd eredeti kérdéseimhez, és korábbi kutatási eredményeimet is hasznosítva igyekszem választ találni rájuk, levonom kutatásom tanulságait, és felvázolom a kutatás folytatásának lehetőségeit.

Azt gondolom, hogy még közel sem sikerült teljesen képet szereznem a melilli Szent Sebestyén kultuszról. Ahhoz éveken keresztül részt kellene vennem az ünnepi eseményeken, elkísérni a különböző zárandoklatok résztvevőit, megismerni a legkülönbözőbb emberek, a különböző csoportokba tartozó résztvevők vélekedéseit, értelmezéseit – legyenek azok melilliek, más siracusai településről vagy Szicília más tartományaiból érkezettek, avagy hazalátogató amerikai emigránsok. Reményeim szerint erre a jövőben nyílik is majd lehetőségem. Első lépésként azonban megkísérlem

bemutatni, összefoglalni és értelmezni a melilli Szent Sebestyén ünnep legfontosabb rítusait, szimbólumait, a résztvevők különböző attitűdjeit, hogy ezeken keresztül, a szicíliai terepmunka tapasztalatait felhasználva, a különböző kontextusokban megnyilvánuló vallásosság kérdéseiből kiindulva képet alkossak a település életéről, világlátásáról; valamint hogy korábbi kutatásaim eredményeit is tekintetbe véve megrajzoljam egy újabb fajta „katolicizmus” képét, és ezáltal egy lépéssel ismét közelebb jussak a vallásos gondolkodás, tágabb értelemben pedig a másképpen gondolkozás megértéséhez.

2. Melilli és környezete

Ahhoz, hogy a melilli Szent Sebestyén ünnepet bemutassam, értelmezzem, illetve hogy megkísérelhessek közelebb kerülni az itt élő emberek vallásos világképéhez, mindenképpen be kell mutatnom azt a tágabb és szűkebb kontextust, amely ennek az eseménynek a színtere: a vizsgálni kívánt kérdéskör történeti, földrajzi, ökológiai hátterét jelenti.

2.1 *A Földközi-tenger vidéke*

Első szinten, mint legtágabb értelemben vett környezettel, a Mediterráneummal kell foglalkozni, illetve a terület azon jellemzőivel, amelyek azt egységessé teszik, azon adottságaival, történeti eseményeivel, amelyekre az ott élők azonos adaptációs stratégiákat dolgoztak ki.¹⁸ A II. világháború után ugyanis elkezdett kibontakozni egy olyan társadalomtudományi irányzat, amely Európa különböző területeinek etnográfiai és antropológiai vizsgálata során a többitől elhatárolható, külön egységként tekintett a Földközi-tenger partvidékére, az ott található területeken megfigyelhető hasonlóságok és az Európa többi részétől való közös eltérések alapján. Ahogy a bevezetőben is említettük, a mediterrán terület önálló egységként való kezelése mindmáig megosztja a terület kutatóit, vannak, akik az elméletet erőltetettnek tartják, vannak, akik nem vonják ugyan kétségbe annak létjogosultságát, ám további, a területen belüli differenciálást sürgetnének, és vannak, akik úgy tartják, a mediterrán egység az egyetlen érvényes értelmezési keret, amelyből az érintett területek kulturális jelenségeinek értelmezésekor kiindulhatunk. Nem céлом állást foglalni ebben a vitában, ám az kétségszoros, hogy témánk szempontjából hasznos, ha megismerkedünk azokkal az érvekkel, amelyek az elméletet alátámasztják, hiszen bármely, a Földközi-tenger vidékéhez kapcsolódó

¹⁸ A Mediterráneumra vonatkozó adatok forrásai a következő munkák voltak: Boissevain 1979; Davis 1977; Gilmore 1982; Maraschini 1968; Pina Cabral 1989.

antropológiai, etnográfiai kutatás akarva-akaratlanul ebbe a tudományos diskurzusba csatlakozik bele.

A legtöbb Mediterráneum-meghatározás – Fernard Braudel nyomán¹⁹ – földrajzi, ökológiai szempontokból indul ki. Braudel szerint a Földközi-tenger vidéke tulajdonképpen egy egységes hegységrendszer, amelyet maga a tenger szabdal különálló szárazföldrökké. Épp ezért, mivel egyazon hegységrendszer részei, a Földközi-tenger partjainál található félszigetek, az ibériai, az itáliai, a balkán, a kis-ázsiai és a Maghreb országok alkotta félsziget – ez utóbbi nem a szó szerinti értelemben tekinthető félszigetnek, ám jellemzőit tekintve mégis nyugodtan a többi mellé sorolhatjuk, délről ugyanis a sivatag szigeteli el Afrika többi részétől, ezáltal különálló egységet alkot – földrajzi jellemzőiket tekintve hasonlóak: a tengerparti és a hegyvidéki területek átmenet nélkül váltják egymást, és kevés az alföld, a hagyományosan városok alapítására leginkább alkalmasnak vélt terület. Az éghajlat is meghatározó: rövid, enyhe, csapadékos tél váltakozik a hosszú, forró, száraz nyárral. Ebből következően a téli és az az utáni időszakban, az olvadáskor számtalan folyó tör utat magának a hegységekből a tenger felé, ideiglenesen elárasztva az egyébként sem túl jelentős mennyiségű sík területet, míg az ezt követő időszak vízben igen szegény, szinte folyamatosan a szárazsággal kell megküzdeniük az itt élőknek. Az éghajlatnak köszönhetően ez a vidék kiválóan alkalmas olajfa termesztésére, ezt az adottságot sokan fontos szempontnak tartják a Mediterráneum meghatározásakor: határainak meghúzásában az olajfa előfordulását tekintik mérvadónak.

Sokszor, nem egy egész országot, csak annak egy adott területét tekintik a Mediterráneum részének a kutatók, például Olaszország vagy Törökország esetében. Az ide tartozó területekre jellemző, hogy a hegyvidék elválasztja őket a szárazföld többi részétől, nehezen, szinte csak a tenger irányából megközelíthetőek, épp ezért eléggé elszigeteltek, másképpen hatnak rájuk a világban zajló történeti, kulturális események, így az itt élők sajátos életmódot alakítanak ki. Ebben látják legalábbis a magyarázatát a különbözőségnek azok az angolszász kutatók, akik először felfedezték maguknak ezt a

¹⁹ Vö. Braudel 1996.

területet, mint „egzotikus” terepet,²⁰ valamint abban, hogy Európa többi részétől eltérően a Mediterráneum világában a kommunikáció egyetlen lehetséges útja sokáig a tengeren keresztül vezetett.

Ehhez kapcsolódik az egységes Mediterráneum koncepció támogatóinak egy másik fontos érve, mégpedig az, hogy ez a terület volt az ókori civilizáció bölcsője. A görög és római civilizáció fénykorában gyakorlatilag csak a Földközi-tenger partjainál zajlott az élet, a mediterrán országok állandó kapcsolatban álltak egymással. Aztán ez a kapcsolat megszakadt, az európai és afrikai Mediterráneum – elsősorban vallási okokból – szinte teljes egészében elszakadt egymástól, illetve szembefordult egymással a Földközi-tenger európai partvidékének keleti – görög ortodox – és nyugati – római katolikus része – is. Igazság szerint a kapcsolat nem szakadt meg teljesen az egyes területek között, inkább csak átalakult, a Földközi-tenger vidéke az egyes nagyhatalmak rivalizálásának, háborúskodásának a színterévé változott, és a későbbiekben ez határozta meg az itt élő népek életét.²¹

A legtöbb beszámolóban azt olvashatjuk, hogy a mediterrán területeken nem könnyű boldogulni. A hegyek nagyarányú jelenléte következtében kevés a művelhető földterület, amely mellett a vízhiány további nehézségeket is okoz. A tenger és a hegyvidék közti, átmenetet képező sík vidékek hiányában kiépített tengerpartokat sem találni mindenütt, bár az utóbbi évtizedekben ennek ellenére egyre nagyobb szerepet játszik e területek gazdasági életében a turizmus. Maga a tenger élővilága is szegényes, mivel a hegyvonulatok a víz alatt folytatódnak, a környezet nem alkalmas gazdag fauna kialakulására, ezért sem tudnak az itteni halászok például jelentős kereskedelmi tevékenységet folytatni, annyit fognak csak, amennyire saját maguknak szükségük van. A hegyek ásványkincsekben sem igazán gazdagok – néhány kivételtől eltekintve – ezért az itt élők minden nehézség ellenére leginkább földművelésből és állattartásból, pásztorkodásból élnek.

Legtöbbször a fennsíkokon találkozunk településekkel, apró városkákkal nem messze a tengerparttól, ez ugyanis a legideálisabb terület, ahol változatosabb földművelés meghonosítására nyílt lehetőség. Ezek a települések eléggé magasan

²⁰ Vö. Faeta 2008: 105-144.

²¹ Lásd Braudel 1996; J. Nagy 1995.

feksznek ahhoz, hogy a tél végén lezúduló víz ne elárasza őket, hanem csak keresztülfolym rajtuk, elegendő vizet biztosítva az öntözéshez, de még nem fekszenek annyira magasán, hogy a talaj használhatatlanul vékony és terméketlen legyen, és az éghajlat is ezen a részen a leginkább megfelelő. Ezen kívül találunk természetesen településeket a hegységekben, illetve az elmocsarasodástól hosszú küzdelem árán megmentett alföldeken, ahol nagyobb városokat is alapítottak, általában szintén a tengerpart közelében; de a fennsíkokon álló kisebb települések a letelepedés legáltalánosabb formái, az ilyen adottságokkal bíró területeken ez a forma jelenti a legkönnyebb megélhetést.

2.2 Dél-Olaszország

A fent leírt jellemzők elmondhatóak Dél-Olaszországra vonatkozóan is, ebből kifolyóan az országnak ez a része – az északitól eltérően – teljes egészében a Mediterránum részének tekinthető, nem véletlen, hogy az egység koncepcióját támogató kutatóknak kedvelt célpontja ez a terület.²²

A *Sudot*, avagy *Meridionét*, ahogy az olasz szakirodalom nevezi az ország déli részét, valójában maguk az olaszok, az észak-olasz kutatók fedezték fel maguknak, mint a saját, különálló „egzotikumukat”.²³ Amikor a 19. század második felére egyre inkább körvonalazódott egy egységes Olaszország megteremtése iránti igény, az ország politikai vezetőinek szembesülniük kellett az északi és déli részek között tapasztalható óriási különbségekkel. A terület etnográfiai kutatását tulajdonképpen az olasz egység megszületése indokolta, az északi származású vezetők meg akarták ugyanis érteni, hogyan is élnek, miképpen gondolkodnak a déliek, hogy kidolgozhassák az ország irányításához szükséges egységes törvényeket. Mivel az olasz nemzeti állam európai viszonylatban csak igen későn, a 19. század második felében jött létre, nem is központosították olyan szigorúan a közigazgatást, és az egyes területek vezetése, a konkrét, adott területet érintő döntések meghozása a régiók kezében maradt. Ez

²² Lásd pl. Banfield 1958, Davis 1977, Maraschini 1968.

²³ Bővebben lásd Bernardi 1995.

magyarázza az egyes részek elkülönülését, főleg az északi és déli országrész közti különbségek mindmáig kétségszűen fennmaradását is.

Az olasz etnológia története tehát sokáig tulajdonképpen egyet jelentett az ország déli részének etnológiájával.²⁴

Bár korábban is fel-felbukkant egy-két külföldi kutató ezeken a vidékeken, a nemzetközi diskurzust a II. világháború után a terület iránt felélénkült érdeklődés, és a sokak által máig vitatott Mediterráneum fogalom megszületése indította útjára. A tudománytörténeti háttér pedig bármilyen dél-olasz kutatás számára máig az olyan szerzők munkái szolgátták, mint például Giuseppe Pitré²⁵ vagy Ernesto de Martino.

Az ország két része közti különbségek történeti okait kutatva vissza kell nyúlunk egészen a római birodalom bukásáig. Ez volt az a pont ugyanis a történészek szerint, amikortól a két terület élete teljesen különvált egymástól, annak ellenére, hogy politikai értelemben a történelem folyamán még sokszor összekapcsolódtak.²⁶ Ettől a pillanattól kezdve a déli vidékeken egymást váltották a különböző hódító nagyhatalmak (arabok, normannok, Anjouk, aragóniaiak, stb.), amelyek gyakorlatilag az adott uralkodó, herceg, vezető hűbértokoként tekintettek a későbbi dél-olasz területekre, a különböző háborúskodásaik során egyfajta „élelmiszerraktárnak” használták azt. Gyakorlatilag kiirtották az erdőket, és mindenhol gabonaféléket ültettek. Ezzel fölborították a terület természeti egyensúlyát, és a gabonafélék monopóliumából következő hátrányokat Dél-Olaszország máig sem tudta leküzdeni. Ez a jelenség sok egykori tengerentúli gyarmat esetében is megfigyelhető: a „gyarmatosító” hatalom, nem törődve a helyiek szükségleteivel, bevezeti egy adott termény monokultúráját, kielégítve így saját igényeit, ezzel arra kényszerítve a helyieket, hogy szinte mindenből importra szoruljanak.²⁷

²⁴ Vö. Grottanelli 1977.

²⁵ Pitré, a palermói származású orvos külön nevet is adott a dél-olaszországi tematikájú etnológiai kutatásoknak, a tudományág e területét demológiának nevezte, tovább fokozva az amúgy is fennálló terminológiai zűrzavart, amelynek megoldásaként napjainkban Olaszországban előszeretettel nevetik az emberi kultúrákkal, társadalmakkal foglalkozó tudományágat demo-etno-antropológiának.

²⁶ Vö. Romano 1964.

²⁷ Vö. Braudel 1996.

A folyamatos idegen hatalom jelenlétével is magyarázható, hogy a dél-olaszokban egyre inkább megszületett egyfajta dél-olasz, nápolyi, illetve szicíliai identitás, amely mindmáig előtérben áll az olasz nemzeti identitással szemben. Ez a két országrész közti kapcsolatra is hatást gyakorolt. Számos további esemény, konfliktus és fordulat volt hatással Dél-Olaszország történelmére, ám a vizsgált problematikával ezek csak közvetetten kapcsolhatóak össze, ezért nem tartom szükségesnek részletes áttekintésüket. A következő alfejezetben, amelyben ismét egy lépéssel közelebb jutunk a szűkebb kontextushoz, hasonló okokból nem lesz szó Szicília történelmének minden egyes részletéről, kizárólag a téma szempontjából jelentős események bemutatására szorítkozom, azokat az összefüggéseket kiemelve, amelyek szerepet játszottak az itt élők identitásának kialakulásában, és hozzájárulhatnak a védőszent-kultusz jelenségeinek megértéséhez.

2.3 Szicília

A fentiekből kiindulva kijelenthetjük, hogy Olaszország déli tartományainak története összefonódik. Ennek ellenére mégis érdemes legalább három részre osztani ezt területet: külön egységként kezelhető az olasz félsziget legdélebbi, szárazföldi része és a két sziget, Szardínia és Szicília. E három területet összehasonlítva ugyanis a sok hasonlóság mellett sok különbséggel is találkozunk, történetük is hol összefonódott, hol elvált egymástól az elmúlt évszázadok folyamán, és az itt élő emberek önmeghatározásában is fontos szerepet játszik – az északiaktól való elhatárolódás után az egyik legfontosabb – a három dél-olasz területrész megkülönböztetése.

Kutatásom színtere Szicília,²⁸ ez a nagyjából 26 700 négyzetkilométernyi területű sziget, amely az itáliai félsziget legdélebb csücskénél fekszik, nem messze Málta szigetétől, és Afrika – Tunézia – partjaitól.²⁹ Lakóinak száma valamivel több, mint 5

²⁸ Szicília történetének gazdag szakirodalmából a történeti adatokat én elsősorban a következő forrásokból kölcsönöztem: Amico 1856; Colajani 1896; Cucinotta 1958; Gregorio 1973; Romano 1964; Hastings 2007.

²⁹ Mindkét terület közelsége nyomot hagyott, és máig tetten érhető Szicília történeti és kulturális tradícióiban.

millióra tehető. Mivel a sziget nagy részét hegyek borítják, a lakosság jelentős része a part menti síkságokon, fennsíkokon él, ezért ezeken a területeken nagyobb népsűrűség és másfajta gazdasági, kulturális stratégiák jellemzőek, mind a sziget ritkán lakott, belső részein. A gazdasági élet szinte kizárólagosan a mezőgazdaságra korlátozódik annak ellenére, hogy a sziget termőtalajban és vízben szegény.³⁰

A hivatalos nyelv az olasz, ami az utóbbi évtizedekben a televízió és az internet térhódításának következtében szinte teljes mértékben elterjedt a szigeten, illetve mivel az olasz az oktatás hivatalos nyelve, a fiatalok és a középkorúak mind tökéletesen értik és beszélik. Ám máig sok olyan idős emberrel találkozhatunk főleg a sziget belsejében, akik csak a helyi nyelvet, a *sicilianut* beszélik. Ezt a nyelvet az olasz egy változatának szokás tartani, de valójában egy önálló, újlatin nyelv, amelyet görög, arab, katalán és spanyol hatás alakított. Szókincsét nagyjából 250 ezerre teszik, és a sziget különböző területein különböző változatait beszélik.

Szicília 1946-tól a néhány Olaszországban megtalálható autonóm térség egyike, 89 képviselőből álló helyi parlament, az *Assemblea Regionale Siciliana* irányítja, amelynek vezetője a regionális elnök, akinek kabinetje – a *Giunta* – a különböző kormányzati részlegekért felelős képviselőkől áll.³¹ A szigeten 9 tartomány – provincia – található, mindegyik a legfontosabb városáról kapta a nevét.³² E kilenc tartomány határait az évszázadok során legbefolyásosabbnak számító földbirtokos családok területeinek alapján határozták meg, ezért azt mondhatjuk, hogy az egyes tartományok élete még szorosabban összefonódik, és épp ezért kutatásunk történeti-kulturális kontextusának meghatározásakor a következő szintet jelenti.

Ám mielőtt erre rátérnénk, érdemes egy ennél korábbi szintet is megvizsgálni. Szicília szigete ugyanis, ahogy arra már korábban utaltam, korántsem egységes sem gazdasági, sem történeti, sem pedig kulturális szempontból. A különböző elemzők, eltérő szempontokat helyezve előtérbe, eltérő egységeket határoznak meg: megkülönböztetik egymástól Észak- és Dél-Szicíliát; a tengerparti területeket és a sziget belsejét; illetve – elsősorban történeti okokra hivatkozva – Északkelet- Délkelet- és

³⁰ Lásd Képmelléklet, 3. kép.

³¹ Hastings 2007: 18-19.

³² Palermo, Trapani, Agrigento, Caltanissetta, Enna, Messina, Catania Ragusa, Siracusa.

Nyugat-Szicíliát. Ez a típusú felosztás az arab hódoltság időszakáig nyúlik vissza, amikor is a sziget három közigazgatási egységre oszlott, melyek a következők voltak: Val Demone, Val di Mazzara és Val di Noto. E felosztást, amely kutatásom szempontjából is jól alkalmazható, történeti, gazdasági és kulturális szempontok indokolják. Ezek közül lényegében három, a területi elkülönülést megmagyarázó fontos történeti eseményt érdemes kiemelni, melyek a további, kulturális, társadalmi és gazdasági különbségeket is megalapozták.

Bár Szicília mozgalmas és sokszor viharos története egészen a Krisztus előtti 12. századig nyúlik vissza – ekkorra datálják a régészek azokat a leleteket, amelyek az élet első nyomainak tekinthetők a szigeten – témánk szempontjából ennél kicsit későbbre kell koncentrálnunk.

Szicília első ismert lakói a sicanus, az elümér és a siculus törzsek voltak, nagyjából 2000 évvel Krisztus előtt érkeztek a szigetre, és életmódjukról, világképükről nagyon sok részletet kiderítettek a kutatók az utánuk megmaradt gazdag régészeti leleteknek köszönhetően. Őket a föníciaiak követték, akik már alapítottak néhány várost, mielőtt a görögök Kr. e. 734-ben a szigetre érkeztek.

A görögök elsősorban Szicília délkeleti területein hoztak létre virágzó városállamokat, a legfontosabb ezek közül Siracusa volt. A várost gazdagsága, hatalma és befolyása miatt számos támadás érte, ám a rómaiak érkezéséig – Kr. e. 211. – megőrizte önállóságát. A görög kultúra Szicília délkeleti részén honosodott meg a leginkább, számos régészeti és írásos emlék is tanúskodik az akkori életéről, és ezen a területen sok város felépítése, sőt, némileg politikai berendezkedése vagy az itt élők gondolkodásmódja is őrzi a görög hagyományokat.³³

A római hódítás idején vált először a sziget egy idegen hatalom élelmiszerellátójává, ők vezették be a búzatermelés monopóliumát az addig változatos mezőgazdasággal rendelkező Szicíliában, évszázadokra meghatározva ezzel történetét.

Míg a görög hódítók hajóikkal dél felől, a délkeleti partvonalnál érték el először Szicíliát, és ezért ezen a területen építették ki birodalmuk középpontját, a rómaiak az

³³ Vö. Cucinotta 1958: 5-17.

olasz félsziget felől, északkeletről érkeztek, és a szigetnek ezen a részén központosították hatalmukat. A nyugati területek ez idő alatt viszonylag szabadon éltek mindennapjaikat. Nem meglepő, hogy a következő hódítók, az arabok innen, nyugat felől érkeztek a 8. században, hiszen a sziget ez a része volt az egyetlen, amely felett egy hódító sem épített ki erős katonai, politikai ellenőrzést.

Miután az araboknak sikerült megszerezniük a Szicília feletti irányítást a bizánciaktól, akik a rómaiakat követték a sziget meghódítói sorában a Kr. u. 5-től a 8. századig, hatalmukat az egész szigetre kiterjesztették. Az arab uralom alatt vált Palermo Szicília fővárosává és az egész arab világ egyik legfontosabb városává.

Az arabok jelenléte felvirágoztatta a sziget életét, mezőgazdasági újításokat vezettek be, öntözőrendszereket építettek, és a kulturális élet is új lendületet kapott a szigetre érkező művészeknek és tudósoknak köszönhetően. Bizonyos korlátozások mellett megtúrták az akkor már igen jelentős keresztény vallást és a népi vallásosság különböző megnyilvánulásait is, de az elsődleges vallássá az iszlámot tették.³⁴

Az arabokat a 11. században a normannok váltották fel. Ők voltak azok, akik szintén északkelet felől, a félsziget felől érkezve egységesítették az addig igen különböző népekből és kultúrákból álló Sziciliát, és az ő uralmuk alatt született meg ebből a sokféleségből a szicíliai nép. I. és II. Roger uralkodása alatt a Nápolyi Királysággal összevont Szicíliában is gazdag és virágzó kultúra bontakozott ki, amelynek egyik kulcsa a különböző népekkel és kultúrákkal szemben tanúsított tolerancia volt.³⁵

Gyakorlatilag az olasz egység létrejöttéig, sőt, egészen napjainkig ezt az időszakot tartják Szicília legvirágzóbb időszakának, a két király emlékét máig őrzi a népi emlékezet.

A görög és az arab uralom, valamint a normannok megérkezése jelenti tehát a történeti magyarázatát a sziget hármас felosztásának. A három rész közül az egykori Val di Noto, tehát Délkelet-Szicília jelenti kutatásom kontextusának következő szintjét.

³⁴ Cucinotta 1958: 26-29; 31.

³⁵ Cucinotta 1958: 35-46.

A területre jellemző, hogy az ókorban ez volt a sziget központja Siracusa városával az élen, hogy a görög kultúra hatásait Szicília többi részéhez képest máig itt őrizték meg a legszembetűnőbben, hogy a kisméretű és viszonylag kevés lakosú városok a letelepedés meghatározó formái, főleg a tengerparttól 100 km-en belül található fennsíkokon, míg a belső területek jórészt lakatlanok, illetve hogy ebben a térségben található az Etna, illetve egy törésvonal is húzódik keresztben a területen, így az itt élőknek folyamatosan tartaniuk kell a földrengésektől és a vulkánkitörésektől.

Bár igaz, hogy döntően a fentiekben kiemelt három hatás teremtette meg az alapjait annak a Sziciliának, amit a szigetre érkezve ma megismerhetünk, még majd két évezrednyi különböző történeti esemény alakította az itteniek életét, melyek olyan fontos kérdések megválaszolásában segíthetnek, mint a lokális politikai vezetés jelentősége, a hierarchia, a család és a becsület fogalmainak szerepe. Ezek a kérdések felvetődhetnek többek között a szentkultusz vizsgálata során is, ahogy látni fogjuk. Ám a történeti események áttekintése helyett csupán azokat a vonatkozásokat emelem ki közülük, amelyeket a szakirodalom és a személyes tapasztalataim alapján a fent említett kérdések szempontjából relevánsnak ítéltam. Ezek a sajátosságok olyan jelenségek kialakulásában játszanak szerepet, amelyek Sziciliával kapcsolatban gyakran kerülnek a kutatók érdeklődésének a középpontjába – például a maffia jelensége vagy a szicíliai települések társadalm szerkezete, politikai berendezkedése³⁶ –, ám tanulmányomban csupán a szentkultuszhoz kapcsolódó vonatkozásaikkal foglalkozom.

A normannok után folyamatosan különböző nagyhatalmak versengtek a sziget feletti uralomért: a svábok, az aragóniaiak, az Anjouk, a Habsburgok, Bourbonok váltották egymást egészen 1861-ig, amikor is Szicília csatlakozott az Olasz Királysághoz, majd 1870-ben az egységes Olaszországhoz. Az évszázadokon keresztül meghatározó idegen uralkodókban közös volt, hogy nem törődtek túlságosan a szigettel. Az irányítást legtöbbször alkirályokra, kormányzókra bízta, akiknek nem volt meg a valódi hatalma ahhoz, hogy a szicíliaiak életének irányítását a kezükbe vegyék, és ez

³⁶ Az amorális familizmussal kapcsolatban lásd Banfield 1958; Davis 1977. A maffiával kapcsolatban lásd többek között: Dickie 2005; Schneider-Schneider 2003.

nem is állt érdekükben. A helyiek ezért kívülről meghatározott, idegen országokban alkalmazott törvények szerint kényszerültek élni, amelyek a legkevésbé sem voltak tekintettel a sziget sajátos adottságaira, az ott élők körülményeire. Épp ezért a különböző területek hamar a saját kezükbe vették életük irányítását, és a földesurak nagyjából a 13. századtól kezdve a 19. századig önkényesen rendelkeztek területeikkel és az ott élők sorsáról. Volt néhány olyan kormányzó, alkirály a történelem folyamán, akik megkísérelték valamilyen formában átvenni tőlük az irányítást, ám általában kevés sikerrel jártak. Épp ezért alakulhatott ki Szicíliában – és Dél-Olaszországban – a közigazgatás máig jellemző formája: a „kívülről” érkező törvények mellett, amelyeket általában csak formalitásnak tekintenek, az egyes területeknek megvannak a saját, akár íratlan törvényei, és az ország vezetőinél sokkal nagyobb a tekintélye a helyi vezetőknek, akik a valódi, a helyiek életét befolyásoló döntéseket hozzák. Ezek a vezetők napjainkban a hivatalos politikai berendezkedésnek megfelelő tisztségeket töltenek be, de a feudális berendezkedést követve máig a legbefolyásosabb családok tagjai közül kerülnek ki, így megőrizve a több évszázados hagyományt és továbbörökítve egyfajta hierarchiát lokális szinten, generációról generációra.

A sziget történelmében meghatározó időszak volt a spanyol és katalán uralom, mely kisebb megszakításokkal a 13-tól a 19. századig kitartott. Bár ezt az időszakot viszonylagos béke jellemezte, az embereknek ekkor pestisjárványokkal és természeti katasztrófákkal, földrengésekkel és vulkánkitörésekkel kellett szembenéznük.

A mindezen események hatására kialakult társadalmi és gazdasági problémákra az ország többi részéhez való csatlakozás sem jelentett megoldást. Az 1890-es évek végén a rossz körülmények miatt jelentős kivándorlási hullám indult meg a szigetről, elsősorban az Egyesült Államokba.

A 20. században Mussolini és pártja hatalomra jutása jelentett némi reményt az őt támogató szicíliai földbirtokos családoknak a meggazdagodásra, de a II. világháború, a bombázások, majd a szövetségesek partraszállása 1943-ban újabb nehézségeket jelentett a szicíliaiak számára.

A háború után lett Szicíliából autonóm tartomány. 1950-ben indult útjára a *Cassa per il Mezzogiorno* elnevezésű fejlesztési program, amely igyekszik folyamatos

anyagi támogatást nyújtani az arra természeti katasztrófák vagy egyéb okok miatt rászoruló településeknek.

A 20. század talán legfontosabb eseménye volt, amikor 1953-ban olajat találtak a sziget délkeleti részénél; ekkor létesítették Szicíliában az első vegyipari üzemeket, amelyek a fejlődő turizmussal együtt napjainkra a mezőgazdaság egyre meghatározóbb alternatíváját jelentik.

2.4 A katolicizmus Szicíliában

Témánk szempontjából az eddig összefoglalt történeti, társadalmi és kulturális változások mellett érdemes az egyház szicíliai történetére is röviden kitérni, hiszen a szentkultusz kialakulása és jelentősége szorosan összekapcsolódik azzal.

Mivel az ókori Szicília a Róma és a Kelet közti egyik legfontosabb kereskedelmi útvonalon feküdt, a kereszténység igen hamar elterjedt a szigeten. Már Szent Pál apostol is eltöltött három napot Siracusában római útja során, az Apostolok Cselekedetei tanúsága szerint:

Három hónap múlva tudniillik egy Alexandriába való hajón elindulánk, mely a szigeten telelt, melynek címerén Kásztor és Pollux vala. És Szirakúzába eljutván, ott maradánk három napig.³⁷

A szigeten feltárt katakombák azt bizonyítják, hogy már a Kr.u. 2. századtól kezdve virágzó keresztény közösségek működtek Szicíliában. Csak Siracusában mintegy 70 ókeresztény temetőt találtak. Ekkoriban haltak vértanúhalált az első itteni szentek, Szent Ágota Cataniában, Szent Luca pedig Siracusában, és ekkor indult el elsőként az itteni szentek kultusza. Nagy Konstantin idején vált a sziget teljesen kereszténnyé, a 7. században már kiterjedt egyházi birtokok voltak itt megtalálhatóak.

³⁷ ApCsel. 28, 11-12.

Az arab hódoltság idején az egyházszerkezet felbomlott ugyan, ám a hitélet ekkor sem szűnt meg. Az őket követő normannok újjáépítették az egyházszerkezetet, és megalapították az első szicíliai püspökségeket. Valamint bevezették és terjesztették a bencés szerzetességet, aminek a hatására az addigi görög liturgiát kiszorította a római szertartásrend.

A normannok után következő uralkodók idején az egyház rendre idegeneknek ajándékozta hűbértokként szicíliai területeit, ami sok felkelés kirobbanásához vezetett. A Bourbon III. Károly ezért elrendelte, hogy a püspöki, apáti és kanonoki tisztséget csak szicíliaiak tölthetik be, amit aztán a 19. század végéig igyekeztek be is tartani.

A 16. századtól az olasz egység megszületéséig egy, a mindenkori uralkodótól független, egyházi irányítású főtörvényszék működött a szigeten, melynek élére egy állami tisztviselő került, aki a pápai rendelkezések hatásköre alól is kikerült. Ezzel a módszerrel az egyház a hűbéreseit igyekezett megjutalmazni, ám azzal nem számoltak, hogy a rendelkezés hatására egy tőlük teljesen független vezető került az egyházszerkezet élére, aki saját tetszése szerint irányította a területet, egy újabb „kiskirályként” tevékenykedett a szigeten.

A normannok után 1844-ben szervezték újra a szicíliai egyházszerkezetet, és újabb püspökségeket is alapítottak.

1994-ben jött létre a szicíliai egyháztartomány, 6 érsekséggel és püspökséggel, mintegy 5 millió hívővel.³⁸

2.5 Siracusa tartomány

Mindazok tudatában, amit az előző alfejezetekben összefoglaltam, már megkísérelhetek valamiféle képet alkotni a kutatás konkrét mikrokontextusát jelentő településről: Melilli a Földközi-tenger egy szigetén, az 1860 óta Olaszországhoz tartozó Sziciliában található, annak is a délkeleti, korábban Val di Notónak nevezett részén, Siracusa tartományban.

³⁸ Az adatok forrása: Diós 2008: 250-251.

Siracusa tartományának legmeghatározóbb városa a görög alapítású Siracusa, napjainkban a tartomány legfontosabb turisztikai célpontja. Alapításától kezdve gyakorlatilag mindig megőrizte függetlenségét, és bár a befolyásukat nem tudta elkerülni, hivatalosan nem került egy földesúr irányítása alá sem. Ellenben nagy befolyással bírt a területen a katolikus egyház, Siracusa lett a székhelye az egyik legelső szicíliai püspöknek, és az egyház képviselői váltak a környező területek legfontosabb földesuraivá. Mellettük spanyol származású családok szereztek nagyobb befolyást, és meg is őrizték azt egészen 1860-ig.

A tartomány életében jelentős szerepet játszik az a tény, hogy földrajzilag egy törésvonalon fekszik, ezért a területen mindennaposak a földrengések. Több súlyos földrengés többször is a földdel tett egyenlővé számos települést, amit a túlélők újra és újra felépítenek. Utoljára az 1700-as években rombolta le a tartományt szinte teljes egészében egy földrengés, az ezt követő újjáépítéseknek köszönhető több település sajátos, barokk stílusú arculata.

A szicíliai Giunta külön tartalékokat különít el minden évben arra a célra, hogy a földrengések és vulkánkitörések sújtotta települések újjáépítését támogatni tudják. Ebből következően az érintett, egyébként nem túl nagy költségvetésből gazdálkodó települések felújított házaikkal, parkjaikkal az általános jólét látszatát keltik az átutazókban.

Siracusa tartomány életében meghatározó, hogy a második világháború után, az ötvenes évek folyamán ezen a területen, egészen pontosan Siracusa és Augusta között épült fel Szicília gyakorlatilag egyetlen, elsősorban olajfeldolgozással foglalkozó ipari területe. Ez anyagilag és a munkalehetőségek tekintetében nagyon sokat lendített ugyan a tartomány életén, de az itteniek mindennek az árát is súlyosan megfizetik: a területen jelentős mértékben megnövekedett a környezetszennyezés, és az ebből eredő megbetegedések – elsősorban rákos megbetegedések – száma. Ez okból szokta a helyi média és az itt élők a Siracusa, Augusta és Melilli közé eső területet a „halál háromszögének” emlegetni.³⁹

³⁹ Vö Mollica 1990: 111-206; AA VV 1992: 28-31.

2.6 Melilli

Melilli⁴⁰ – a területen található többi településhez hasonlóan – nem tekinthető hagyományos értelemben egy településnek: valójában három kisebb lakott területből és az azok körül található földterületekből áll össze. Területe 136 km², ebből Melilli Centro 0,93, Villasmundo 0,34, Cittá Gardino pedig 0,86 km². A többi részen az ipari zóna és a mezőgazdasági területek találhatók. Lakóinak száma körülbelül 12 300 fő, ebből nagyjából 6 500 Melilli Centróban, 3 800 Villasmundóban, és 19 00 Cittá Giardinóban él. A tartomány északkeleti részén fekszik, egy olyan vidéken, ahol – a sziget nagy részéhez hasonlóan – a hegységek, fennsíkok szinte a tengerből emelkednek ki; a terület a tengerparttól indul, és a legmagasabb része meghaladja a tengerszint feletti 500 méteres magasságot. Két kisebb folyó szeli át a települést, amelyek a nyári időszakban teljesen kiszáradnak, viszont a téli olvadást követő néhány hónapban bőséges vizűek. Néhány forrás is segíti a terület vízellátását.

Melilli Centro a település központja, itt található a legtöbb köz- és szociális intézmény. Az én kutatásom is ezen a területen zajlott, és a továbbiakban – a helyiekhez hasonlóan – ezt az övezetet nevezem Melillinek.

Még egy apró megjegyzést kell tennünk a helyszín megnevezésével kapcsolatban. Szicília délkeleti részén nem különböztetnek meg egymástól falvakat, községeket és városokat, hanem minden egyes települést egységesen városnak (*città*) neveznek. Bár sokszor méretük, az ott élők száma és az infrastruktúra ezt nem feltétlenül indokolná, mindegyik egy-egy feudumból a történelem folyamán kialakult mezővárosnak tekinthető, ami önálló közigazgatással rendelkezik. Ezért Melilli Centrót is városként említi mind a szakirodalom, mind pedig az ott élő emberek.

⁴⁰ A Melillire vonatkozó adatok forrásai: AA VV 1992; Magnano 1999e; uő. 2001; Mollica 1982; uő. 1990; uő. 1991; uő. 2000; Rizzo 1990; uő. 1999.

2.6.1 Melilli Centro

Melilli⁴¹ – Siracusa tartomány legtöbb ma is létező településéhez hasonlóan, hiszen ez a terület volt a görög birodalom szicíliai központja – már az ókorban lakott volt, sőt, egyes régészeti leletek az őskori élet nyomait is tanúsítják. A város nevének jelentésén, eredetén máig vitatkoznak a nyelvészek. A legelfogadottabb elméletek szerint vagy a római korban itt előállított, messze földön híres méz után kapta a nevét (*mellis*), vagy az arab hódoltság idején, egy „forgalmas ösvény” jelentésű berber kifejezés után, amely a város Siracusa, Augusta és Catania közti elhelyezkedésére, megkerülhetetlen helyzetére utal, esetleg a „Malilah” nevű afrikai törzs neve is lehet az elnevezés forrása.⁴²

Annyi bizonyos, hogy mindkét korszakról, mind a görög-római időkről – régészeti leletek formájában –, mind pedig az arab hódoltság idejéről őriz emlékeket a település. Ez utóbbira az utcanévek és a település szerkezete emlékeztet, amelyet a szabálytalan forma, és az egyetlen főút jellemez, amely mentén a legtöbb fontos épület, például a védőszent temploma, az „anyatemplom” (*Chiesa madre*) is áll, vagy a tipikusan az arab építészet örökségének tartott *roncók* is erre emlékeztetnek, azaz a szűk, kanyargós utcából nyíló zsákutcák, belső udvarok, amelyekre egy nagycsalád lakóépületeinek ablakai, ajtai nyílnak, és ami a közösségi élet egyik fontos tere.

A normann hatásra utal a település történetében az a tény, hogy az 1200-as évektől egészen a 18. század legelejéig Szent Miklós, Mira püspöke volt a védőszentje. A szent testét, aki Mirában halt meg feltehetően Kr. u. 350-ben, 1087-ben Bariba vitték, és tiszteletére bazilikát építettek. Innen első Roger hozta át és honosította meg a tiszteletét Szicíliában, és számos településen választották őt védőszentnek.⁴³

A melilli vár létezését a 12. századtól bizonyosan említik a feljegyzések, és egy darabig különböző hercegek, bárók birtokában volt, míg 1466-ban az aragóniai származású Moncada család tulajdonába került, akik 1812-ig meg is tartották azt. A

⁴¹ Lásd Képmelléklet, 4. és 5. kép.

⁴² AA VV 1992: 40-41; Magnano 2001: 11.

⁴³ Rizzo 1990: 54.

város a történelem során az őket ért támadások, az elhódításra tett kísérletek ellenére a végsőkéig hű maradt a katalán családnak.

A település történetében több szempontból is meghatározó volt az 1693-as év. Ekkor ugyanis egy hatalmas erejű földrengés Szicília keleti részét szinte teljes egészében elpusztította, sok más város mellett Melilli is szinte a földdel vált egyenlővé, és a lakosság egyötöde odaveszett. Ekkor sok egyéb dolog mellett elpusztult a városra vonatkozó szinte minden írásos emlék, dokumentáció, amit addig a Szent Miklós templomban őriztek nagy gonddal. Ez okból kifolyólag írásos forrásokat gyakorlatilag csak a földrengés utáni időszakból kezdve találhatunk a városról, és ha valamilyen ennél korábbi dokumentáció valahonnan előkerül, az igazi kincsnek számít a helyiek számára. Ám mivel az ilyen anyag kevés, a melilliek között az orális tradíció az ismeretátadás egy igen fontos eszköze.

Az 1693-as földrengés után a túlélők úgy döntöttek, hogy teljes egészében az eredeti mintájára építik újjá városukat. Ezt az elkövetkező évszázadok alatt még többször is megtették, ezért lehetséges, hogy a földrengések ellenére a település máig őrzi az arab hódoltság korabeli arculatát. Egy igen fontos dolog azonban megváltozott ebben az évben: a melilliek lecserélték védőszentjüket, Szent Miklós helyett az addigra már nagy népszerűségnek örvendő Szent Sebestyénbe helyezték bizalmukat, aki máig a település védőszentje. A szent kultuszának kialakulásáról a következő fejezetben lesz részletesen szó.

1812-ben a szicíliai parlament egy angol stílusú alkotmány mintájára véget vetett a feudális rendszernek, ami lényegében nem sokat változtatott a helyiek életén: a gazdasági és politikai irányítás továbbra is a korábban hatalmat szerzett családok kezében maradt.

1860-ban Garibaldi és vörösingesei segítségével elűzték Szicíliából a Bourbonokat, és Szicília az Olaszországgal való egyesülésre szavazott II. Viktor Emánuel király alatt. Az ezt követő időszakban a sziget egésze súlyos gazdasági válságba került. A századforduló környékén indult meg a kivándorlás első és legerősebb hulláma, elsősorban az Egyesült Államok felé. Többek között rengeteg melilli lakos is útra kelt, hogy Connecticutban, Middletownban kezdjenek új életet, és megalapítsák új otthonukat, „Little Melillit”. A kitelepültek sokszor azért dolgoztak keményen, hogy az

otthon maradt családjukat segítség, vagy hogy pénzt gyűjtsenek, hogy egyszer hazatérhessenek, földet vehessenek, és ott folytathassák az életüket. Sokan a terveik ellenére sem jutottak már haza, ám hiába a nagy távolság, még a melilliek Amerikában született leszármazottai is eltéphetetlen szálakkal kötődnek ahhoz a városhoz, ahonnan családjuk származik.⁴⁴

A gazdasági válságot csak súlyosbította, és az emigrációt előmozdította a két világháború is. Az I. világháború idején a legtöbb férfinak és fiúnak el kellett hagyni a várost, hogy az olasz hadseregben harcoljon, és sokan oda is veszték. Az otthon maradt nők – tekintve hogy korábban szigorú, nemek szerinti munkamegosztásban dolgoztak a földeken – komoly gondba kerültek. A II. világháború még súlyosabban érintette a területet: Szicília délkeleti partjainál volt az egyik pont, ahol a szövetséges csapatok megkezdtek az offenzívát a németek ellen, és a Mussolini által irányított olasz hadsereg ellenőrzése alatt álló településeket sem kímélték: Melillit újra a földig rombolták.

A második világháború után az újjáépítésekben nagy szerepet játszott az Amerikában élő rokonoktól érkező anyagi segítség, majd pedig az 1950-es években felépült, többek között Melilli tengerparti területeit elfoglaló iparterület. Az ipari zóna⁴⁵ nemcsak jelentős bevételt hoz adó formájában a városnak, hanem gyakorlatilag az ottaniak életét is teljes mértékben megváltoztatta. Az addig kizárólag a mezőgazdaságban dolgozó lakosság nagy százaléka – bár szakképzetlenek voltak –, mivel a földekből egyre nehezebben lehetett megélni, az újonnan felépült gyárakban vállalt munkát. Sokan érkeztek a településre a tartomány más részeiből is; a város pedig ennek következtében rohamos mértékben növekedni kezdett és növekszik ma is, amennyire és amilyen irányba csak a földrajzi viszonyok ezt lehetővé teszik.

Ám a jólétért súlyos árat kell fizetniük: a gyárak által kibocsátott környezetszennyező anyagok miatt Melilliben – úgy, mint a környező többi településen, Augustában, Siracusában, Priolo Gargallóban is – folyamatosan emelkedik a rákos

⁴⁴ Vö. AA VV 1992: 103-122; Cazzetta – Magnano 2001:118-120; Magnano 2000: 113-117. A leírtakat személyes tapasztalataim is megerősítik, hasonló gondolatokról számoltak be annak az amerikai zárándokcsoportnak a tagjai, akik a Szent Sebestyén ünnepre látogattak haza Melillibe, és akikkel alkalmam volt beszélgetni. Voltak, akik beszámoltak arról például, hogy fő célkitűzésük annak ellenére is a „visszatérés”, hogy ők maguk már az Egyesült Államokban születtek, és sosem éltek Melilliben.

⁴⁵ Lásd Képmelléklet, 6. kép.

megbetegedések száma, valamint a korábbi virágzó tengerpart, sőt, az egész környező partszakasz fürdésre és turisztikai célokra teljesen alkalmatlanná vált.

2.6.2 Città Giardino és Villasmundo

Az ipari zóna felépülésének köszönhető Città Giardinónak, a másik két Melillihez tartozó település egyikének a létrejötte is.⁴⁶ A beszédes elnevezésű település, „Kertváros”, egy valamikori földbirtok uradalmi épületei helyén épült fel egy konkrét terv eredményeképpen az 1960-as években, kifejezetten abból a célból, hogy a különböző gyárak dolgozói közel költözhessenek a munkahelyükhöz. Az első család 1968 májusában költözött ide. Nem sokkal később vezették be az elektromos áramot és a vizet, és azóta saját hivatallal, általános iskolával, és plébániával is rendelkezik, a település védőszentjének pedig Szent Bertalan apostolt választották.

A harmadik, Melillihez tartozó település története az 1700-as évek elejére nyúlik vissza, pontosabban 1711-re. Az egyébként nagyon rossz viszonyokkal jellemezhető, mocsaras, terméketlen területet egy bizonyos Don Consalvo Asmundo, egy Palermóból érkezett nemes vásárolta meg abból a célból, hogy legelővé alakítsa. Ezt követően épült az első kilenc ház, ahová a jobbágyságot akarta költöztetni, illetve olyan elítélt fegyenceket, akik, ha vállalták a munkát a földeken, cserébe mentesültek a rájuk kiszabott büntetés alól. 1725-ben már felépült az első templom is, amit Szent Mihály arkangyalnak, Villasmundo védőszentjének szenteltek. A rossz körülmények és a településen kitörő járványok miatt a lakosok száma sokáig nem igazán gyarapodott, és a helyzetet még súlyosbította, amikor a 19. század elején bevezetett átalakítások következtében Carlentinihez csatolták, és súlyos adók megfizetésére kötelezték. Csak 1842-ben csatolták végül Melillihez a területet, amikor a várost a környező területek központjává emelték (*capoluogo circondario di terza classe*, harmadrendű területi központ).

Villasmundo valójában csak 1886 és 1952 között, Don Salafia plébános működése idején vált igazán élhetővé: ő volt az, aki a város vezetésével együttműködve

⁴⁶ Città Giardinóval és Villasmundóval kapcsolatban lásd bővebben: Magnano 2000: 85-92.

igyekezett megoldani az ott élők minden felmerülő, életkörülményeiket érintő problémáját.

E három terület együttesét jelöli tehát a Melilli megnevezés hivatalosan. Ezek közül Melilli Centro jelenti vizsgálatunk legszűkebb kontextusát, amelynek keretein belül a melilli Szent Sebestyén kultusz kibontakozhatott. Ám a tágabb kontextus ismerete is elengedhetetlen ahhoz, hogy bizonyos korábban megfogalmazott kérdéseinkre válaszokat találjunk, hiszen rávilágítanak az egyes vizsgált jelenségek történeti, ökológiai vagy kulturális hátterére. Az ebben a fejezetben meghatározott szintek, a Mediterráneum, Dél-Olaszország, Szicília, Siracusa tartomány és Melilli kontextusába helyezve vizsgálom és magyarázom a következőkben a szentkultusz szerepét és jelentőségét egy adott közösség tagjainak az életében.

3. A szentkultusz

Az előző fejezetben megkíséreltem röviden bevezetni az olvasót a tanulmányban bemutatásra és értelmezésre kerülő problematika színteréül szolgáló terület történeti, földrajzi, kulturális kontextusába, amely elengedhetetlen feltétele annak, hogy a tapasztalataimat azok valódi jelentőségének megfelelően tudjam értelmezni. Ám mielőtt áttérnék ezen tapasztalatok bemutatására, a konkrét problematika, a melilli Szent Sebestyén ünnep ismertetésére és elemzésére, érdemes megismerni az ennek közvetlen háttérét jelentő jelenség-együttes, a szentkultusz kialakulását, jelentőségét és szerepét a római katolikus vallásban és a szicíliai régióban, amely tényezők a kutatási kontextus meghatározásához hasonlóan fontos alapját jelentik a tapasztaltak értelmezésének.

3.1 A szent

Első lépésként elengedhetetlennek tartom egy alapvető fogalom, a *szent* jelentésének tisztázását. Mivel a különböző vallásokat vizsgáló tudományágak mindegyikénél alapvető fontosságú a szent, a szakrális kérdése, sok olyan munka látott már napvilágot, amely e fogalom jelentését hivatott tisztázni több-kevesebb sikerrel. A kérdésben máig nem született konszenzus, és különböző szemszögekből vizsgálva, különböző aspektusokat és funkciókat kiemelve újabb és újabb meghatározások tűnhetnek használhatónak vagy elvetendőnek a vallást kutatók számára.

Mivel jelen helyzetben – ahogy látni fogjuk – a szent, szentség egy sajátos csoportjával, egy szűkebb értelemben vett kategóriájával állunk szemben, az a legcélszerűbb, ha megkísérlem a főbb elméleteket úgy ismertetni, hogy kiemelem néhány témánk szempontjából fontos jellemzőjüket, és azok mentén határozom meg a szent fogalmának egy olyan definícióját, amely megmagyarázza, mit tekintek jelen dolgozat kereteiben a szentség kategóriájába tartozónak és milyen szempontok szerint. Azt ugyanis nem tartom célszerűnek, hogy belevessem magam a fogalom körül

kialakult diskurzus mélységeibe, csupán arra szorítkozom, hogy kiemeljem a különböző – egyébként egymásra épülő – elméletek azon pontjait, amelyek ismerete nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megértsük, miképpen is szentek azok a személyek, akiknek a kultuszáról a következőkben szó lesz.

A vallásos ember⁴⁷ világát – legyen szó bármilyen vallásról – két dimenzióra, a szakrálisra és a profánra osztja. Míg ez utóbbi a hétköznapiság, a megfogható, megmagyarázható dolgok világa, a szentség dimenziójára ezen dolgoknak éppen az ellenkezője a jellemző. Ez a kettéosztás a legtöbb valláskutató elképzelése szerint azon alapul, hogy a vallásos ember bizonyos értelemben megtapasztalja egy láthatatlan, titokzatos, transzcendens, nem emberi, nem megfogalmazható, nem megragadható valóság létezését, amelyet nevezhetünk „isteninek”, vagy – az egyszerűség kedvéért, illetve még inkább annak érdekében, hogy egy olyan elméletet tudjunk kidolgozni, amely nem tartalmaz olyan elemeket, amelyek bizonyos, hozzájuk tapadó jelentések miatt megkérdőjelezhetővé tennék azt – numinózusnak. A szentség ehhez a numinózustól kötődő fogalom, amely bizonyos esetekben megnyilvánul az ember életében, amikor is különböző típusú vallási élményeken keresztül megtapasztalhatóvá válik a számára. A numinózus az isteninek az emberi világban való megnyilvánulása, hierofániája a szent.⁴⁸

A szentség dimenziójához tartozó dolgoknak is megvannak ugyan a maguk szabályai, amelyek az azzal találkozó közösség tagjai számára elsajátíthatóak, ám ezek a szabályok másképpen, más elvek alapján működnek, mint a hétköznapi világ szabályai. A vallásos ember számára a világ e kétféle szabályrendszernek köszönhetően válik értelmezhetővé és megismerhetővé: a természet, az ember, a társadalom világa és az azon túlmutató transzcendencia együttesen alkotják meg azt az univerzumot, amelyben

⁴⁷ E megjelölés az olyan emberekre vonatkozik, akik világképének, gondolkodásának fontos része egy transzcendentális dimenzió, egy olyan elem, amely kívül esik az emberi világ tapasztalatain. (vö. Ries 2003:32, Ries 2006:11-19; illetve Otto 2001).

⁴⁸ Vö. Ries 2003:27-44, illetve lásd Eliade 1999; Otto 2001.

az egyén létezik, és ez az univerzum mindkét dimenzió, a szent és a profán világhoz tartozó szabályrendszer ismeretével és elsajátításával válik biztonságossá és élhetővé.⁴⁹

A szentség a legkülönbélebb dolgokban nyilvánulhat meg a különböző vallásokban. Beszélhetünk például szent helyekről, azaz olyan, konkrét helyekről, ahol a hívők szerint az isteni szívesebben nyilvánul meg, mint más helyeken, avagy akár állandóan jelen van, illetve tekinthetők szentnek akár egész települések, vagy nagyobb területek is. Lehet szó különleges jelentőségű vagy képességű tárgyakról, – élő és holt – személyekről, szimbólumokról vagy akár szent időről, azaz olyan időszakokról, amelyek egy nap, egy hónap vagy egy év során egy szent ünnep, egy ima vagy egy rítus miatt különleges jelentőséget kapnak, és az isteni dimenziójához kapcsolódnak; illetve szent eszmékről is. Minden vallás esetében e konkrét szentségekből kiindulva próbálják meg a hívő emberek megfogalmazni a számukra érvényes, elvont, általános szentség jelentését.⁵⁰

Az általam bemutatni kívánt római katolikus szentkultusz esetében is egy ilyen, konkrét formákban megnyilvánuló szentségről, egészen pontosan szent személyek tiszteletéről van szó, amely jelenség a fentiek értelmében tekinthető a vallás szentség-fogalmának egyik konkrét megnyilvánulásának.

3.2 A szent fogalma a római katolikus vallásban

A római katolikus vallás tanítása szerint egyedül Isten szent, és egyedül rajta keresztül válhat bármi más, az emberi világhoz kapcsolódó dolog szentté a korábbiakban meghatározott értelemben. Így tehát szent az, aki vagy ami „Isten megszentelő kegyelmi állapotában van”,⁵¹ azaz valamilyen módon részesévé válik a transzcendens, isteni dimenzióknak. A szent egyszerre van jelen az emberi világban és az isteni dimenzióban, ezáltal egyfajta hidat hoz létre a kettő között, amin keresztül a hívő ember könnyen

⁴⁹ Vö. Papp 2007: 113; Voigt 2004: 75.

⁵⁰ Voigt 2004: 74.

⁵¹ Várnagy 1999: 444.

kapcsolatba léphet a numinózzal. Igaz ez a korábban említett módon egyes tárgyakra, helyekre, időpontokra, imákra, szimbólumokra vagy rítusokra, de azokra a szent személyekre is, akiket az egyház tisztelet és követendő példa céljából a hívei elé állít. Ez a szentté avatás rítusán⁵² keresztül történik meg, és bár egyes személyeket komoly tisztelet övez már életük során is (például Teréz anya vagy Pio atya esetében), a szentté avatásra mindig csak az illető halála után kerülhet sor. Olyan személyekről van szó, akik állhatatosan követték Krisztus példáját életük során. Ezáltal részesei lehetnek nemcsak Krisztus szenvedésének, hanem kiválasztott voltának és üdvözülésének.⁵³ A Jelenések Könyve, melyre az egyház is támaszkodik a fogalom meghatározásakor, így ír a szentekről:

Azután látám, és ímé egy nagy sokaság, a melyet senki meg nem számlálhatott, minden nemzetből és ágazatból, és népből és nyelvből; és a királyiszek előtt és a Bárány előtt állnak vala, fehér ruhákba öltözve, és az ő kezeikben pálmaágak; [...] És monda nekem: ezek azok, akik jöttek a nagy nyomorúságból, és megmosták az ő ruháikat, és megfehérítették ruháikat a Bárány vérében. Ezért vannak az Isten királyiszéke előtt; és szolgálnak néki éjjel és nappal az ő templomában; és a ki a királyiszekben ül, kiterjeszti sátorát felettök. Nem éheznek többé, sem nem szomjúhoznak többé; sem a nap nem tűz rájuk, sem semmi hőség; mert a Bárány, a ki a királyiszeknek közepette van legelteti őket, és a vizeknek élő forrásaira viszi őket; és eltöröl Isten az ő szemeikről minden könnyet”⁵⁴

Ezen személyek életében Isten kegyelme és ezáltal a szentségre való kiválasztottságuk láthatóan is megnyilvánul, de embertársaik számára általában csak haláluk után felismerhető módon.

⁵² A szentté avatás egy hosszas eljárás végeredménye, amely során ellenőrzik egy adott, szentté avatásra felterjesztett személy életére vonatkozóan fellelhető összes adatot. A végső döntést egy ezért felelős bizottság hozza meg, majd akkor lesz valakiből valóban szent, amikor ezt a döntést ünnepélyesen a pápa kihirdeti. A szentté avatás folyamata az évszázadok során sokszor változott, a jelenlegi formáját II. János Pál határozta meg 1983-ban. Vö. Diós 2007.

⁵³ Vö. Brown 1993: 98.

⁵⁴ Jel 7, 9–17.

3.3 A katolikus szentkultusz történetének áttekintése

Az, hogy a szentek kultusza miért vált kialakulása és elterjedése idején az új keresztény vallás követői számára olyan központi jelentőségűvé, máig kérdéses, annyi azonban bizonyos, hogy a különböző szentek tisztelete – és itt most kifejezetten szent emberekre gondolunk – a katolicizmus elterjedésének meghatározó eleme volt. A folyamat tényszerű vizsgálatát sokáig nehezítette az, hogy a kutatók, vallástörténészek általában megkülönböztették a keresztény közösségek egy elit rétegét a köznéptől, és a szentkultusz ápolását ez utóbbinak a hatáskörébe utalták, azaz „alantas jelenségnek”, a „babonáság megnyilvánulásának” tartották. Ám valójában inkább tekinthető ama változás következményének, amely a késői antikvitás korában a Mediterráneum vidékén élő népek világképében jelentkezett, és ami legszembetűnőbben a társadalom felépítésének, és az életről és halálról vallott alapvető nézeteknek az átalakulásában érhető tetten.⁵⁵

Kevés dolgot tudunk biztosan a szentkultusz kialakulásáról, annyi azonban bizonyos, hogy a szentek tisztelete szinte egyidős a keresztény vallással. Feltehetőleg a 2. században, a keresztényülődések idején kezdődött meg a vértanúk sírjánál. Ahogy a római családok összegyűltek halottjuk születésnapján a sírnál, a keresztény közösségek is összegyűltek a keresztényülődések időszakában, hogy megünnepeljék a vértanúk „égi születésnapját”, azaz haláluk napját.⁵⁶ Ebben a korai időszakban a mártírok „szentté nyilvánítása” a keresztény közösségek első vezetőinek, a püspököknek volt a feladata – később, ahogy már utaltunk rá, a szentté avatás a pápa hatáskörébe került át –, és tiszteletük a sírhely köré koncentrálódott. Ezeken a különleges helyeken gyűltek össze az első keresztény közösségek, mert úgy gondolták, a szentre kiáradó isteni kegyelemből így ők is részesülhetnek.

A kor emberének gondolkodásmódjában mindig is nagy szerepet játszott az az elképzelés, hogy az életében transzcendentális lények segítik. Úgy gondolták, hogy ezek a különböző lények, istenek, vagy védőangyalok beleavatkoznak a világ történéseibe.

⁵⁵ Brown 1993:44-45.

⁵⁶ Vö. Diós 2001: 8.

Ebben az értelemben tehát elfogadhatónak tűnik az az elmélet, mely szerint a szentkultusz a pogány vallás örököseként a népi vallásosság keretében jelent meg a kereszténységben.⁵⁷ Ám ennél többről van szó: a kor embere új kérdéseire, problémáira válaszokat keresve a régi elképzelések nyomdokain haladva, az azok által megkezdett úton továbbhaladva választott új utakat.

A szentek lettek tehát azok a közvetítők, akik Isten színe előtt közbenjárhattak embertársaikért. Azért váltak erre a szerepre különösen alkalmassá, mert, bár Isten kegyelméből részesültek, tehát rendelkeztek mindazzal a képességgel, tulajdonsággal és hatalommal, amit a szentség, az istenivel való egyesülés biztosított nekik, mégis, valamikor emberek voltak, végigjárták az ember életének minden állomását, még a halált is, és ezért azt gondolták róluk, hogy megértőbbek az ember szükségleteivel, gondolkodásmódjával kapcsolatban. De ettől váltak igazán alkalmassá arra is, hogy példaképként szolgáljanak az emberek számára: emberként ugyanolyan nehézségekkel kellett szembenézniük, és szentségük bizonyítja, hogy a keresztény értékrend szerint sikeresen birkóztak meg az élet akadályaiival. A különböző társadalmi státuszú, foglalkozású, nemű és korú szentek életútjában mindenki könnyen találhatott olyan epizódot, amelyben a saját helyzetére ismerhetett, és ami erőt adhatott az esetleges nehézségek leküzdésében.

Emberi mivoltuknak köszönhetően a szent és a hívő kapcsolata kézzelfoghatóbbá vált, hiszen alkalmazhatóvá váltak rá az emberek között is használatos szabályok.⁵⁸ A szent jelenlétének különböző megnyilvánulásai még egy fontos kérdésben nyújtottak egyfajta bizonyosságot: a túlvilági élet kérdésében.

Ezek azok a jellemzők, ami miatt az adott történeti szituációban a szentkultusz oly nagy jelentőségre tehetett szert. Tulajdonképpen tetten érhetőek benne a késő antik társadalom világgépének legfontosabb változásai. A szentek sírhelyei körül tartott ünnepek egy új összetételű társadalmat hoztak létre újfajta hierarchiával, amelyik a korábbtól eltérő értékekre helyezte a hangsúlyt.

Ezekben az első időkben a kultusz még a mártírok sírhelyéhez kötődött. Idővel azonban több fontos változás is történt; egyfelől a szentek száma ugrásszerűen

⁵⁷ Wilson 1985:1

⁵⁸ *A népi jámborság és liturgia direktóriuma* 2005: 138.

megnövekedett, a mártírok mellett megjelent a szent apostolok – akik többségükben maguk is mártírok voltak –, hitvallók – azaz akik nem haltak meg, de fogságot, kínzást, száműzetést szenvedtek el az üldözések idején⁵⁹ –, aszkéták, szerzetesek és szerzetesnők tisztelete és az ő ünnepeik. Másrészt pedig kultuszuk egyre kevésbé korlátozódott a szent sírhelyére; a korábban csak helyi jelentőséggel bíró szentek tisztelete egyre inkább elterjedt a keresztény világban. Ebben a folyamatban két tényező is szerepet játszott: az egyik a zarándoklatok, búcsújárások megjelenése, a másik pedig egy új szokás, a szent relikviák ajándékozásának a megjelenése.

Minden nagyobb vallásban megtalálható a búcsújárás, azaz egyfajta szent zarándoklat szokása. Azon az elképzelésen nyugszik, hogy az istenség egyes meghatározott helyeken különösen szívesen nyilatkozik meg, s itt a neki bemutatott tiszteletadás, áldozat különösen kedves. Az ilyen hely az istenség (szent, hős szb.) közvetlen megjelenése vagy valamilyen tárgy, ereklje közvetítésével történő megmutatkozása által kitüntetett hely.⁶⁰

A keresztény búcsújárásra a 3. századtól vannak adataink. Ezek az első zarándoklatok Jeruzsálem és Palesztina szent helyeire tartottak. Majd, mikor a perzsa, arab, török hódítás miatt a szentföldi zarándoklat nehézségekbe ütközött, ezek céljaként megjelentek a szentek, mártírok, apostolok sírjai és relikviáinak őrzőhelyei.

A keresztény zarándokok utazásaikról útikönyveket, itineráriumokat is készítettek, amelyekben részletesen beszámoltak nemcsak a szent helyről, amelyet meglátogattak, hanem az egyes szentek életéről, csodáiról, kultuszáról. Emellett a 4. századtól kezdve megjelentek az úgynevezett acták: az ókeresztény kor szentjeiről, vértanúiról szóló munkák, amelyek szintén beszámoltak a körülöttük kialakult kultuszról is. Ezen szövegeknek, beszámolóknak köszönhetően a szentek kultuszához és így ünnepléséhez már nem csupán az életük, szenvedésük története (pietájuk) szolgált alapul, hanem a haláluk után hozzájuk kötődő csodák is, melyek az adott szent

⁵⁹ Verbényi–Orosz–Arató 1989: 225.

⁶⁰ Bálint 1994: 16; Barna 2001:11. Bálint Sándor az egyistenhívő vallásokban, az antik mitológiában s a kereszténységben található szent helyeket, ahová a zarándoklatok irányulnak, a következőképpen csoportosítja: 1. emlékhelyek, amelyek a vallásalapítók, szentek életében fontosak voltak; 2. szentek, hősök sírhelyei, testerekljeinek őrzőhelyei; 3. kegyképek és –szobrok őrzőhelyei, amelyek főleg a középkortól számottevőek.

kiválasztottságát, a rajta keresztül megnyilvánuló isteni kegyelem jelenlétét bizonyították.

Ezek a szövegek és a zárandoklatok együttesen járultak hozzá ahhoz, hogy egy-egy szent kultusza általános jelentőségre is szert tehetett.⁶¹ Ám emellett fontossá vált a különböző relikviák vándorlása is, ami főként az arab invázió idején vált virágzó tradícióvá, amikor az egyes szent területekre történő zárandoklat nehézségekbe ütközött.

Az ereklyék, relikviák a szentek testének egyes részei, avagy hozzájuk, a történetükhöz kapcsolódó tárgyi emlékek,⁶² amelyek a szentség egy másik típusát jelentik, ám rájuk is igaz mindaz, amit a szent személyek kapcsán elmondunk: ezeken a tárgyakon, illetve emberi testrészeken keresztül is az isteni dimenzió nyilvánul meg, a hívó segítségükkel ezzel a dimenzióval kerülhet kapcsolatba. Az ereklyék tisztelete már a kezdetektől fogva szorosan összekapcsolódik a szent személyek tiszteletével. Mint láthattuk, az őskeresztények az első megemlékezéseket a szentek sírjainál tartották. Később az első oltárokat ezekre a sírokra emelték. Ennek a szokásnak az emlékét őrzi az egyház azzal, hogy ma is liturgikus előírás valamilyen szent ereklye elhelyezése a templomok – rögzített – oltáraiban.⁶³ Ezzel is biztosítják az adott tér – az oltár és az egész templom – állandó szakralitását, azaz az isteni dimenzió állandó jelenlétét egy „kézzel fogható” hídon keresztül.

Az ereklyék tisztelete és később vándorlásuk lehetővé tette, hogy egy adott szent ne csupán történetein és legendáján keresztül ébresszen tiszteletet, csodálatot olyan távoli helyeken is, ahol ő maga sosem járt, hanem ezeken a tárgyakon keresztül fizikailag is megjelenhessenek, és a hívők a rajtuk keresztül megnyilvánuló isteni dimenziót, a csodatévő erejüket, azaz azon képességüket, hogy általuk az emberi világ törvényei szerint nem megmagyarázható dolgok történnek, konkrétan is megtapasztalhassák.

A szentek tiszteletében a következő lépést az ereklyék tiszteletéhez kötődő módon a szentek ábrázolásának a tisztelete követte. Ezek az ábrázolások az ereklyékhez hasonló módon nyerik el jelentőségüket: az egyes ábrázolások esetében különböző

⁶¹ Vö. Bálint 1994: 15-23.

⁶² Verbényi–Orosz–Arató 1989: 67.

⁶³ Várnagy 1999: 319.

csodás események hatására a hívő ember Isten jelenlétének megnyilvánulását, tetszésének, akaratának a kinyilvánítását fedezi fel, aminek hatására az a szakrális dimenzió részévé, és ugyanolyan közvetítővé, az emberi és isteni dimenzió közti híddá válik, mint ahogyan ez a szentek és a hozzájuk kötődő tárgyak esetében történik.⁶⁴

Mind a szent emberek, mind pedig a tárgyak és ábrázolások tehát csak akkor válnak szentté a vallásos ember szemszögéből, ha ezt Isten kinyilvánítja, azaz ha valamilyen megmagyarázhatatlan esemény, valamilyen csoda tanúskodik a rajta keresztül megnyilvánuló isteni dimenzióról.

A szentség e három formája – az adott szent ember, a hozzá kapcsolódó szent tárgyak és a szent ábrázolásai, szobrok vagy festmények – együttesen járultak hozzá az egyes szentek tiszteletének elterjedéséhez a világban. A különböző szentek jelentősége, tiszteletének hatóköre eltérő lehet: beszélhetünk egyetemes, országos vagy helyi jelentőségű szentekről is, akiknek a tisztelete csak egy-egy település vagy szerzetesrend életében meghatározó.

Az újabb és újabb szentek tiszteletét az egyház egy többször is módosított naptár segítségével igyekezett szabályozni. A jelenleg érvényben lévő naptárat a II. Vatikáni Zsinat határozatai alapján állították össze, és azokat a szenteket tartalmazza, akik az egyház megítélése szerint egyetemes jelentőségűek mind földrajzi, mind történeti, mind pedig lelkiismereti szempontból,⁶⁵ ám teret hagy a helyi jelentőségű szentek tiszteletének is. Az egyes nemzetek, szerzetesrendek saját szentjeik ünnepeit beilleszthetik az általános naptárba.

⁶⁴ A képek kultusza külön jelentőséget is nyert a kereszténység történetében. Gondoljunk csak az ikonok tiszteletének hagyományára a keleti ortodox kereszténységben – úgy tekintenek a szentet ábrázoló képre, mint annak megnyilvánulására a földön, mint egy olyan eszközre, amin keresztül Isten közvetlenül kommunikál a hívekkel – vagy a képrombolás korszakára a nyugati kereszténységben, illetve az ábrázolás tilalmára a protestáns egyházakban. Ez a téma azonban igen távolra vezetne témánktól, ezért az elemzés során csak azokat a vonatkozásait hangsúlyozom, amelyek segítenek előrejutni a védőszent-tisztelet tárgyi formában megnyilvánuló változatának a megértésében. A témával kapcsolatban lásd pl. Belting 2000; Florenszkij 2005.

⁶⁵ Verbényi–Orosz–Arató 1989:227.

Mint ahogy azt már korábban említettük, a szentek tisztelete azért kiemelkedő jelentőségű a hívek számára, mert ők egyszerre részesei az emberi és az isteni dimenzióknak, és ezért a velük való kapcsolattartás során az emberek hasznosítani tudják az egymás közt is alkalmazott szabályokat, követett normákat, amelyek ismerősek és ezért érthetőek is a számukra. Ez az ismerősség, „otthonosság” fontos szemponttá válik a szentkultuszban: a hívek gyakran egyes kiválasztott szenteknek kiemelten fontos szerepet tulajdonítanak a saját életükben, akik így egyfajta családtaggá, személyes védelmezővé válhatnak. Azt, hogy melyik szenthez köti az embert ilyen közeli, intim viszony, szintén az ismerősség, egyfajta analógia határozza meg. Megvannak az egyes országoknak, nemzeteknek a védőszentjei, akiket az adott nemzethez tartozó emberek közelebb éreznek magukhoz. Vannak védőszentjei az egyes foglalkozásoknak: olyan szentek, akik általában maguk is az adott szakmát űzték, ezért a hívek „kollegájuknak” tekinthetik, azaz könnyedén találunk egy olyan közös pontot, amely a saját sorsukat a szenthez köti, megszüntetve ezáltal a köztük fennálló akár időbeli, akár térbeli távolságot, és erősítve az „olyan, mint én, mint mi” érzését, amely már a szent emberi mivolta miatt is közelebbi és értelmezhetőbbé teszi a szakrális dimenziót. Vannak „specializálódott” szentek is, akikhez bizonyos konkrét kérések, problémák esetében fordulnak a hívek, például bizonyos betegségek miatt. Ennek apropóját gyakran vagy az élettörténetük, legendájuk egy mozzanata, vagy pedig egy hozzájuk kötődő szimbólum adja. Speciális tiszteletre adhat okot egy adott szent relikviájához vagy ábrázolásához kötődő csoda is.

3.4 A védőszent-kultusz Olaszországban és Szicíliában

Az a szokás, hogy az emberek lakhelyüket valamilyen istenség védelmébe ajánlják, ősi eredetű, és abból az igényből adódik, hogy biztonságban érezhessék magukat a természet erőivel, illetve minden olyan veszedelemmel szemben, amelyet önerőből nem befolyásolhatnak. Az ókorban például Minerva Athén védelmezője volt, Apolló védte Déloszt, Diána pedig Efezuszt.⁶⁶

⁶⁶ Pitre 1900: XIII.

A kereszténység idején az istenségek helyét a szentek vették át, és védelmüket egész országokra is kiterjesztették (patrónus szerepe van például Szent Istvánnak Magyarországon, Szent Patriknak Írországon vagy Szent Erzsébetnek Portugáliában). A települések védőszentjeinek száma folyamatosan gyarapodott. Ezért az egyház szükségét érezte annak, hogy bizonyos normákat határozzon meg a települések védőszentjeinek kijelölésével kapcsolatban. Ilyen szabályozásra először 1630-ban, VIII. Orbán pápa idejében került sor,⁶⁷ és a Vatikán azóta is igyekszik a megfelelő bizottságok és felelősök kijelölésével kézben tartani az emberek szentek iránti tiszteletének különböző gyakorlatait.

Mint azt már korábban említettük, az első keresztény szentek a vértanúk voltak, akiket a keresztényüldözések idején hitük miatt gyilkoltak meg, és tiszteletük, kultuszuk ápolása eleinte azokhoz a területekhez kötődött, ahol életükben tevékenykedtek, illetve még inkább ahhoz a helyhez, ahová eltemették őket.

Ahogy a Római Birodalomhoz tartozó összes területen, a keresztényüldözések idejében Szicília szigetén is sok szent szenvedett vértanúhalált, akiket rögtön ezután szülőhelyük, vagy lakóhelyük védőszentjévé választottak, és tiszteletükre nagy ünnepségeket rendeztek. Általában olyan szentekről van szó, akik nem tettek szert egyetemes jelentőségre, ám tiszteletüket a helyiek azóta is töretlenül gyakorolják. Szicília szigetén, ahogy ez minden katolikus ország, országrész, és így egész Olaszország esetében is elmondható, nem csupán a helyi szenteket ünneplik, választották patrónusuknak az egyes települések lakói, hanem sok egyetemes jelentőségű szentet, a leggyakrabban pedig Máriát. A patrónussá válást minden esetben egy legenda indokolja, amely az adott szent hivatalos legendája mellett párhuzamosan él a hívek tudatában, és olyan csodás eseményekre emlékeztet, melyek bizonyítják az isteni akarat megnyilvánulását, illetve a szent hatékony közreműködésének lehetőségét.

⁶⁷ Vö. Pitrè 1900: XIII-XVII.

Giuseppe Pitrè a szicíliai védőszent-ünnepeket áttekintő kötetének bevezetőjében⁶⁸ röviden összefoglalja ezeknek az ünnepeknek, illetve a védőszentek tiszteletének általános jellegzetességeit. Ő maga is hangsúlyozza, hogy a helyi legendáknak milyen nagy a jelentősége egy szent tiszteletének állandósulásában az egyes településeken. Számtalan faluban végzett kutatása alapján elkülönített egymástól néhány legendatípust.

Az első ilyen legendatípus jellemzően egy olyan történetet mesél el, amelyben az emberek rátalálnak valamelyik szent vagy a Szűzanya egy ábrázolására. Lehet szó festményről, domborműről, feldomborműről vagy szoborról is. Elhatározzák, hogy magukkal viszik a falujukba, ám a kép vagy szobor valamilyen úton-módon nem engedi, hogy oda vigyék, ahová akarják, hanem ő maga dönt arról, hol szeretne otthonra lelteni. A leggyakrabban ez úgy történik, hogy egy szekérre teszik az ábrázolást, és az azt húzó ökrök válnak teljesen irányíthatatlanná, addig mennek, ameddig azt a szent, azaz rajta keresztül Isten akarja, majd onnan nem mozdulnak többé. Ebbe a típusba sorolható minden kétséget kizáróan Melilli védőszentjének, Szent Sebestyénnek a története, amivel a későbbiekben részletesen is foglalkozom majd.

A második legendatípusban a későbbi patrónus valamilyen nélkülözés vagy természeti katasztrófa idején segíti meg a település lakóit. Ebbe a típusba tartozik például Palermo patrónusának, Szent Rozáliának a története. A legenda szerint egy súlyos pestisjárvány idején a város közelében, a Pellegrino hegyen egy Bonello nevű vadász megtalálta Rozália csontjait. Egymástól függetlenül két palermói is megálmodta, hogy a csontok valóban Rozáliáiéi, amiket ezután ünnepélyesen a városba vittek, aminek köszönhetően Palermo hamarosan leküzdötte a betegséget.

Egy harmadik legendatípusba sorolhatók azok a történetek, amelyek azt mesélik el, ahogyan egy szentről vagy Máriáról készült ábrázolás isteni közbeavatkozásra készül el. A művész ezekben a történetekben nem boldogul az utolsó vonásokkal, sehogy sem tudja a szent arcát megrajzolni, kifaragni. Elkecseregetten aludni tér, és mire reggel felkel, azt látja, hogy a műve elkészült, ám olyan csodálatosan gyönyörű, hogy emberi kéz nem alkothatta.

⁶⁸ Pitrè 1900:XIII-LXIV.

Egy negyedik típusba sorolhatóak azok a történetek, amelyek a törökök elleni harcokhoz és a normannokhoz kötődnek. Ezekben a történetekben a normann vitézek egy szenthez imádkozva, az ő segítségével tudnak megnyerni egy döntő csatát.

Szicília városaiban, falvaiban elvéve találkozhatunk olyan legendákkal, amelyek nem sorolhatók egyik itt bemutatott típusba sem, ám ezek száma olyannyira csekély, hogy kétségbevonhatatlannak tűnik a Pitre által kidolgozott tipizálás létjogosultsága, használhatósága.

Már önmagában érdekes tanulságokhoz jutunk el pusztán az egyes legendák elemzésekor, ám én most csak arra szorítkozom, hogy a bennük fellelhető, a mi szempontunkból lényeges elemeket állítsam a figyelem fókuszába.

Szembetűnő, hogy a legendák többségében valamilyen tárgy, esetleg testi maradvány kerül a történet középpontjába, és hogy az egyes szentek élettörténete egyáltalán nem játszik szerepet tiszteletük kialakulásában. Épp ezért az egyes települések patrónusukat nem akármilyen formában tekintik különlegesnek, hanem annak egy adott ábrázolását. Itt szeretnék visszautalni a korábban leírtakra: a tárgyon keresztül megvalósuló csoda, azaz a rajta keresztül kifejeződő isteni akarat teszi azt szentté a hívek szemében. Így tehát ez az adott tárgy, szobor, festmény vagy relikvia nem önmagában válik fontossá, ám nem is feltétlenül a szent miatt, akire emlékeztet, hanem azért, mert a hozzá kapcsolódó csodán keresztül bebizonyosodott, hogy képes arra, hogy hidat nyisson az emberi és az isteni között.

A patrónus-legendák azt is alátámasztják, hogy a települések a lehető legritkábban választják az első és a harmadik isteni személyt, az Atyát és a Szentlelket patrónusuknak, fontos ugyanis, hogy a védőszent ember legyen, azaz – ahogy azt korábban összefoglaltam - ezáltal érthető, megismerhető, a saját világukból való, akivel éppen ezért a saját normáik szerint viselkedhetnek, a saját módszereikkel tudnak kommunikálni. A legelterjedtebb Mária patrónusként való tisztelete, amelyet a témával foglalkozó kutatók leggyakrabban azzal magyaráznak, hogy a szicíliai átlagosnak nevezhető családdalmodell, szociális és nemi szerepeket figyelembe véve az ő alakja a legmegfelelőbb a védelmező szerepének betöltésére. De rajta kívül sok más szenttel, például Szent Péterrel, Szent Józseffel és tanulmányom főszereplőjével, Szent Sebestyénnel is gyakran találkozhatunk.

Mint azt korábban már hangsúlyoztam, Szicília szigetén a szentek tisztelete és a védőszent-ünnepek a keresztényüldözésektől kezdve folyamatosan, mindmáig a közösségi élet egyik legfontosabb eseményei. A szentek ünnepeinek megtartását még az arab uralom idején sem tudták betiltani, így inkább csak egyfajta adó befizetéséhez kötötték. Miután az arabokat elűzték Szicília különböző területeiről, a védőszentek tisztelete még inkább virágzásnak indult, és az, hogy melyik település mely szentet tartotta patrónusának, VIII. Orbán dekrétumáig egyre inkább követhetatlenné vált. Mint arra az előzőekben utaltam, idővel már nem csak a helyi szenteket tisztelték védőszentjüként az egyes települések lakói, hanem más, egyetemes jelentőségű szenteket is, akiknek a szobrai vagy az őket ábrázoló festményeket, esetleg relikviákat valamilyen legenda kötötte az adott területhez. A szabályozási kísérletek csak látszólag tudtak korlátot szabni az újabb és újabb védőszentek megjelenésének: a hivatalosan meghatározott szent mellett sok, a település lakói által tisztelt szent ünnepét is megtartották. Ezek az ünnepek azonban bizonyos esetektől eltekintve jelentőségük szempontjából jóval kisebbek, mint a hivatalos védőszentek ünnepei, amelyek az adott települések életének legfontosabb eseményei. Sziciliában máig nem létezik olyan település, legyen az akármilyen kicsi, amelyik nem ünnepli a patrónusát.⁶⁹

Nem könnyű tehát áttekinteni a szicíliai védőszentek palettáját, amit csak tovább nehezít az a tény, hogy amellett, hogy sokszor több szentet is tisztelnek egy adott településen, ezeket a szenteket sokszor „leváltják”, és helyükre újakat választanak. Az ilyen váltásoknak az oka általában valamilyen természeti csapás, járvány vagy háború kitörése, azaz egy olyan esemény bekövetkezése, amelyet a védőszent nem akadályozott meg, és ezért az érintett terület lakói úgy érzik, hogy „megbukott”, nem töltötte be megfelelőképpen védelmező funkcióját, és ezért helyére egy új, „alkalmasabb” szentet állítanak. Palermóban például – ahogy azt korábban már említettük – 1624-ben, egy pestisjárvány után vette át Szent Krisztina helyét Szent Rozália. A járvány miatt döntöttek úgy a palermóiak, hogy Szent Rozália kegyelmébe ajánlják városukat, és a megszabadulásuk emlékére minden évben ünnepséget rendeznek. Ez az ünnep egyébként olyan fontossá vált a palermóiak életében, hogy amikor 1783-ban egy nagy

⁶⁹ Di Leo 1997: 13.

földrengés után a felújítási költségek miatt Domenico Carracciolo elrendelte, hogy az ünnep időtartamát öt napról háromra csökkentse, valódi felkelés tört ki (*fešta o testa!* „az ünnepet vagy a fejét!” volt a palermóiak jelszava). A leckét minden szicíliai uralkodó megtanulta – az ilyen esetekben különösen fontos például, hogy a sziget feletti uralmat sokáig szinte kizárólag más nemzetiségű uralkodók gyakorolták, akik nem sokat tudhattak épp ezért a helyiek életéről, hiszen a legtöbbször nem is éltek Szicíliában –, és innentől kezdve soha senki nem próbált beleavatkozni a palermói Szent Rozália ünnep menetébe.⁷⁰

Hasonló védőszent-váltás történt számtalan településen Szicíliában, többek között Melilliben is, ahol 1693-ban, egy nagy földrengés után hivatalosan is megfosztották patrónus szerepétől az egyre kevésbé népszerű Szent Miklóst, és helyébe Szent Sebestyént választották, akinek a településen található csodatévő szobrához már korábban számos csodás esemény kötődött.

Történeti aspektusból tekintve ezek a védőszent-váltások konkrét, egyértelmű eseményeknek tűnnek, de valójában minden bizonnyal egy lassabb folyamat eredményeként mentek végbe, amelynek csak záróakkordja volt a konkrét természeti vagy emberi katasztrófa, ami a váltás ürügyét szolgáltatta. Egy szent jelentőségének halványulásához, egy másik megerősödéséhez számos tényező hozzájárulhat, például gazdasági, szociális aspektusok.

Feltételezhetően egy ilyen folyamat zajlik éppen napjainkban Siracusa városában is. Siracusa védőszentje Szent Luca, aki, amellet, hogy a városban szenvedett vértanúhalált, egy nagy éhínség idején is megmentette városát. A legenda szerint miután imádkoztak Szent Lucához, gabonával megrakodott hajók érkeztek a kikötőbe, amelyet a legénység csak kirakodott, majd szó nélkül, anélkül, hogy bármit is elfogadtak volna cserébe, elmentek. Ennek a legendának egy másik változata is él a köztudatban, amely szerint a hajók legénység nélkül érkeztek a kikötőbe, csupán a gabona volt rajtuk, és egy Szent Lucát ábrázoló szobor. Ezeknek a hajóknak köszönhetően menekültek meg a siracusaiak az éhhaláltól. Szent Luca tiszteletére a szent hivatalos napján, december 13-án nagy ünnepséget rendeznek a városban, ám ennél sokkal fontosabb a szent májusban megtartott ünnepe. Ez a megkettőződés fontos

⁷⁰ Vö. Pitre 1900: 1-48; Sciascia 1987: 10-11.

jellemzője nem csupán a szicíliai védőszent-ünnepeknek. Ha a szentnek az egyház által meghatározott emléknapja a téli időszakra esik, a tavasztól ősziig terjedő időszakban is tartanak neki egy ünnepet, általában sokkal nagyobb szabásút, mint a téli időszakban. Így a szent ünnepe illeszkedik a földművelés munkafolyamataihoz, és átveszi az ehhez kapcsolódó ősi ünnepek szerepét, jelentőségét.⁷¹

Siracusában Szent Luca mellett azonban egyre nagyobb tiszteletnek örvend Mária is, pontosabban egy kis, Máriát ábrázoló feldombormű. Ez a képmás 1953. augusztus 29-én könnyezni kezdett. A könnyezést, amely öt napig tartott, és amit orvosi és kémiai vizsgálatok is hitelesítettek, számos csodás gyógyulás követte.

A képmás egy Antonina Giusto nevű asszony szemei előtt kezdett el könnyezni. Antonina, aki Siracusa egy szegény negyedében lakott, terhes volt, és nagyon sokat betegeskedett terhessége alatt. Időnként a látása is elment. Sokat sírt, és imádkozott a Máriát ábrázoló kis képmás előtt, hogy segítse őt a terhessége alatt. Egy ilyen, átmenetileg vakon töltött időszak után a képmásra nézve észrevette, hogy annak könnyek folynak a szeméből. Először nem tudta, mit csináljon, aztán szólt a sógornőjének és a nagynénjének, akik mellette voltak, hogy ők is nézzék meg a csodát. Majd a szomszédokat is áthívták. A történeteknek gyorsan híre ment a városban, és nemsokára olyan hatalmas tömeg szerette volna látni a könnyező Mária-képmást, hogy inkább kivitték az utcára, és kifüggesztették a ház falára. Hamarosan megalakult egy bizottság is, amely a könnyezés hitelességét volt hivatott alátámasztani vagy megcáfolni.⁷² A könnyezésről videofelvétel is készült, amely bejárta az egész világot. De nem csak ezt örökítették meg a felvevőgépek, hanem számos csodás gyógyulást is: toloszékes emberek kezdtek járni, miután a képmás közelébe kerültek, béna testrészek kezdtek újra működni, betegségek múltak el, vakok kezdtek újra látni.

Ezzel az eseménnyel új korszak kezdődött a város életében. A világ minden pontjáról érkeztek zarándokok Siracusába, először az Euripide térre, ahol a kép ideiglenesen helyet kapott, majd az ugyanitt felépülő kegytemplomba.

Manapság, bár még mindig érkeznek külföldiek, és Olaszország más területeiről is jönnek zarándokok a kegytemplomba, elsősorban szicíliai, azon belül is Siracusa

⁷¹ Vö. Pitre 1900: XXXII-XXXIII.

⁷² Lásd Minniti 1954: 143-145.

tartományát érintő jelentőségű kultuszhely. Erről árulkodnak a templomban kiállított áldozati, fogadalmi tárgyak és képek aláírásai. Siracusának pedig jelképévé vált a különös formájú épület, amely messze kimagaslik a város házai közül, és sátorszerű formájának köszönhetően mintegy védelmezőn borul a város fölé. Mint egyfajta végső bizonyíték a két szent nő „vetélkedésére”, a kegytemplom bejáratánál egy hatalmas plakátot is kifüggesztettek, amin a következő felirat olvasható: *Szent Luca és Mária, Siracusa két védelmező asszonya*.

A kegytemplom és a könnyezés emlékére megrendezett augusztusi ünnep nagyon fontos szerepet tölt be a siracusaiak életében. És bár az ünnep még nem közelíti meg a májusi Szent Luca ünnep jelentőségét, a Könnyek Madonnájának kultusza mára már jóval erősebb, mint a hivatalos patrónusé. Az embernek az a benyomása támadhat, hogy Siracusában megkettőződött ez a bonyolult és összetett eseménysorozat, a védőszent-ünnep, ami a helyi szimbólumrendszert, gondolkodásmódot és világlátást meghatározza. Ám ez a megkettőződés minden bizonnyal időszakos, és könnyen megjósolható, hogy a Könnyek Madonnája hamarosan átveszi majd a hivatalos védőszent szerepét Szent Lucától.

A szicíliai védőszent-ünnepek sok hasonló, de sok különböző vonással is rendelkeznek. Érdekes kísérlet, ha ezeknek a vonásoknak az összefoglalásakor a magyarországi kutatásokra alapozva kidolgozott elméletekből indulunk ki.

Szinte valamennyi ilyen ünnepről elmondható, hogy jellemzőek rájuk a magyarországi példák elemzésén keresztül leírt templombúcsúk sajátosságai. Ezek az ünnepek minden évben az egyes települések életének legfontosabb eseményei, az esztendő legtöbb vendéget vonzó alkalmi, amelyre az otthonról elszakadt rokonok és ismerősök is hazalátogatnak. Megfigyeléseim szerint a szicíliai védőszent-ünnepekről is elmondható, amit Bárh János a magyarországi templombúcsúkkal kapcsolatban állapított meg, mégpedig az, hogy ezeken az ünnepeken egy látszólag szétszakadt, de láthatatlan szálakkal mégis összefonódott közösség, a történelmi település találkozik.⁷³

⁷³ Bárh 1990: 366-367

Vannak olyan védőszent-ünnepek, amelyeket a magyarországi templombúcsúkhöz hasonlóan a legfontosabb templom szentjének, azaz a védőszentnek az egyház által megjelölt napján tartják, de jóval gyakoribb, hogy ezen a napon csak egy kisebb megemlékezést tart a közösség, és az igazi ünnepre egy másik időpontban kerül sor, amelyet a szent helyi legendája tesz indokolttá. Ez minden esetben tavaszra, nyárra vagy ősze esik, azaz dologidőben van, és gyakran összefonódik a gazdasági élet valamilyen ünnepével.

A templombúcsúkkal szemben ezeken az ünnepeken nem a vendégeskedés és a rokonok, ismerősök találkozása a lehangsúlyosabb esemény. Ezen a napon ugyanis az emberek a szentjükkel találkozhatnak újra. Épp ezért fontos közösségi esemény, és az ünnep minden fontos történése a szent szobra, képe, tehát valamilyen ábrázolása vagy ereklyéje köré szerveződik.

Ez az aspektus a szicíliai védőszent-ünnepek egyik legfontosabb sajátága, ahogyan ezt korábban is hangsúlyoztuk. Olyannyira kötődik az ünnep és a tisztelet is a szent szobrához, képéhez, hogy gyakran a csodatévő erőt sem magának a szentnek, hanem a szobornak tulajdonítják. Az egyes szentek patrónussá választását indokoló legendák is sokszor a féltve őrzött szoborhoz, ereklyéhez kötődnek.

A védőszent-ünnepek általában egy meghatározott menetet követnek. Első lépésként a szent szobrát, a festményt vagy a relikviát ünnepélyes keretek közt előveszik arról a helyről, ahol év közben őrzik. Ezután a híveknek alkalma nyílik találkozni, fizikai kontaktusba is lépni a szenttel, azaz az ábrázolásával, a szent tárggyal. Ezt a találkozást misével ünneplik meg, amelyet a szent „jelenlétében” tartanak meg. Ezt ünnepi körmenet követi, amely során a szent végiglátogatja a település legfontosabb helyszíneit, egy olyan útvonalat jár be, amellyel jelképesen az egész települést „megjelöli” saját területeként. Ezekre a lépésekre a konkrét példák bemutatásakor és elemzésekor részletesen is kitérek majd. Ehelyütt felsorolásuk csupán azt a célt szolgálja, hogy az olvasó egy átfogó képet kaphasson arról a jelenségről, amelynek egy konkrét példáját kívánom a későbbiekben bemutatni és értelmezni.

Ezek az események csupán a vázát, keretét jelentik az ünnepnek, amelyeket egyéb, egyéni és közösségi rítusok egészíthetnek ki az adott helytől függően. Az

ünnepség jellemzően egy hétig tart, azaz egy hétig marad kiállítva a szent szobra vagy képe a templomában. Minden nap ünnepi misét tartanak, és gyakran nem vallásos események is megrendezésre kerülnek: komolyzenei koncertek a templomban, könnyűzenei koncertek a templom előtti téren. Minden esetben megjelennek a vásárosok is, akik az év tavasztól őszi tartó időszakát azzal töltik, hogy településről településre járnak, ünnepről ünnepre vándorolnak, így alkalmat biztosítva egyes szokások vándorlására is.

4. Szent Sebestyén, a katona, a gyógyító, a védelmező

Mint ahogy ezt az előző fejezetben részletesen is kifejtettem, a katolikus vallásban a szentek kultusza a mártírok tiszteletével kezdődött, ünnepeiket pedig a nyughelyüknél tartották meg. Majd a szentek száma a legkülönbözőbb forrásokból gyarapodott, hitvallókat, szerzeteseket és apácákat állítottak példaként a hívek elé. Az egyre növekvő névsort az egyház igyekezett kordában tartani, és megkülönböztet egymástól egyetemes szenteket, illetve helyi jelentőségű, esetleg egyes meghatározott közösségek, például szerzetesrendek által tisztelt szenteket.

A dolgozatomban elemzett szentkultusz egy olyan szent alakja köré szerveződik, aki egyetemes jelentőségű, sőt tisztelete igen elterjedt a különböző katolikus országokban, amelynek okára minden szempontból kielégítő magyarázatot jelent a szenthez kapcsolódó szimbolika pestissel való összekapcsolódása, amire később még részletesebben is kitérek. Ám emellett az általunk vizsgált, konkrét esetben egyfajta helyi jelentőséget is kap, amely a szent hivatalos legendáját további adalékokkal gazdagítja, illetve egy olyan kontextusban való értelmezését teszi szükségessé, amely eltér az egyetemes Szent Sebestyén kultusz általános háttérétől, és így az elemzés is más aspektusokra hívja fel a figyelmet.

Ahhoz, hogy ezt a speciális kontextust, illetve a szent kultuszának lokális sajátosságait megvizsgálhassuk, meg kell ismernünk a szent egyetemes tiszteletének a történetét, az életére vonatkozó, történetileg hiteles forrásokat és a legendákat, kultuszának változásait az egyes történeti események hatására, illetve különböző ábrázolásmódjait, ami – ahogy látni fogjuk – szintén jelentőséggel bír a szicíliai, és még közelebről a melilli kultusz kialakulásában.

4.1 Szent Sebestyén élete és legendája

Szent Sebestyén életével és halálának körülményeivel kapcsolatban igen kevés történetileg hitelesnek tekintett adat áll a rendelkezésünkre. Azt a keveset, amit tudunk, a *Deposito Martyrum*ban, az egyház e legkorábbi, 354-ből származó kalendáriumában találhatjuk meg. Valójában ebből a forrásból semmilyen más adat nem áll a rendelkezésünkre, mint a neve, az ünnepének, azaz a halálának a napja, illetve annak a helynek a megjelölése, ahová eltemették, eleinte ugyanis csupán ezek az adatok voltak szükségesek egy kultusz gyakorlásához.⁷⁴ A későbbi források ehhez nem sok új információt tesznek hozzá, kivéve talán Szent Ambrus 118. zsoltárhoz írt kommentárját, amelyben a milánói püspök kijelenti, hogy Sebestyén az ő városából származott, és Rómában szenvedett vértanúságot, ahová abból a célból érkezett, hogy a keresztény vallást hirdesse.⁷⁵

Ezek az adatokon kívül, tehát hogy Szent Sebestyén, akinek a neve a görög *sebastos*, „tiszteletreméltó” szóból ered, január 20-án halt meg, és hogy a római katakombákban temették el, semmi mást nem tudunk biztosan. Még azt sem, melyik évben ölték meg, de feltételezhetően 303 és 305 között történt, amikor is Diocletianus császár négy kegyetlen keresztényüldöző hadjáratot is meghirdetett. A császár a hivatali munkáitól való visszavonulás előtt ugyanis fontos céljának tekintette a vallási egység visszaállítását birodalmában.

A Szent Sebestyén életével kapcsolatos további részletek forrásai a legelső hagiográfiák és legendáriumok, köztük mindenekelőtt a *Passio Sancti Sebastiani*.⁷⁶ Erről a középkorban szintén azt gondolták, hogy Szent Ambrus műve, de később bebizonyosodott, hogy ez mégsem lehetséges, mert minden kétséget kizáróan csak

⁷⁴ Vö. Frank 2001: 70; Mari, C. – Mari, G. 2005: 7; Giubelli 1992: 2-4.

⁷⁵ Giubelli 1992: 2.

⁷⁶ Vö. Frank 2001: 71; Mari, C. – Mari, G. 2005: 9; Giubelli 1992: 7. Egy szent legendáinak a megszületése már csak azért is fontos mozzanata a kultuszuk történetében, mert ezek a hétköznapi tapasztalaton túlmutató elemeket tartalmazó történetek egyfelől bizonyítékát szolgáltatják az illető személy szentségének, de e mellett példaértékűvé válnak a közösség számára, azért is kezdték mesélni őket (vö. Dömötör 1980: 424-425).

valamivel az ő halála után íródott.⁷⁷ A 430-440 körül született írásműből és a többi, hasonló jellegű feljegyzésből lényegesen részletesebb képet kapunk a szent életéről. Valamint igen fontos forrás még az az 5. században született Szent Sebestyén-legenda is, amit egy bizonyos Arnobio il Giovanének tulajdonítanak,⁷⁸ és abban a kolostorban született meg, melyet III. Sixtus pápa építtetett a szent sírhelyénél álló bazilika mellé, hogy a szerzetesek ellássák a templom körüli teendőket, biztosítsák a zarándokok ellátását, illetve a szent tiszteletének folytonosságát.⁷⁹ Többek között ez is bizonyítja, hogy Szent Sebestyént már ebben a korai időszakban is nagy tisztelet övezte a keresztények körében.

Sebestyén egyes források szerint Milánóban, mások szerint Narbonában, megint mások szerint pedig Rómában született. Apja római tisztviselő, anyja milánói nemesasszony volt. Apja halála után, ami még gyermekkorában bekövetkezett, anyjával annak szülővárosába, Milánóba költözött, és egy ideig ott, a kereszténységgel szemben toleráns Maximilianus császár udvarában élt és dolgozott. Innen ment Rómába, hogy a kereszténységet hirdesse, illetve más elképzelések szerint, mivel katona volt, azt az utasítást kapta, hogy Diocletianus szolgálatába álljon.

Idővel ő lett a császári testőrség parancsnoka. Pozíciójának köszönhetően a legelőkelőbb római családokhoz volt bejárása, és köztük végzett igen eredményesen térítő tevékenységet, illetve a bebörtönzött, halálra ítélt keresztényekhez járt be vigaszt és segítséget nyújtani. Nevéhez rengeteg, későbbi római mártír megtérítése fűződik – hogy csak néhány nevet kiemeljünk közülük: Márk és Marcellinus, a két testvér, Nikosztratosz és a felesége, Zoé, illetve Róma prefektusa, Cromatius és a fia, Tiburtius is –, ezért ezt a képességét tekintik legkülönlegesebb karizmájának. Emellett számos mártírt részesített méltó temetésben, ami szintén tiltott cselekedetnek számított abban az időben.

A legenda szerint igen tehetséges szónok volt, aki sokakat elvezetett a hithez, és vigasztalta a fogságban sínylődő keresztényeket. Ám egy áruulás következtében ő maga

⁷⁷ Giubelli 1992: 7.

⁷⁸ Di Mari – Di Mari 2005: 15.

⁷⁹ Frank 2001: 70-71.

is a császári törvényszék elé került. Felszólították, hogy hódoljon a római istenségek előtt, ám erre ő nem volt hajlandó. Erre a császár elrendelte, hogy vegyék el Sebestyéntől az egyenruháját, majd meztelenül egy oszlophoz kötöztette – más leírások szerint egy fához –, és elrendelte, hogy nyilazzák halálra. Annyi nyilvessző sebezte meg, hogy a végén egy tüskékkel borított sündisznóhoz volt hasonlatos,⁸⁰ majd mikor azt hitték, már halott, ott hagyták.

Amikor az éjszaka közepén a keresztények odalopóztak, hogy magukkal vigyék a testét, és méltó módon eltemethessék, felfedezték, hogy bármennyire is hihetetlen, Sebestyén még életben van. Egy Iréne nevű római özvegy gondjaira birták, és a szent csodálatos módon teljesen felépült.

Amint visszanyerte az erejét, a társai kérésére ellenére, akik azt szerették volna, ha elmenekül Rómából valamilyen biztonságos helyre, azonnal Herkules templomába sietett, ahol Diocletianus éppen tartózkodott, hogy tanúbizonyságot tegyen hite mellett. A császár azonnal elfogatta, és ez alkalommal halálra botoztatta. Hogy megakadályozza, hogy a testét eltemessék, és személye így kultusz tárgyává válhasson, elrendelte, hogy dobják a csatornába.

Aznap éjjel azonban Sebestyén megjelent egy Lucina nevű asszonynak álmában, és elárulta neki, hol találja meg a testét. Arra kérte, hogy a katakombákban, a szent apostolok közelében temessék el.⁸¹

Bár a legendában szereplő adatok közül semmit sem tekinthetünk biztosnak, érdemes megjegyezni, hogy mivel valójában alig egy évszázaddal Szent Sebestyén halála után több változatban is lejegyezték, feltételezhető, hogy sok olyan információ szerepel benne, ami megfeleltethet a valóságnak, hiszen sok eleme még élénken élhetett az őskeresztények szájáról szájra, generációról generációra öröklődő közös emlékezetében. Ám vizsgálatom szempontjából egyáltalán nem az a fontos, hogy ki volt Sebestyén, mint történetileg hiteles személyiség, hanem inkább az a lényeges, hogy az alakja köré igen hamar szövődött legendát, csodás történeteket hogyan értelmezte az utókor, milyen

⁸⁰ „*ut quasi ericius esset hirsutus icibus saggiturum*” Vö. Giubelli 1992: 12.

⁸¹ „*perduces ad Catacumbas et sepelies in initio cryptae iuxta vestigia Apostolorum*” Vö. Giubelli 1992: 16.

elemeit emelték ki ezeknek a történeteknek a hívek a földrajzi és történeti kontextushoz kötődően, amelyben tiszteletét gyakorolták és kultuszát ápolták. A szent alakja ugyanis az egyház egyetemes tanításainak a részét képezi, míg életének, jelentőségének egyes meghatározott kontextusokhoz igazított értelmezései sokat elárulnak a kultuszát gyakorló közösségről. Ezt jól nyomon követhetjük, ha áttekintjük a szent ábrázolásának módjait a különböző időszakokban, bár egy ilyen vizsgálódás esetében nem árt óvatosan eljárni, hiszen ezek az ábrázolások az adott korban divatos ábrázolásmódokat, illetve művészi érdeklődést tükrözik. Néhány fontos tanulságot azonban mindenképpen le lehet vonni belőlük, hiszen ennek az érdeklődésnek megfelelően olvasták és értelmezték újra az egyes szentek legendáit, illetve emeltek ki részleteket belőle.

Egy ilyen áttekintés során megállapítható, hogy a kezdeti időszakban még középkorú, szakállas férfiként ábrázolták Szent Sebestyént, általában prédikálás vagy gyógyítás közben. Ilyen ábrázolásokat találhatunk többek között a római katakombák freskói között. Ezt követően, a késő gót időszakban fiatalemberként jelenik meg részletgazdagon ábrázolt ruhákban vagy a római testőrséget jelképező sisakban.⁸² Csak ezután, a reneszánsz időszakában vált divatossá az az ábrázolásmód, mely aztán a leginkább elterjedté vált. Ekkor kezdték el a szentet a halálra nyilazás pillanatában ábrázolni: meztelenül, egy oszlophoz vagy fához kötözve, ahogy a testéből rengeteg nyílvevő áll ki. Ezek az ábrázolásokon Sebestyén inkább tűnik egy kisfiúnak, sok esetben nőies vonásokkal rendelkező kisfiúnak, mint egy meglelt férfinak, amilyen valójában lehetett a halálakor.⁸³⁸⁴

Az ábrázolás változásai egyértelműen jelzik az azt készítő művészekre és környezetükre jellemző világképet. A szentnek egy olyan arcát igyekeztek bemutatni, ami a leginkább összeegyeztethető ezzel a világképpel, és a leginkább megfelel arra, hogy valamilyen értelemben példát, követendő utat mutasson.

A pestisjárványok miatt, mikor a kisfiúként való ábrázolások kezdtek divatba jönni, akkoriban vált Sebestyén egyre inkább egyetemes jelentőségű szentté. A nyilatkat

⁸² Lásd pl. Raffaello Sanzio Szent Sebestyén című képét, amely a bergamói Carrara Akadémián tekinthető meg.

⁸³ Lásd pl. Tintoretto vagy El Greco ábrázolásait (előbbi Velencében, a Scuola Grande di San Roccóban, utóbbi pedig Madridban, a Pradóban látható).

⁸⁴ Lásd Képmelléklet, 7., 8. és 9. kép.

ugyanis már az ősidőktől fogva a betegségek, Isten haragjának a szimbólumának tekintették. Ez a fajta szimbolika a Bibliában is megjelenik. A 7. zsoltárban például ezt olvashatjuk:

Isten igaz bíró, és olyan isten, a ki mindennap haragszik.

Ha meg nem tér a gonosz, kardját élesíti, kezívét felvonja és felkészíti azt.

Halálos eszközöket fordít reá, és megtüzesíti nyilait.⁸⁵

Jób könyvében pedig ez áll:

Mert a Mindenható nyilai vannak én bennem, a melyeknek mérge emésztí az én lelkemet, és az Istennek rettentései ostromolnak engem.⁸⁶

Ebből az ősi eredetű képzetből következik, hogy Sebestyén alakját összefüggésbe hozták a betegségek, konkrétan a pestis leküzdésének képességével, ő ugyanis legyőzte a halálos nyilakat. Ebből következően a szent tisztelete a XIV. századi nagy pestisjárványok idején igazi fénykorát élte, majd Itáliában a XVI. századi járványok idején újra virágzásnak indult. Nehéz olyan, ebben a korszakban épült keresztény templomot találni, ahol ne emlékeznének meg valamilyen formában Szent Sebestyénről, mint a pestis ellen oltalmazó védőszentről, többek közt Magyarországon is.⁸⁷

Sebestyén tisztelete jóval túlnyúlik a keresztény Európa határain – többek között Rio de Janeiro, illetve számos más brazil város védőszentje –, és „hatásköre” is túlmutat a pestis elleni védelmen: számos lövészegylet, katonai, rendőri egyesület védőszentje, védelmezi a gyerekeket a különböző betegségek ellen, és külön érdekességként említhető, hogy a Máltai Lovagrend tagjai szintén védőszentjüknek választották azon az

⁸⁵ Zsolt 7, 12-14.

⁸⁶ Jób 6, 4.

⁸⁷ A szent legendája a Debreczeni- és az Érdy-kódexben is olvasható. Vö. Bálint 1998: 174.

alapon, hogy Sebestyén egyszerre volt gyógyító és katona, ahogyan ők is a rend megalakulása idején a XI. században, Jeruzsálemben.⁸⁸

Szicília szigetén szinte kizárólag a szent e legutóbbi típusú ábrázolásmódjával találkozhatunk. Az, hogy Sebestyént ennyire fiatalon, még szinte gyermekként ábrázolják, illetve hogy az emberek ezzel a fajta ábrázolásmódjával tudnak leginkább azonosulni, egyfelől a szent ártatlanságát, tisztaságát kívánja hangsúlyozni, másfelől emberiségét, sebezhetőségét teszi nyilvánvalóvá, amitől közelebb érezhetik magukhoz a hívek. Meztelensége teljes kiszolgáltatottságot sugall, azt, hogy semmilyen áldozatot nem tagadott meg Isten nevéért, ez a mozzanat egyébként kultuszában is hangsúlyos szerepet kap. Nagyon fontos még a legendának az a mozzanata, hogy kétszer is szembenézett a halállal hitéért, és egyszer sem hátrált meg. Ezért szokás *bimartireként*, azaz kétszeres mártírként is emlegetni. De ami a legfontosabb, hogy nemcsak szembenézni volt képes a halállal, hanem le is győzte azt.

4.2 Szent Sebestyén kultusza Délkelet-Szicíliában

Szent Sebestyén kultusza, ahogy Európa többi részén, Szicíliában is már nagyon korán megjelent, a nagy pestisjárványokkal egy időben, és alakja leginkább „depulsor pestis”, a pestis elűzőjeként vált ismeretessé.⁸⁹ Ünnepét megtartották a sziget legkülönbözőbb pontjain, és sok helyütt patrónussá vagy második, harmadik patrónussá választották – például Palermóban is, miután 1347-ben a város a közbenjárására szabadult meg egy pestisjárványtól.⁹⁰

⁸⁸ Külön érdekesség, hogy a johanniták, miután el kellett hagyniuk a Szentföldet, egy ideig Rodosz szigetén telepedtek le, és ez idő tájt a rend látta el a Földközi-tengeren a keresztény országok védelmét a török portyázásokkal szemben. Ebben az időszakban sok időt töltöttek a lovagrend tagjai Szicíliában, főleg abban a rövid időszakban, amikor a törökök miatt el kellett hagyniuk Rodoszt, de még nem kapták meg ajándékba Málta szigetét V. Károlytól és VII. Kelemen pápától, ekkor az egyik központjuk lett a sziget délkeleti része. Egyes kutatók úgy gondolják, hogy ez is szerepet játszik Szent Sebestyén kultuszának ilyen mértékű elterjedésére a szigetnek ezen a részén (vö. pl. Mollica 2000: 161-162), de erre még nem sikerült meggyőző bizonyítékokat találniuk.

⁸⁹ Vö. Valenti 2000:41-43.

⁹⁰ Annino – Fiorilla 1971: 33.

Ahogy mindenütt, alakja ismeretes volt a sziget délkeleti részében, Siracusa tartományában is, ezt bizonyítja többek között az is, hogy az egyházmegye rendelkezett Szent Sebestyén-ereklyével már jóval az 1414-es események előtt, amelyek hatására az elbeszélések szerint a terület a kultusz kiemelt ápolójává vált, és amelyekre az alábbiakban részletesen is kitérek. Ezen kívül a szent tiszteletét jelzi az is, hogy már a melilli Szent Sebestyén-bazilika felépítése előtt őriztek a település közelében egy kis szobrot a szentről egy barlangban, ahová a hívek elzarándokoltak imádkozni.

4.2.1 A melilli Szent Sebestyén legendája

Mint ahogy arra már korábban is utaltam, Szicília délkeleti régiója és elsősorban Siracusa tartománya különös jelentőséggel bír a Szent Sebestyén kultusz ápolásának szempontjából. A terület többi részéhez viszonyítva szembevetően sok település ünnepli a szentet, illetve választotta valamilyen formában védőszentjévé, arányaiban nézve népszerűsége vetekedik Szűz Máriáéval, aki általában a leggyakoribb patrónus a szigeten.⁹¹

Ennek elsődleges magyarázatát a helyiek – legyen szó olyan történetírókról, folkloristákról, akik saját kedvtelésükre kutatják a területet, mint ahogy erről az első fejezetben már volt szó, illetve az itt élő emberekről, akiket alkalmam volt megkérdezni – egy történetben látják, amelyik 1414-ben esett meg, és azóta is, kisebb nagyobb eltérésekkel, a közös tudás, kulturális emlékezet kiemelkedően fontos részét képezi.

A történetet többen is feljegyezték, az egyik legkorábbi változatot Sebastiano Crescimanno, a melilli származású etnográfus rögzítette 1899-ben. Nem sokkal utána Giuseppe Pitrè, a szicíliai népi tradíció és a védőszent-ünnepek egyik legnagyobb ismerője is lejegyezte,⁹² ám már ő is hivatkozik Crescimanno leírására. Ez a szöveg igen életszerű és részletgazdag, sok olyan adatot is tartalmaz, amely a kultusz értelmezése szempontjából fontos lehet, ezért szeretném én is elsőként ezzel a verzióval megismertetni az olvasót.

⁹¹ Vö. Pitrè 1900: XXVII-XXXI.

⁹² Pitrè 1900: 284-285.

Belépett a fogadóba Angelo bácsi, a melilli alkuusz.

– Üdvözlét a társaságnak!

– Hé, Angelo bácsi, csatlakozzon hozzánk!

Az asztalnál aztán mindenki igen jóízűen evett, az alkuoszt is beleértve, makarónit bordával, pacallevest, főtt tojást, olívbogyót, articsókát, diót és farkasbabot, és közben sokat koccintottak.

Majd elérkezett a pipa és a beszélgetések ideje.

– Nagy tisztesség Melillinek – mondta egyszer csak az egyik vendég – hogy az övék ez a csodatévő szent, amelyhez egész Sziciliában nincsen hasonló. Tényleg, Angelo bácsi, hogyan jutottak hozzá?

Angelo bácsi az asztalra helyezte a pipáját, és a kézfejevel megtörölte a száját.

– Hát nem tudják? Ah, Szent Sebestyén története könnyeket csal az ember szemébe, hogy meséljem el! Ezt a szobrot 1414. május 1-én hozták Melillibe. Egy angol hajó fedélzetén volt, azért tartották ott a tengerészek, hogy megvédjék őket. Egyszer csak vihar támadt, és a hajó az összes tengerésszel együtt elsüllyedt.

Szent Sebestyén Melillibe érkezése kapcsán különböző legendák terjengtek az emberek között. Egy különösen érdekes verzió szerint a hajó legénység és vitorlák nélkül egyszer csak felbukkant Siracusa kikötőjében.

[...]

– A tenger végül csak a szobrot bocsátotta ki magából – folytatta Angelo bácsi –, ami egy tároló szekrénybe volt zárva, és teljesen épen találtak rá, ahogy a Jóisten megteremtette, a tengerparton Siracusa és Priolo között, egy olyan szakaszon, amit Stintinonak neveznek. Néhány nap múlva a pásztorok vették észre, és elűjságolták Siracusa újdonsült püspökének, aki számtalan papot odaküldött, hogy hozzák el a Szentet. De a szekrény borzasztóan nehéz volt, nem tudták megmozdítani. Ekkor a püspök mindenkit odaküldött, de senki sem tudta megemelni a földről. A hír hamar elterjedt, és megérkeztek a papok Floridiából, Augustából, Lentiniből, Sortinóból... még Notóból is! De semmi. Elvesztegetett idő! A Szent ott maradt mozdulatlanul a helyén; száz ökörrrel sem tudták megmozdítani. Végül május 1-én megérkezett Melilli papsága, és a szobor olyan

könnyűvé változott, mint egy tollpihe, és hazavitték azzal a dobozzal együtt, ami a lábai alatt volt, és amit sosem nyitottak ki.

– De hát miért nem nyitották ki?

– Mégis, ki követne el egy ilyen szentségtörést? Így rendelkezett a szent, amikor Melillibe jött, és jaj annak, aki szembeszáll az ő parancsaival! Olyan földrengés lenne abból, hogy betemetné az egész várost. A dobozban tizenhárom ereklye található: Szent Sebestyén csontjának egy darabja, a Megváltó keresztségének egy darabja, az asztal egy darabja, amelyiknél Jézus vacsorázott, Szűz Mária egy hajcsomója, és a többi. Az ezüst karban, amelyet körmenetben körbevisznek az ünnep vigíliáján, más értékes ereklyéket is őriznek, köztük egy apró üvegfiolát teli a Szent még mindig folyékony vérével!

– Milyen szerencsés település!

– Várjanak csak, a történet itt még nem ér véget! – szakította félbe Angelo bácsi.

– Tudnotok kell, hogy a melilli papok, akik szent papok voltak, Stentinót elhagyva nagyon szomjasak lettek, nagyon meleg volt és nem volt vizük. Ezért imádkoztak a szenthez, és azonnal megjelent egy kút olyan fehér vízzel, mint az ezüst, el is nevezték Szent Sebestyén kútjának.

– És létezik még? – kérdezte valaki.

– Természetesen! De várjanak! Melilli közelébe érkezve, a 'carcaredda' nevezetű konkráda területén megint csak olyan nehéz lett, hogy a papoknak le kellett tenniük a földre. Többször is megpróbálták elmozdítani, de haszontalanul! Mit jelentett tehát mindez? Világos volt! Szent Sebestyén azt akarta, hogy ott, azon a helyen építsenek neki templomot; valójában már ki tudja, hány évszázada állt ott egy barlang, a mélyén egy kis mélyedéssel, benne a Szent képmásával: éppen ezen a helyen építették fel az első kápolnát. Mennyi sok csoda történt az első években, uraim, el sem tudom mondani; egész Szicília idejárt hálát adni a Szentnek, és az ajándékok valóban értékesek voltak.

– De a melillieket jobban óvja a Szent, mint az idegeneket? – kérdezte az egyik vendég.

– Természetesen! Melilliben, hála legyen érte először Istennek, aztán Szent Sebestyénnek, sosem volt járvány, mert amikor a rusnya betegség megérkezett a

*környező településekre, a Szent kiment, és a templom tetejéről, fényárban úszva védte a várost. Ez nem csak mese, van olyan, aki látta!*⁹³

Sebastiano Crescimanno a szemlélődő szemszögéből írja le a Melilli forgatagot, amelynek egy epizódja Angelo bácsi beszámolója a melilli Szent Sebestyén szoborhoz kötődő legendáról. Az immár több mint egy évszázados leírásból sok olyan dolog kiderül, amelyekkel ma is érdemes foglalkozni.

Az egyik ilyen fontos tanulság, hogy a történet egyértelműen besorolható Giuseppe Pitre védőszentekhez kapcsolódó legendatípusai közül abba a csoportba, amelyben az emberek rátalálnak valamelyik szent vagy a Szűzanya egy ábrázolására – ami lehet festmény, dombormű, feldombormű vagy szobor –, és elhatározzák, hogy magukkal viszik a falujukba, ám a kép vagy szobor valamilyen úton-módon nem engedi, hogy oda vigyék, ahová akarják, hanem ő maga dönt arról, hol szeretne otthonra lenni.⁹⁴ Ez a legendatípus tökéletesen hitelessé teszi a hívek szemszögéből az adott szent patrónusként való tiszteletét, hiszen azt bizonyítja, hogy nem ők választották ki a szentet, hanem ebben a dologban egyfajta transzcendentális akarat érvényesül. Így tehát a szent minden kétséget kizáróan megfelelő módon tud majd közvetíteni az emberi és az isteni világ között, hiszen már az adott településre való megérkezését is földöntúli, csodálatos események kísérték, ezáltal válik egy adott szent valamilyenfajta ábrázolása ténylegesen szentté abban az értelemben, ahogyan azt a harmadik fejezetben meghatároztuk: az isteni megnyilvánulásává az emberi világban. És ettől válik Szent Sebestyén Melilliben található szobra bizonyos értelemben a konkrét történeti személyiségtől függetlenül is szentté.

A Crescimanno által leírt legendaváltozat másik érdekessége egy olyan mozzanat, amellyel én a saját gyűjtéseim során nem találkoztam, és nem akadtam nyomára a modern leírásokban, beszámolóiban sem: a szent lábainál található, 13 ereklyét tartalmazó doboz. Én személyesen sosem láttam ezt a dobozt, bár a talpazat, amelyen maga a szobor áll, rejthet ilyet, ennél azonban sokkal fontosabb, hogy sehol máshol nem olvastam róla, és senki nem is említette meg nekem. Annyi azonban bizonyos, hogy a

⁹³ Crescimanno 2006: 28-30.

⁹⁴ Vö. Pitre 1900: XIII-XVII; illetve a 3. fejezet.

13 ereklye a szobor fontosságát kívánja alátámasztani, jelentőségét egy megkérdőjelezhetetlen magasságba emeli. A 13-as szám mindig is különös jelentőséggel bírt, mind a népi hagyományokban, mint pedig a katolikus vallásban. Baljóslatúnak tekintették, mert a tökéletességet jelképező 12-höz adódik hozzá még egy, megtörve így a tökéletességet,⁹⁵ és ezt a jelentőségét hangsúlyozza ki a beígért csapás, ami a doboz kinyitásakor sújtaná a helyieket.⁹⁶

A felsorolt ereklyék pedig kétségbevonhatatlanul a katolikus hívek legfontosabb ereklyéi közé tartoznak – külön érdekesség, hogy mivel a dobozt nem szabad felnyitni, erről is csak a szenttől magától szerezhetek tudomást a helyiek, minden bizonnyal akkor, amikor azt az utasítást kapták, hogy ne nyissák fel a dobozt, de sajnos erre vonatkozóan a szöveg nem ad több felvilágosítást.

Egy másik fontos elem az idézett történetben az, hogy a melilli papság megérkezése előtt szinte minden környékbeli település megpróbálkozott a szobor megmozdításával, ám ez senki másnak nem sikerült. A történet ezen eleme azt hangsúlyozza, hogy az isteni akarat választotta ki Melillit. Ez a mozzanat máig fontos része a helyiek identitásának, olyannyira, hogy a melilliektől nem ritkán hallani olyan kijelentéseket, mely szerint ők „kiválasztott nép”, ugyanúgy, „mint a zsidóság az Ószövetségben”, de erről a későbbiekben még részletesen is lesz szó. Ez magyarázza azt is, hogy a Szent Sebestyén-bazilika oldalfalait belül Francesco Gramignani Arezzi XVIII. században készült, *Mózes története*i című festménysorozata díszíti.⁹⁷ Ezt a mozzanatot csak még jobban kihangsúlyozza, hogy az idegen vendég kérdésére, mely szerint a melilliekre jobban vigyáz-e a szent, mint a többiekre, Angelo bácsi válasza egyértelműen igen. Ennek a ténynek a folyamatos hangsúlyozása azonban sosem rettentette el a többi település lakóit – igen messze élőkét sem –, hogy évről évre elzarándokoljanak Melillibe, leróják tiszteletüket a szent előtt, ajándékokkal, adományokkal halmozzák el – ami nem titkoltan a település legfontosabb bevételi forrása a kezdetektől –, és részt vesznek az ünnepeken. A melilli Szent Sebestyén-kultusz hatósugara az egész

⁹⁵ Vö. Diós 2009: 107.

⁹⁶ A történet ezen pontja sok szempontból az ókori Pandora szelencéjére emlékeztet, amit a görög-római vallási tradíció bizonyos elemeinek továbbélése magyaráz.

⁹⁷ Vö. Barbera 1993: 96.

tartományra és azon túlra is kiterjed, és jelentősen befolyásolta a környékbeli települések életét, viszonyait, ahogy azt a továbbiakban látni fogjuk.

Bár Szent Sebestyén mint „depulsor pestis” ugyanolyan népszerű volt ezen a vidéken, mint bármely más keresztény területen, amely szembetalálkozott valaha a pestisjárványok fenyegető veszélyével, mégis szembetűnő, hogy a szent tisztelete ezen a korábban Val di Notóként ismert területen, és elsősorban Siracusa tartományában milyen erőteljesen van jelen. Majd mindegyik településen megemlékeznek róla valamilyen formában, és az ünnepek közt is számos hasonló vonást felfedezhetünk, amelynek oka a zarándokok által közvetített hagyományok átvándorlása egyik településről a másikra, illetve a kultuszhely hatásának kisugárzása. Ebben nagy szerepet játszott az is, hogy az egyház 1586-ban hivatalosan is áldását adta a kibontakozó kultuszra: V. Sixtus pápa hét évre és még hétszer negyven napra teljes bűcsút ígért azoknak a híveknek, akik elzarándokolnak Melillibe, és ott az ünnep napján meggyónnak és megáldoznak.⁹⁸

Mielőtt azonban áttekintenénk ezeket az ünnepeket, még egy érdekességet szeretnék kiemelni a Sebastiano Crescimanno által megörökített legendaváltozatból, amely Sebestyén legfontosabb, pestist távol tartó funkciójára utal. Angelo bácsi kihangsúlyozza, hogy nem „mese”, vannak, akik látták, ahogy a szent a templom tetején állva, fénysugárral körülvéve távol tartja a betegséget a településtől. Számomra ez a mozzanat azért különösen érdekes, mert saját gyűjtéseim során is sokszor tapasztaltam, hogy milyen fontos az ittenieknek a csodás események hitelességének szemtanúk által történő alátámasztása, illetve a csoda valamilyen bizonyítéka. Ez abból a szempontból különösen érdekes, hogy korábbi kutatásaim tapasztalatai azt mutatták, hogy a vallásos ember számára éppen az ilyen „bizonyítékok” hiánya tette különösen értékké a vallásuk előírásainak megfelelő életet. Ez a megfigyelés sajátos következtetések levonásához vezethet, amelyeket meg is teszünk majd a következő fejezetekben, amelyekben az ünnep eseményeit értelmezzük majd.

⁹⁸ Rosano 2000: 51.

Mindazok ismeretében, amit eddig megtudtunk Szent Sebestyén melilli legendájáról, szeretném röviden ismertetni a történetnek azt a verzióját is, amelyet a helyiektől manapság hallhatunk. Ez a változat többé-kevésbé azonos a kortárs szakirodalomban leírt számos változattal,⁹⁹ illetve így foglalható össze az a történet, amelyet minden egyes melilli ember ismer, tekintve, hogy az iskolában és az otthoni környezetben is foglalkoznak vele, beszélnek róla, már kiskorukban megismertetik a gyerekekkel, majd újra és újra visszatérnek hozzá.

1414 áprilisának végén egy hajó hajótörést szenvedett a Siracusa és Priolo közti partszakasznál, amelynek mai neve Stentino. A hajó elsüllyedt, de a legénység épségben megmenekült, valamint sértetlenül a partra vetődött egy Szent Sebestyén szobrot tartalmazó láda is. A tengerészek a szobornak tulajdonították csodás megmenekülését, és azonnal be is szaladtak a közeli Siracusába, hogy hírt adjanak a csodás eseményekről. Mikor Siracusa püspökének is a fülébe jutott a hír, úgy döntött, ünnepélyesen kivonul kíséretével a tengerpartra, és a szobrot elhozza, hogy ezzel is emelje az egyházmegye fényét. De a küldöttség tagjai a partra érve akármennyire is erőlködtek, sehogy sem tudták felemelni a szobrot, mert az annyira nehézzé vált, hogy nem lehetett megmozdítani. Ennek az újabb csodának is hamar híre ment a környéken, és sorra érkeztek a vállalkozó kedvű küldöttségek a különböző településekről, de senki sem járt sikerrel mindaddig, amíg meg nem érkezett május 1-én a melilli küldöttség. Ekkor a szobor hirtelen annyira könnyűvé vált, hogy szinte hozzá sem kellett érniük, hogy felemeljék. Örvendezve indultak meg Melilli felé, hiszen a Szent így kinyilatkoztatta, hogy ezt a települést választotta lakhelyéül. Menet közben számos csoda történt, Sebestyén vizet fakasztott, és meggyógyított egy leprást. Amikor a város határába értek, ahhoz a helyhez, ahová az emberek már korábban is eljártak, hogy egy barlangban elhelyezett, apró, Szent Sebestyént ábrázoló szobornál imádkozzanak, ismét annyira nehéz lett, hogy nem tudták továbbvinni. Ebből tudták, hogy ott akar maradni, és ott kell felépíteniük a templomát.

⁹⁹ Vö. pl. Annino – Fioilla 1971: 40; Valentini 2000: 53; Mari, C. – Mari, G. 2005: 25; Rosano 2000: 30; Dufour 1993: 4.

Mint láhattuk, a történet az elmúlt évszázad folyamán átment ugyan néhány apróbb módosuláson – a hajó legénysége, ami a szobrot szállította, a történet korábbi verziójában odaveszett, míg a mostani verziókban megmenekült; eleinte úgy tartották, hogy a siracusai püspök csak küldöttséget küldött a partra a szoborért, most pedig úgy mesélik, hogy saját maga vonult oda ünnepélyesen; illetve az új változatokban nem esik szó a tizenhárom ereklyét rejtő ládáról –, ám lényegében változatlan maradt. A korábban elemzett szempontok mellett két további fontos kérdésre is magyarázatot kínál: megindokolja, hogy ez a kiemelt jelentőségű lelet miért nem az egyházmegye székhelyére, Siracusába került, illetve érthetővé teszi a település szerkezetének egy furcsaságát. Szicíliának ezen a részén minden városban szinte kivétel nélkül ugyanazzal a – sok más területen is tipikusnak tekinthető – elrendezéssel találkozunk: a település a főtérre épült templom köré szerveződik, amely általában a védőszent temploma, és az e köré szerveződött kerületekben laknak a különböző családok, a templomtól és a főtértől való távolságot pedig a család jelentősége szabja meg. Ám Melilli bizonyos értelemben két pólusú: a város valamikori szívében áll a Szent Miklós templom, és ha a tengerpart felől nézzük a hegyoldalba épült települést – amelynek alakját, terjeszkedésének irányait leginkább a természetes határok és akadályok szabják meg –, bal oldalról a Szent Sebestyén-bazilika határolta mindaddig, amíg onnan is kicsit tovább nem terjeszkedett, és a legújabb kerületek még a templomtól is balra találhatóak, gyakorlatilag egy út kapcsolja őket az óvároshoz, amely a Bazilika előtti térre vezet, és az azt a Szent Miklós templommal összekötő fő utcában, a Via Ibleában folytatódik.

Így, ha csak ránézünk a település térképére, azt láthatjuk, hogy már az is árulkodik a történetéről: a védőszentváltás tökéletesen leolvasható róla. Feltételezhetően a XV. században még nagyon aktív Szent Miklós kultusz akadályozta meg azt, hogy a Sebestyént ábrázoló szobrot a főtéren álló templomba vigyék, és ott alapozzák meg tiszteletét, és ez tette szükségessé egy új, Szent Sebestyénnek szentelt templom építését, ám a legenda biztosítja azt, hogy hívek szemében ezt az isteni elrendelés is indokolja.

4.3 A Szent Sebestyén kultusz Siracusa tartományában

A melilli szobor legendája, és a hatására kibontakozó ünnep befolyással volt egész délkelet-Szicília életére. Bár Szent Sebestyén tisztelete már ezt megelőzően is tetten érhető volt számos településen – más keresztény területekhez hasonló módon a súlyos pestisjárványok következményeként –, a fentiekben részletezett események hatására az egyik, mondhatjuk így, legnépszerűbb szentté vált, és Siracusa tartományában a legtöbb településen máig rendeznek – eltérő időpontokban – Szent Sebestyén ünnepet, és több helyen patrónusnak is választották.¹⁰⁰

Az alábbiakban röviden bemutatom a legfontosabb, Szent Sebestyén tiszteletére rendezett ünnepeket ezen a területen, amelyre azért van szükség, hogy érthetővé váljék egyfelől a védőszent-ünnepek sajátos dinamikája, másfelől pedig az esetleges hasonlóságok és különbségek összevetése segít értelmezni a melilli Szent Sebestyén ünnep eseményeit, jelentőségét.

4.3.1 Ferla

Ferla egy néhány ezer lélekszámú település a tengerparttól távolabb, már a sziget belseje felé. Fekvését tekintve, bár nincs messze sem Siracusától, sem pedig Melillitől, a hegyvidéknek köszönhetően eléggé elzárt, tömegközlekedéssel például csak igen nehezen megközelíthető.

A település védőszentje Szent Sebestyén, ünnepét a hivatalos, január 20-i dátum mellett – amikor csak egy kisebb jelentőségű megemlékezést tartanak – július 20-án tartják.¹⁰¹ Két körmenet alkalmával a *nurik*, azaz a pucérak, akik a korábbi időszakban valóban pucér férfiak voltak, ám az egyház kérésére ma már viselnek ruhát; egy fehér nadrágot, a fejükön fehér kendőt és a mellkasukon keresztbe átvetve egy piros szalagot, a vállukon körbevisznek a településen egy Szent Sebestyént ábrázoló szobrot, amely egy erre a célra készített hordozóeszközön áll, ami leginkább egy gyaloghintóra

¹⁰⁰ A tartományban megfigyelhető Szent Sebestyén kultusz ismertetésekor saját megfigyeléseim és interjúim mellett a helyi írók munkáira támaszkodom, főleg a következő kötetekre és tanulmányokra: Bivona 1995; Breci 1999; Burgaretta 1981; uő. 1982; Di Costanzo 1999; Di Leo 1997; Gubernale 1988; uő. 1989; Lombardo 1996; Lo Re 1999; Sciascia 1987; Torre É.N.; Uccello 1976.

¹⁰¹ Lásd Képmelléklet, 11. kép.

emlékeztet. Az ünnep egyik különlegessége, hogy a templomból való kivonulás alkalmával rengeteg vörös színű papírszalagot, úgynevezett *nzaresseddiket* lőnek ki a levegőbe, amelyek hatalmas, színes felhőként lebegnek egy pillanatig a település felett, majd szép lassan beborítanak minden utcát, mintha egy karneváli forgatagban járnánk.¹⁰²

4.3.2 Avola

Avola egy körülbelül 30 000 lakosú város Siracusától délre. Valójában két különálló település, amelyek nem érintkeznek közvetlenül egymással: az egyik maga Avola, a másik pedig a tengerparti rész.

Bár itt nem Szent Sebestyén, hanem Szent Venera a hivatalos védőszent, de már az 1400-as évektől számon tartják a tiszteletét.¹⁰³ A feljegyzések szerint az ünnepet mai formájában körülbelül két évszázada tartják, május 2. vasárnapján, a melilli ünnep után. Hagyományosan a *nurik*, azaz a pucérak zárandoklatával kezdődik, akik hajnalban indulnak a település Chiusa di Carlónak nevezett negyedéből, egy út mentén elhelyezett szobortól, és futva érkeznek a főúthoz, ahol a Szent szobrával várják őket, és onnan mindenki ünnepélyesen együtt vonul a templomhoz. A *nurik*, ugyanúgy, mint Ferla esetében, eleinte valóban pucérak voltak – pontosabban egy alsónadrág volt rajtuk –, de néhány évtizede fehér nadrágot és inget viselnek, a fejükön fehér kendő, a mellkasukon vörös szalag van keresztben átvetve. Ezen a típusú zárandoklaton eleinte csak férfiak vehettek részt, ám mostanra nők és gyerekek is csatlakoznak hozzájuk. Többen meséltek nekem arról, hogy az egyház kérése ellenére a hagyományos pucér zárandoklat sem tűnt el teljesen, hajnalban, még a sötétség leple alatt még ma is gyakorolják néhányan ezt a zárandoklatformát.

Az ünnepélyes körmenet alatt a házakból virágokat és úgynevezett *cudduredediket*, apró, kerek térszadarabokat szórnak rájuk, amelyekbe egy kis, piros szalag van tűzve. Miután a templomba értek, egész nap érkeznek a hívek, hogy gyertyákat, virágokat

¹⁰² Vö. Torre É.N.: 176.

¹⁰³ Lásd Képmelléklet, 10. kép.

hozzanak a szentnek, és cserébe kérjenek valamit vagy megköszönjék a teljesített kérésüket. Egész nap különféle koncertek és több alkalommal tűzijáték is kíséri az eseményeket.¹⁰⁴

4.3.3 *Palazzolo Acreide*

Palazzolo Acreide körülbelül 9 000 lakosú város Siracusa tartomány nyugati részén, a szárazföld belsejében. A hivatalos védőszent Szent Pál, ám Szent Sebestyén ugyanolyan fontos szerepet tölt be a település életében, sőt, gyakorlatilag a helyiek két táborra oszlanak: a „pálosokra” és a „sebestyénesekre”, akik hosszú idő óta rivalizálnak egymással.¹⁰⁵ Az egyes városrészek hovatartozása már első ránézésre teljesen egyértelmű, a házfalak mélyedéseibe ugyanis mindenhol vagy Szent Sebestyént vagy Szent Pált ábrázoló apró képeket helyeztek. Mindkét szentről nagyszabású ünnepség keretében emlékeznek meg, sőt, a „pálosok” és „sebestyénesek” minden évben versengenek egymással, hogy melyik szent ünnepe sikerül a leggazdagabbra, leglátványosabbra, legfennköltebbre. Ez ad az ünnepnek egy másfajta jelentőséget a tartomány más városaiban tartott megemlékezésekhez képest, hiszen itt az arculatát nem elsősorban a melilli minta, hanem a másik városrésszel való vetélkedés határozza meg.

A hivatalos, január 20-i, kevésbé jelentős megemlékezés mellett augusztus 10-én tartják Szent Sebestyén nagyszabású ünnepét, és amint az eseménysorozat lezárul, a plébánia és a szervezőbizottság azonnal megkezdí a gyűjtést és az előkészületeket a következő évi rendezvényre.

Augusztus 10-én, napkeltekor a már jól ismert, ez esetben fehér nadrágot, fehér trikót és a nyakukban piros kendőt viselő *nurik* – itt csak férfiak – a vállukon kihozzák a templomból a gyaloghintóhoz hasonlatos hordozóeszközön álló szobrot, amit ünnepélyes *nzareddi*-eső és tűzijáték fogad. Majd körmenetre indulnak a városban – a pálos részeket szigorúan elkerülve –, míg a hívek kézen fogva állnak az út mentén, és egyfajta élő láncot alkotva jelölik az útvonalat.

¹⁰⁴ Vö. Torre É.N.: 175-176; Burgaretta 1981; uő. 1982: 5-33; Vinci 1999: 20-23.

¹⁰⁵ Lásd Képmelléklet, 13. kép.

A szobor aztán egy héten át kiállítva marad a templomban, majd egy újabb körmenetet követően a hívek ovációjától kísérve, ünnepélyes keretek közt zárják el egy újabb évre.¹⁰⁶

4.3.4 *Siracusa*

A 123 000 lakosú Siracusa a tartomány és az egyházmegye székhelye. A hivatalos védőszent Szent Luca, de Ortigia szigetén, a város ókori centrumában már régóta ünneplik Szent Sebestyént is.¹⁰⁷ Sokáig a kikötőmunkások konfraternitásának a hatáskörébe tartozott az ünnep megszervezése és lebonyolítása, ma azonban ez az egyesület már nem létezik, ám ennek ellenére általános, hogy az egykori kikötőmunkások leszármazottai szervezik, akik megörökölték ezt a tisztséget.

Ortigán az ünnepet a szent hivatalos napján, január 20-án tartják. Az öltönybe öltözött, fejükön a konfraternitás sapkáját viselő férfiak a vállukon viszik körbe a szigeten Sebestyén szobrát, egy ugyanolyan, rudakra erősített saroglyán, amivel már korábban is találkoztunk. A hívek az út mentén, a lakásuk előtt állva köszöntik a menetet, vagy maguk is csatlakoznak hozzá. A szobrot egyébként a helyi rezesbanda is elkíséri. A menetben lehet szentképet is vásárolni, ami különleges erővel bír, hiszen Sebestyén áldásával védelmet, szerencsét biztosít az évnek abban a részében is, amikor a szobor nem látható. Szokás különféle ajándékokat adni a szentnek, leggyakrabban egy hosszú, vékony, fonott tésztájú kenyeret, amely piros szalaggal van átkötve, és sokszor színes cukor, virágszirom és egyéb kisméretű tárgyak díszítik. Vannak kisebb és nagyobb kenyerek is, egyes darabok meghaladják a másfél métert; a hívek vetélkednek abban, hogy egy adott évben ki tudja elkészíteni a legimpozánsabb darabot. A nap végén ezeket a kenyereket a többi adománnyal együtt egy árverésen eladják, és az összegyűlt pénzт valamilyen jótékonyági célra használják fel – abban az évben, amikor én is részt vehettem az ünnepségen, egy afrikai kisfiút „fogadtak örökbe”, azaz az

¹⁰⁶ Torre É.N.: 176; Fazzino 1990: 109-112.

¹⁰⁷ Lásd Képmelléklet, 12. kép.

összegyűlt pénzből az ő ellátását, iskoláztatását finanszírozzák majd, és ennek kifejezeképpen a fiút később a Sebestyén névre is keresztelték.

Az ünnephez egy másik árverés is kapcsolódik. Nem véletlenszerűen dől el ugyanis, hogy egy adott évben a hordozóeszköznek ki melyik részét tarja. Vannak kevésbé jelentős és igen megbecsült pozíciók. A legfontosabb szerep azé, aki az egész körmenetet vezeti: az egyik férfi, aki legelől halad, a kezében tartott csengővel jelzi, mikor rakhatják le a szobrot a többiek, illetve mikor kell elindulniuk, és az útvonalat is neki kell pontosan ismernie. Ortiga szigetén elég szűk utcácskák találhatók, ahol a többméteres rudakon szállított, magas szoborral nem is olyan könnyű haladni, úgyhogy ez a feladat komoly figyelmet és hozzáértést igényel, és nagy felelősséggel jár, bár fizikailag jóval kevésbé megterhelő, mint a több száz kilós szobor cipelése. Ezt a feladatot ezért általában a közösség egy fontos, megbecsült tagja látja el. Ám azt, hogy kire osztják, formálisan mégsem ez dönti el: január elején a szervezőbizottság összeül, és egymás közt elárverezik a különböző feladatokat. Nekem is alkalmam nyílt részt venni egy ilyen összejövetelen, ahol a menetet vezető pozíció 2 000 euróért kelt el. Talán a második legfontosabb pozíció azé az emberé, aki háttal halad a többiek előtt, két keze a hordozó rudakon nyugszik, és ő irányítja, hangolja össze a többiek mozgását. Valamint a rúd mellett is vannak nagyobb és kisebb presztízsű pozíciók: az elől lévő, illetve a szobor közvetlen közelében található pozíciók fontosabban, mint a többi. De valójában a szent „hordozása” egy olyan feladat, ami mindenhol nagy megtiszteltetést jelent, és az ilyen feladatot magukra vállaló embereket az egyes közösségek tagjai nagyon megbecsülik nem csak az ünnep alkalmával, hanem az év többi részében is.

Az a tradíció, hogy a helyi férfiak a vállukon viszik körbe a védőszent szobrát, igen sok helyen megfigyelhető, a fentiekben leírt esetekben is, de egyéb helyeken, más szentek ünnepein is. Ez a feladatkör mindenhol nagy presztízszt biztosít betöltőjének, még ha nem is mindenütt ugyanolyan módon osztják fel egymás közt az emberek ezeket a feladatokat. De ez nem is csak társadalmi szempontból fontos feladatvállalás, emellett fontos a szentnek tett szolgálat is, ami a zárandoklat és az ajándékok mellett ebben a formában is kifejeződhet. Ezt hangsúlyozzák például azok az esetek, amikor az általában zárandokokként megjelenő *nurik* a szobor hordozói, és a testük lecsupaszításával, valamint a fizikai erőfeszítéssel áldoznak a szentnek. Az adott

védőszent körüli szolgálat tehát bármely formájában kitüntetett pozíció mind egyéni, mind pedig közösségi szempontból. Én azért a siracusai eset kapcsán igyekeztem ezt hangsúlyozni, mert ennél az ünnepnél alkalmam volt személyes tapasztalatokat is gyűjteni a kérdésről, részt venni az ünnepi előkészületekben és a lebonyolításban, és kérdéseket feltenni az érintett embereknek ezekkel a megfigyelt jelenségekkel kapcsolatban. Ám az itt leírtak nemcsak ebben az esetben érvényesek, hanem a védőszent-ünnepnek általános és kiemelten fontos jellemzői, amelyek elemzésének külön fejezetet is szentelek majd.¹⁰⁸

4.3.5 Egyéb, kisebb jelentőségű Szent Sebestyén ünnepek Siracusa tartományában

Január 20-án, a szent hivatalos napján emlékeznek meg Sebestyénről Augustában is. A 30 000 körüli lakosú település közvetlenül a tengerparton található, és ez az északi csücske a Siracusa, Melilli és Augusta által határolt ipari területnek. A település hivatalos védőszentje Szent Domonkos, de Szent Sebestyént is nagyon tisztelik, a 18. század óta templomot is szenteltek nekik, és ebből az évszázadból származik a szobra is – ez valószínűleg összefügg egyébként az 1693-as földrengéssel is, ami szinte teljes egészében elpusztította sok más városhoz hasonlóan Augustát is.

Francoforte települése a tartomány északnyugati részén található, nagyjából 14 000 lakosa van. A pünkösöd utáni első vasárnapon emlékeznek meg Szent Sebestyénről, ilyenkor két körmenetet is tartanak: az első alkalmával vállon viszik körbe a szent szobrát a település régi városrészeiben, majd a másodikon, délután egy erre a célra készült autóval a távolabbi, újonnan épült területeket is bejárják a szent szobrával.

Sortino egy 9 000 lakosú város Melillitől nyugatra, a sziget belseje irányában. Szent Sebestyén nagy tiszteletnek örvend a településen, de a saját temploma egy földrengés következtében elpusztult, ezért a szobrát a védőszent, Szent Sofia templomában tartják. Nem tartanak külön Szent Sebestyén ünnepet, viszont ez az egyik olyan település, ahonnan máig nagy számban érkeznek zarándokok a melilli ünnepségre.

¹⁰⁸ Vö. Torre É.N.: 174; Lombardo 1996: 113.

Carlentiniiben – 16 000 lakosú település a tartomány északnyugati részén – szintén nagy népszerűségnek örvend Szent Sebestyén. Január 20-án emlékeznek meg róla, illetve a melilli ünnep alkalmával a szobor a város határáig kíséri az útnak induló zarándokokat.

A körülbelül 1 000 lakossal rendelkező Cassaróban, amely a tartomány szívében található, háromévente tartanak Szent Sebestyén ünnepet, mert a településnek három védőszentje is van, így minden harmadik évben kerül csak rá a sor, július utolsó vasárnapján. Ezen a napon ünnepélyes körmenetet tartanak, itt is megjelennek az igen látványos *nzareddik*, a levegőbe kilőtt, színes papírdarabok.

Cassarótól nem messze található Canicattini Bagni. A 8 000 lakosú településen Szent Mihály a hivatalos védőszent, de mellette minden évben ünnepélyes körmenettel emlékeznek meg Sebestyénről is április utolsó vasárnapján.

Érdemes még külön megemlékezni Belvederéről is. Ez az 5 000 lakossal rendelkező település tulajdonképpen Siracusa városának egy kerülete, a 18. században épült, de – mint ez sok település esetében előfordul, például Melilli esetében is láhattuk, amit valójában három teljesen különálló település, Melilli, Città Giardino és Villasmundo alkot – teljesen önálló adminisztrációval, infrastruktúrával és minden egyéb szükséges eszközzel rendelkezik. A hivatalos védőszent Szent Anna, de január 20-án azért ők is megemlékeznek Szent Sebestyénről, itt is megtaláljuk a hagyományos *nurik*, pucérak zarándoklatát, valamint utána az ünnepélyes körmenetet a szent szobrával.¹⁰⁹

4.4 A Szent Sebestyén ünnepek általános jellemzői

A fentiekben röviden áttekintettük Siracusa tartományában a legjelentősebb Szent Sebestyén ünnepeket. Ebből a rövid ismertetésből is kitűnik, hogy ezeknek az ünnepeknek megvannak a közös jellemzőik, amelyet érdemes röviden összefoglalni, mielőtt rátérnénk a melilli ünnep részletes bemutatására, mert így könnyebben kiolvashatóak az esetleges összefüggések és különbségek, és ez segíthet bennünket a melilli kultusz jelentőségének értelmezésében.

¹⁰⁹ A kisebb ünnepek kapcsán lásd Torre É.N.: 177-178; Lombardo 1996: 113; Pitré 1979: 349-359.

Minden esetben azt láthattuk, hogy az ünnep központi figurája egy Szent Sebestyént ábrázoló szobor. Egy ilyennel minden település önállóan rendelkezik, egyik sem másolata vagy utánzata sem a Melilliben található, csodatévő szobornak, sem pedig valamely más Szent Sebestyén ábrázolásnak. Közös jellemzőjük, hogy mindegyik a reneszánsz korban kialakult ábrázolásmódot követi, azaz Sebestyént fiatal fiúként, szinte teljesen pucéran, egy oszlophoz kötözve ábrázolja, testéből nyilak állnak ki.

Az ünnepi eseményeket azzal nyitják meg, hogy a szobrot előveszik arról a helyről, ahol az év további részében őrzik, és lezárulásakor ünnepélyes keretek között teszik vissza ugyanoda. Közös jellemző tehát, hogy a szobor csak ebben a különleges időszakban látható, és az év további részében a települések lakóinak nélkülözniük kell a szent „fizikai jelenlétét”. Éppen ezért az ünnepe kezdetekor és a végén minden tiszteletet megadva, rituálisan köszöntik és köszönnek el tőle – ez egyébként minden védőszent-ünnepre jellemző a területen.

Az az egy nap vagy egy hét, amíg a szent szobra látható, igen különleges időszak: a szobor fizikai jelenléte, amit meg is lehet érinteni – ezt, amikor csak alkalmuk van rá, meg is teszik, a fizikai kontaktus fontos része a szenttiszteletnek, ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk –, kézzelfoghatóvá, átélhetővé teszi közvetítő szerepét, jelenvalóvá teszi az isteni dimenziót a földön, azon az egy adott helyen, az adott időszakban. Ezért a hívek ilyenkor fordulnak kérésekkel a szenthöz az egész elkövetkező évre vonatkozóan: ajándékokat hoznak neki – vagy azért, mert megígérték, hogy kérésük teljesülésekor megteszik, és most hálából, a fogadalmuk beteljesítése miatt ajándékoznak valamit neki, vagy éppen azért, hogy segítségét, közbenjárását kérjék valamilyen ügyben –, valamint más formában áldoznak neki. Az áldozathozatal egyik formája a zarándoklat is. Szent Sebestyén esetében jellemző a *nurik*, azaz a pucérak futása. Ez a zarándoklat-típus több évszázados múltra nyúlik vissza. A hagyomány szerint azért pucéran csinálták, mert Sebestyént is pucérra vetkőztették, amikor halálra akarták nyilazni, illetve mert így tisztán, lemeztelenített testtel és lélekkel állhatnak Isten színe elé a szent közvetítésével, megszűnnek köztük a gazdasági és kulturális különbségek, valamint megszabadulnak a civilizáció, a kultúra minden szimbólumától, nem marad más, csak az ember az önmaga valóságában. A futás motívumára pedig azért van szükség, mert a fizikai megerőltetés válik az áldozathozatal

egy formájává. Ezt helyettesíti a szent hordozása azokban az esetekben, amikor a *nurik* nem zárandokok, hanem a szobor hordozói, ahogy néhány esetben láthattuk.¹¹⁰ A *nurik* az utóbbi évszázadban – az egyház kérésére – már nem pucérak, hanem szimbolikus jelentőségű fehér ruhát és vörös szalagot viselnek. Ez a változás jelentősen átalakította ezt a zárandoklatformát és magát az ünnepet is, hiszen korábban csak a férfiak lehetnek *nurik* – a nők nyilvános meztelensége más kulturális, társadalmi megítélés alá esett, és esik ma is, mint a férfiaké – de manapság férfiak, nők és gyerekek is részt vesznek ezen a típusú, közösségi zárandoklaton.

A *nurikkal* kapcsolatban érdekes megfigyelni, hogy a ma használatos öltözköket más védőszentek ünnepein is megfigyelhetjük a zárandokokon és a hordozókon, és ezekben az esetekben a színeknek, ruhadaraboknak mindig az adott szenthez viszonyítva alakul a jelentése, magyarázata. Ez a különböző védőszent-ünnepek egymásra hatásának a következménye.

Maga a Szent Sebestyén ünnep a legtöbb településen két részre oszlik. Az első szakasznak a legfontosabb motívuma a zárandokok érkezése, illetve a hívek egyéni találkozási a szenttel – ami hasonlít a magyarországi búcsújárásokra –, a második szakasznak pedig az ünnepélyes körmenet, amely során valamilyen módon a szent körüljárja a várost, mintegy kifejezve, megerősítve védelmező szerepét a település fizikai terében is – ennek során pedig a hazai templombúcsúkkal fedezhetünk fel analógiákat. Ilyenkor az őt megillető tisztelettel, ünnepélyességgel veszik körül, köszöntik és kísérik: tűzijátékokat tartanak, színes papírszalagokat lőnek a levegőbe, ami aztán beborítja az utcákat, virágszirmokat szórnak az emberek a házaik ablakaiból, és végig szól a rezesbanda. Az ilyen körmeneteknél szinte kivétel nélkül találkozik a szent a város vezetőivel is, és egy előre meghatározott, stratégiailag minden fontos pontot érintő útvonalat jár be – minden egyes városrész főterére, templomához ellátogat.

Közös jellemző mindezekén túl az is, hogy az ünnep lebonyolításáért egy speciális csoport felel, akik nem csupán akkor, hanem az egész év folyamán foglalkoznak az előkészületekkel.

¹¹⁰ Vö. Burgaretta 1981; uő. 1982; Pitré 1979: 283-292; de az általam készített interjúk is ezt az értelmezést támasztják alá.

A következő fejezetben részletesen bemutatom a melilli Szent Sebestyén ünnep eseményeit, aminek elemzésekor mindezek ismeretében megismerhetjük majd az egyes közös sajátosságok eredetét, jelentőségét és lehetséges magyarázatait is.

5. A melilli Szent Sebestyén ünnep

5.1 Május 3.

Május 3-ra¹¹¹ Melilli városa teljesen átalakul, levedli hétköznapi jellegét, és ünnepi díszbe öltözik. Kikerülnek az ablakokba a választási plakátok mellé – 2007-ben néhány héttel az ünnep után tartották a településen a polgármester választást – a Sebestyént ábrázoló, piros színű zászlók. A templomhoz vezető utat lezárják. Megjelennek az árusok, kirakják a különböző portékákat; a templom előtti téren és annak közvetlen közelében elsősorban szentképeket, a *mizzureddunak* nevezett piros szalagokat, hatalmas gyertyákat, illetve Sebestyént ábrázoló csörgődobokat árulnak, de ahogy távolodunk, úgy bővül a kínálat.¹¹² Édességes bódék és lacikonyhák mindenfelé, a levegőt betölti a sült ételek szaga, a különböző, CD és DVD lemezeket áruló standok felől modern popzene szól, lehet vásárolni mindenféle szuvenírt, ruhákat, autóalkatrészeket, szőnyeget, és egy vidámparkot is felállítottak a térre vezető utca mellett. A buszok csak a település bejáratáig közlekednek, és a főutca, a via Iblea templom előtti, nagyjából 200 méteres szakaszára lefektettek egy piros szőnyeget. Nem számít, hogy hétköznapra esik-e ez a nap vagy hétvégére, Melilli számára ez egy különleges időszak, amikor a mindennapi teendők egy időre háttérbe szorulnak, az emberek szabadságot vesznek ki, a gyerekek nem mennek iskolába és óvodába, hanem izgatottan készülődnek a másnapra.

A Szent Sebestyén-bazilika mellett a Misericordia nevű konfraternitás önkéntesei egy egész egészségügyi ügyeleti központot állítottak fel, van itt vradó sátor, de mozgó műtő is, az önkéntesek pedig kék és sárga színű, fényvisszaverő ruháikban sétálnak a forgatagban vagy várakoznak a sátrak előtt. A helyi rezesbanda tagjai egyenruhában gyakorolnak, hangolják a hangszereiket.

¹¹¹ 2007-ben ez a nap csütörtökre esett, de ennek nincs különösebb jelentősége, a helyiek beszámolója szerint az ünnep eseményeit nem befolyásolja, hogy hétköznapi vagy vasárnapi napon kezdődik.

¹¹² Lásd Képmelléklet, 40. és 41. kép.

A Melillibe vezető utakon már mindenfelé látni mezítláb a város felé gyalogoló nőket, egyedül vagy csoportosan, vannak köztük olyanok is, akiket a családtagjaik bizonyos távolságból, kocsival követnek.

Mikor beesteledik, kigyulladnak az utcákon a díszkivilágítás fényei, és az egész települést fényárba borítják a lámpafüzérek. Este nyolckor kezdődik az ünnepség első hivatalos eseménye: a via Iblea egyik végében álló főtérről, a Szent Miklósnak dedikált templomból átviszik a másik végén álló Szent Sebestyén bazilikába a szent ereklyéjét: egy életnagyságú ezüst karba a megfelelő részen egy kis, üveggel fedett üregbe a szent alkarcsonjtjának egy darabját rejtették.¹¹³ A kar egy talpazaton áll, és egy ezüst nyílveoszt tart a magasba. Az erre a feladatra kiválasztott, öltönybe, nyakkendőbe öltözött önkéntesek a vállukra veszik a hordozóeszközt, melyre az ereklyetartó van állítva, a kisebb súly miatt nyolc ember is elegendő a szállításához: négy elől és négy hátul. A menetet egy ministráns vezeti a kezében egy kereszttel, őt követi egy másik ministráns az oltáriszentséggel, majd a papok következnek: a Szent Miklós és a Szent Sebestyén templom plébánosai, utánuk jönnek az ereklyehordozók a karral, majd a rezesbanda, és legvégül a hívek menete. A rezesbanda ekkor játssza el először az ünnepség során még sokszor felcsendülő dalt, ami tulajdonképpen a melilliek egyfajta himnusza, a 1900-as évek elején szerezte a zenekar akkori vezetője: *E chiamamulu c'a n'ajuta, prima Diu e Sammastianu*; „Hívjuk őt, aki segít nekünk, először Istent, aztán Szent Sebestyént”, éneklí a tömeg. A szöveget egyébként mindenki ismeri, kicsik, nagyok, felnőttek és öregek, ez a melilliek közös tudásának, a helyi tradíciónak egy fontos eleme.

Miután megérkeznek a Szent Sebestyén bazilikába, az ereklyét leteszik a jobb oldali mellékoltár elé felállított állványra, és még sokáig érkeznek a hívek, hogy a közelébe jussanak, megérintsék vagy megcsókolják – ez utóbbit általában úgy teszik, hogy a saját kezüket csókolják meg, amivel aztán megérintik az ezüst kart.

A templom és a mellékpépületek berendezése ekkorra már látványosan átalakult, néhány padsort kivittek, hogy a folyamatosan érkező hívek kényelmesebben elférjenek, és a jobbról, a templom teréből nyíló ajtón keresztül megközelíthető fogadóépületet teljesen kiürítették, felállítottak benne egy asztalt, amire kirakták az ezüstből és viaszból

¹¹³ Lásd Képmelléklet, 17. kép.

készült ex votókat, azaz az általában valamilyen testrészt ábrázoló áldozati adományokat, amelyeket az évek során a hívek ajándékoztak a szentnek gyógyulásukért cserébe. Mellette felállítottak egy bódét, amelyben ilyen tárgyakat tudnak vásárolni mindazok, akik ebben az évben szeretnék hálájukat ily módon kifejezni Szent Sebestyénnek. Ezen kívül a teremben rengeteg szék áll sorban felállítva, ahol az érkező zarándokok megpihenhetnek, és egy nagy vetítővászonon egy helyiekből álló csoport által készített film pörög a korábbi évek ünnepeiről.

Leszáll az éjszaka, de Melilli ez alkalommal nem csendesül el, folyamatosan szól a zene, jár a körhinta, és egyre több ember gyűlik a templom előtti térre: egyre több fáradt, és sok esetben mezítlábas asszony az út porától koszos lábbal és ruhában, sokuknak a családtagjaik hozzák utánuk a tiszta ruhát és a cipőt. Valamint már felfelbukkan egy-egy ember a *nurik* hagyományos öltözékében is: fehér nadrágban és ingben, a fejükön fehér kendővel, a vállukon keresztbevetett piros szalaggal. A kezükben vagy egy virágcsokrot vagy egy sok esetben ember nagyságúnál is nagyobb gyertyát tartanak, amit egyébként sok zarándok hoz magával, illetve ott, helyben is meg lehet vásárolni, és a templom jobb sarkában lehet meggyújtva elhelyezni. Sokan viszik még egy másik helyre is a gyertyákat ezen az éjszakán: néhány évtizeddel ezelőtt egy helyi művész a Siracusa és Catania között húzódó autótút Melilli felé vezető elágazásában felállított egy Szent Sebestyént ábrázoló szobrot – úgy, mint a korábban említett szobrok esetében, ez sem a melilli szobor másolata, hanem egy fiatal, ágyékkötőt viselő fiú szobra, egy oszlophoz kötözve, a hagyományos ábrázolásmódnak megfelelően. Ez a szobor több funkcióval is rendelkezik: egyfelől szimbolikusan jelöli az utat Szent Sebestyén „városába”, másfelől ez az idegen zarándokok első stációja is. Illetve a helyi asszonyok számára ez jelöli azt a pontot, ahonnan elindulva ők zarándokolnak el mezítláb a bazilikáig. Erre a helyre egész éjszaka érkeznek az újabb és újabb emberek Melilliből, és a tartomány egészéből, sőt, néha annál távolabbi helyekről is.¹¹⁴

¹¹⁴ Az ünnep leírása elsősorban a 2007. évi ünnep során végzett megfigyeléseimen alapul, de figyelembe vettem bizonyos szakirodalmi forrásokat, leírásokat is. Ezek közül a legfontosabbak: Annino Fiorilla 1991; Crescimanno 1899; Di Mari–Di Mari 2005; Dufour 1993; Mangiafico Valentini 2000; Pitre 1979; Torre É.N.

5.2 Május 4.

Az éjszaka további részében egyre több ember gyűlik a Szent Sebestyén bazilika éjszakára bezárt bejáratai elé. Eközben bent, a templomban komoly munka folyik: a Szent Sebestyén bizottság tagjai, az önkéntesek, akik az ünnep előkészítéséért és lebonyolításáért felelősek, kihordják az összes padot a templomból, hogy a tömeg beférjen majd a szoborhoz, és felállítják az aranyozott, kifestett autót, amelyet a település az Egyesült Államokban található „Little Melilliben” élő emigránsoktól és az emigránsok leszármazottjaitól kapott abból a célból, hogy ezen szállítsák a szobrot az ünnep alatt. Ezen áll a szobor mindvégig, amíg a templomban tartózkodik, és ezzel hajt majd ki a sofőr a körmenetek alkalmával.

Hajnali háromkor lép színre az események főszereplője: a sekrestyéből nyíló pánccslesekélyből előveszik az év során ott őrzött, nagyjából másfél méteres, fából készült szobrot, ráakasztják azt a vörös köpenyt, amelyet teljesen beborítanak az évszázadok során adományként kapott arany és ezüst ékszerek, olyannyira, hogy maga a vörös anyag ki sem látszik alóluk, és az oltár fölötti fülkén keresztül áthelyezik a templomtérbe.¹¹⁵ Három, ezzel a feladattal megbízott férfi óvatosan a vállára veszi, és a kocsi helyezi. A kocsin egyébként a háromhajós templom főhajójának bal oldali első harmadában áll, mert így megközelíthető a legjobban a két bejárat felől: az egyik, a főbejárat a főhajóba nyílik előlről, a másik pedig balról az oldalhajóba. Szemből nézve a bal oldalán egy lépcsős emelvény van felállítva, amin keresztül fel lehet jutni a szoborig, hogy a hívek meg tudják érinteni azt. Ennek az elhelyezésnek köszönhetően Sebestyén jobb lába, aki arccal a főbejárat felé fordulva áll a kocsin, térd alatt, ahol kilátszik a ráborított köpeny alól, teljesen el van kopva.

Amint a szobor az autóra kerül, a templomban bent tartózkodó önkéntesek már odagyűlnek, és igyekeznek még a hívek beengedése előtt köszönteni, azaz megérinteni és a korábban már leírt módon megcsókolni a szentet, imádkozni hozzá magukban vagy akár hangosan is, illetve van, hogy egy szentképet vagy a *mizuredunak* nevezett piros

¹¹⁵ Lásd Képmelléklet, 14. kép.

szalagot érintik a szoborhoz. A *mizzureddu*, ami szicíliaiul körülbelül azt jelenti, hogy valami „méterre szabott”, valójában a *nurik* által is viselt szalag egy változata, egész pontosan az a méret, amely a szoborra lenne jó, ha rá is feltennék a hagyományos öltözkének ezt a darabját. Korábban szigorúan méretre vágták, ám ma már különböző hosszúságú és vastagságú szalagokat vásárolhatnak a hívek a téren, mindegyiket *mizzureddu*-nak nevezik.

Mindeközben egyre nagyobb tömeg gyűlik össze a templom előtti téren.

Pontban hajnali négykor, a felkelő nap első sugarainak fényében nyitják ki a templomajtókat. A kint várakozó emberek minden erejüket latba vetve rohannak be a templomba, és kiáltozva, sírva köszöntik az egy éve nem látott védőszentjüket. Egy szempillantás alatt megtelik a templom emberekkel, mindenki igyekszik a szobor közelébe jutni és megérinteni azt, miközben a sikolyok, a zokogás, a kiáltozások és imák hangja hangzavarrá olvad össze. A kocsin a szobor körül önkéntesek állnak, és segítenek a híveknek, elveszik tőlük a magukkal hozott szalagokat, szentképeket, gyertyákat és egyéb tárgyakat, hozzáérintik a szoborhoz, illetve ők veszik el a szülőktől a meztelenre vetkőztetett vagy a *nurik* hagyományos ruhába öltöztetett kisbabákat, hogy „bemutassák” őket a szentnek: a kicsiket közvetlenül elé, „szemmagasságba” emelik.¹¹⁶ Ezt minden gyermekkel egyszer szokás megtenni, nem feltétlenül rögtön, abban az évben, amikor megszületnek, előfordul, hogy akár öt-hatéves korukban mutatják be őket, de mindenképpen fontos, mert ettől a pillanattól fogva a gyermek egész élete folyamán Szent Sebestyén védelmét élvezi. Minden bemutatott kisgyerekről fénykép is készül a szenttel, ez a családi fényképalbum elmaradhatatlan darabja, a gyermek életében egy kiemelten fontos életszakasz-határ.

A templomban, körben, a mellékoltárok lábazatánál és a fal mellett zárandokok pihennek, mezítlábas, tréningruhás, a hosszabb-rövidebb gyaloglás miatt elgyötört emberek, akik, miután sikerült a szent közelébe jutniuk, most elégedetten pihennek, a magukkal hozott szendvicseket eszik és ásványvizet isszák. A templom terének szakralitása ezen az éjszakán átalakul, beengedik a profán világot is az arra vonatkozó

¹¹⁶ Lásd Képmelléklet, 24. kép.

normákkal együtt, három szakrális pont marad meg csupán: az autóra állított szobor, a főoltár a ráállított ereklyetartóval és oltáriszentség-tartóval, amihez a zarándokok szintén odamennek és megcsókolják, valamint a magukkal hozott virágcsokrot is itt teszik le, amit egy önkéntes gyűjt össze. A harmadik szakrális pont az egyik jobb oldali mellékoztár, ahol a Szent Sebestyén-bazilika plébánosa egész éjszaka misét mond és gyóntat, több-kevesebb hívő részvételével.

A tömegben mindenfelé fel-felbukkan a Misericordia önkénteseinek kék-sárga ruhája, akik folyamatosan szemmel tartják a tömeget, hogy időben észrevegyék, ha valakinek segítségre van szüksége. Ilyenkor a kinti sátorban már folyamatosan folyik a munka, ellátják a hosszú zarándoklat alatt kimerült, esetleg megsérült embereket, illetve azokat, akik rosszul lettek a tömegben.

Ekkor már a város egy másik pontján is gyülekeznek az emberek: az észak felől bevezető út mentén áll egy kis oltár, amit Santa Croceként, azaz Szent Keresztként emlegetnek az emberek: innen indul útjára a *nurik* első csoportja, több mint száz melilli zarándok, akik együtt indulnak a Szent Sebestyén bazilika felé.¹¹⁷ Amikor összegyűlt a rengeteg, fehér ruhát és kendőt viselő ember, vállukon átvetett piros szalaggal, kezükben egy csokor színes virággal, egyenként megcsókolják a kis oltárképet, majd felsorakoznak: legelől a gyerekek, majd a fiatal lányok, utánuk a fiúk, a középkorú és legvégül az idős férfiak, és kisebb húsz-harmincfős csoportokban elindulnak. Minden ilyen csoportot egy férfi vezet, aki előimádkozik; a többiek mellett halad, és virágcsokrát a magasba tartva azt kiáltja: *E chi siamu tutti muti davveru?* azaz „Mik vagyunk mi, valóban némák vagyunk?”, mire a többiek azt válaszolják: *Prima Diu e Sammastianu!* azaz „Először Isten, aztán Szent Sebestyén!” vagy *E chiamamulu c'a n'ajuta*, „Hívjuk őt, aki segít nekünk”, amire a válasz ismét csak ugyanaz: „Először Isten, aztán Szent Sebestyén!”¹¹⁸

Reggel hat és hét óra között érnek a via Ibleához, és az út utolsó szakaszát futva teszik meg, egyre fokozódó tempóban. A hívek a piros szőnyeg mentén felsorakozva várják őket, illetve az egymás kezét fogó önkéntesek láncá jelöl ki nekik egy ösvényt a

¹¹⁷ Lásd Képmelléklet, 28. kép.

¹¹⁸ Lásd Képmelléklet, 29., 30. és 31. kép.

tömegben a templomban álló szoborig, illetve onnan egészen az oltárig, ahol lerakják virágcsokraikat, és az oltár mögötti ajtón átmennek a sekrestyébe, onnan pedig a számukra kialakított pihenőhelységbe.¹¹⁹

Amikor a templom közelébe érnek, a hívek tömege folyamatos tapssal fogadja őket. Ők az izgatottságtól, illetve a fizikai kimerültségtől egyfajta extázisba kerülnek, amikor megpillantják a szentet, és miután megérintik, kiáltásukkal köszöntik őt, arcukon boldog elégedettséggel mennek az oltárhoz, közben sokan sírva fakadnak, és velük sírnak a tömegben állók közül is sokan, illetve vannak zárándokok, akik az átélt élmények hatására el is ájulnak, és a készenlétben álló misericordiások sietnek a segítségükre, és viszik ki őket a templomból.¹²⁰

A reggel folyamán még két csoport érkezik: a sortinói és a solarinói *nurik* csoportja. Ez utóbbiak érkeznek a legtávolabbról, illetve nekik kell a legnehezebb terepen átvágniuk, ezért őket már az indulástól mentősök kísérik, és ellátják útközben, akiknek szüksége van segítségre. Az utolsó csoport 10 és 11 óra között érkezik a templomhoz, és sokan az utolsó métereken már egymást támogatják, csak úgy tudják befejezni a zárándoklatot.¹²¹

Régebben még számos településről érkezett zárándokcsoport Melillibe az ünnepre, de mára csak ez a három szervezett zárándoklat maradt meg. A többi helyről inkább csak egyénileg vagy kisebb csoportokban érkeznek zárándokok, és esetleg becsatlakoznak valamelyikbe a három nagyobb csoport közül

Miután a zárándokok mind megérkeztek, a szent ünnepélyes körmenetre indul a településen. A menetet a ministránsok és a papok vezetik, őket követi a szobrot szállító kocs, amin a sofőrön kívül még két önkéntes ül, akik segítenek a híveknek a szentképeket és egyéb tárgyaikat a szoborhoz érinteni, illetve átvesszik tőlük a bemutatni

¹¹⁹ Lásd Képmelléklet, 32. és 33. kép.

¹²⁰ Lásd Képmelléklet, 34., 36. és 37. kép.

¹²¹ Lásd Képmelléklet, 35. kép.

kívánt gyermekeket. Őket követi a rezesbanda, és utánuk csatlakoznak a hívek a menethez.¹²²

Amint a szobor kiér a templomból a térre, óriási tűzijáték és *nzareddi*-eső, azaz a templomtoronyból kilőtt, piros papírcsíkok rengetege fogadja, rajtuk a felirat: *VV San Sebastiano*, azaz „Éljen Szent Sebestyén”. A tűzijáték egyébként az ünnep hagyományos eleme, a templomtól balra ma is látható annak az épületnek a homlokzata, ahonnan korábban a rakétákat kilőtték, de aztán egy földrengésben a nagy része elpusztult, és eddig még nem építették újjá. Az ünnep során ez az első tűzijáték, és bár igen nagyszabású és impozáns, mivel nappal tartják, a füstön és a felvillanó fényeken kívül nem sokat látni belőle.

A körmenet a város régi negyedeit járja körül, minden stratégiailag fontos pontot érint. Az első állomása a bazilika közelében álló városháza, ahol a polgármester a családjával és a város csendőrségének és tűzoltóságának vezetésével együtt köszönti a szentet. Ezzel a gesztussal a város világi vezetősége hajt fejet a patrónus előtt, elismerve ezáltal, hogy a település legfőbb hatalma nem más, mint Szent Sebestyén.

Azok a melilliek, akik nem tartanak a menettel, a házuk előtt vagy az erkélyeken várják az érkezőket, és virágszirmokat szórnak rájuk. Közben mindenféle ajándékokkal, adományokkal halmozzák el a szentet. Korábban általános volt, hogy a nők egy piros, hosszú ujjú blúzban és térd alatt végződő szoknyában vettek részt a körmenetben, de ezt a tradicionális öltözetet – bár otthon sokan őrzik – ma már csak elvétve látni a körmenetben. Ennél sokkal általánosabb, hogy a nők a körmenetet is mezítláb – legtöbbször ünnepi öltözetben és harisnyában, de cipő nélkül – teljesítik, és aki csak odafér, igyekszik egyik kezével a szentet szállító kocsihoz érni.

Miután a körmenet véget ér, az autó visszahajt a templomba, és a szent szobra ott marad egy hétig, míg a nyolcadik napon az ünnepségsorozat lezárul, és újra egy évig el nem zárják a hívek elől.

Még ezen a napon, este 6 órakor nagymisét tartanak a Szent Sebestyén bazilikában. Ez az első alkalom, hogy együtt ünnepelhetnek a hívek a szentjükkel, majd

¹²² Lásd Képmelléklet; 38. és 39. kép.

innentől kezdve minden egyes nap, egészen május 11-ig, két misét is tartanak a templomban, egyet délelőtt, egyet pedig este.

5.3 A május 4-ét követő hét eseményei

A május 4-ét követő egy hét ünnepi hét a melilliek számára, hiszen ez az egyetlen olyan időszak az évben, amikor a szobrán keresztül fizikailag is érzékelhető formában köztük van a védőszentjük, Szent Sebestyén. A bazilika ajtaja épp ezért egész nap nyitva áll a látogatók előtt, és az emberek, ha a környéken járnak, bemennek köszönteni a szentet. Aki az istentiszteletre érkezik, az első útja annak is a templom hátsó felében álló autóra helyezett szoborhoz vezet, föllépdelenek a melléállított falépcsőn, és hozzáérnek, megcsókolják, majd magukban vagy hangosan köszöntik őt: ezt senki sem mulasztja el.

A szervezők igyekeznek ennek az egy hétnek az ünnepélyességét különféle eszközökkel kihangsúlyozni. Egyfelől a település átalakult képe erre a hétre megmarad: ott maradnak az árusok, a vidámpark, még a piros szőnyeg is, ami a bazilika bejáratától a városháza épületéig vezet, így ez a terület lezárva marad az autósok elől, és a buszjáratok továbbra is egy másik téren állnak meg, nem hajtanak fel a bazilikáig, ahogy azt egyébként teszik. Kint maradnak a villanypóznákra és a házak közé kifeszített díszek és égők, az ablakokból, erkélyekből pedig mindenfelé a Szent Sebestyént ábrázoló zászlók lógnak.

Esténként a bazilika előtti téren különböző komoly- és könnyűzenei koncerteket, előadásokat tartanak, és ezekre az eseményekre minden helybéli ellátogat, hogy közösen ünnepeljenek, szórakozzanak. Bár ekkor már az emberek többsége ismét dolgozik, a gyerekek pedig járnak iskolába, azért esténként kiöltöznek, és részt vesznek ezeken a közösségi eseményeken.

Nem csupán a melilliek ünnepelnek ezen a héten: a különböző napokon különböző helyekről érkeznek zarándokcsoportok, a legtöbbször busszal, leginkább Sziciliából, és főleg a tartományból, de akár messzebből is. Ők általában egy napot

maradnak, és fogadással, szentmisével várják őket a melilliek. Hosszú évtizedeken keresztül az ünnepségek részét képezte május 5-én a siracusai zarándokok érkezése. Ők külön készültek erre az ünnepre: gazdagon feldíszített lovas kocsikkal, csoportosan tették meg az utat a két város között, és nagy ünnepséggel, lakomával ünnepelték meg a találkozást a melilli Szent Sebestyénnel. Ez a tradíció mára már nem képezi részét az ünnepi eseménysorozatnak, de sokan idézték fel nekem a siracusaiak látványos menetét, amikor az ünnepségről beszélgettünk.

Nem csupán letűnt hagyományok, hanem újonnan születők is jellemzik a melilli Szent Sebestyén ünnepet. Új keletű szokásnak tekinthető a gyermekek zarándoklata – ez csak néhány éve képezi részét az ünnepi eseményeknek. A helyi pedagógusok kezdeményezésére az egyik délelőtt a melilli zarándokok mintájára az óvodás és általános iskolás gyerekeket is beöltöztetik a *nurik* hagyományos fehér ruhájába, fejükre piros kendőt kötnek, vállukon átvetik a piros szalagot, és kezükben virágcsokorral összegyűlnek a Santa Croce oltárnál, ahonnan a tanáraik vezetésével énekelve és a *nurik* tradicionális imáit skandálva elzarándokolnak a Szent Sebestyén bazilikához: elől a legkisebbek, mögöttük az idősebbek, miközben a szülők távolabbról kísérik őket az út mentén.

A templomba érve a gyerekek a felnőtt zarándokok mintájára köszöntik a szentet, leteszik a csokrokat, és leülnek a padosorokba. A bazilika plébánosa, Lino atya beszélget velük egy kicsit, kérdegeti a gyerekeket Szent Sebestyén életéről, és tart egy rövid prédikációt arról, mit érdemes példaként beépíteni a gyerekeknek a saját életükbe a tanultakból, majd együtt elénekelik a korábban említett Szent Sebestyén himnuszt, amelyet az 1900-as évek elején szerzett a melilli rezesbanda zenekarvezetője. Ezt követően odaengedik a várakozó családtagokat a gyerekekhez, akik összegyűlnek a szent szobra és az autó körül, hogy a gyermeküket lefényképeztessék a szenttel éppúgy, mint május 4-én, a gyermekek bemutatásakor: a legkisebbeket egy önkéntes emeli fel és mutatja meg a szentnek, majd ő is tartja őket, amíg a fotók elkészülnek, a nagyobbakat pedig felsegítik, és az autó elején állva készülnek róluk a fényképek. A képek elkészítésével a családtagok mellett egy hivatásos fotóst is megbíznak, akitől aztán a szülők, hozzátartozók megvásárolhatják a nekik tetsző felvételeket. Ezek a képek aztán

bekerülnek a családi fotóalbumba, és a gyermek életének egy fontos állomásának állítanak emléket.

5.4 Május 11, nyolcadnap

Szent Sebestyén ünnepe a nyolcadik napon, május 11-én zárul le: ezen a napon újra egy évre el kell búcsúzniuk a melillieknek védőszentjüktől, pontosabban Sebestyén csodatévő szobrától, amelyen keresztül a szent jóakarata megnyilvánul az emberek felé.

A záró eseményekre este kerül sor, amikor is az ünnepi szentmisét követően újabb körmenetre indulnak a szoborral: ez alkalommal az autó és az azt követő hívek a település újabb részein haladnak keresztül, ezzel szimbolikusan teljes egészében a szent védelmébe ajánlják Melillit: ez idáig csak a történeti városrészekbe látogatott el. Ám ez a második és utolsó zárandókat kifejezi: azzal, hogy a település terjeszkedik, nem csökken a védőszentjük irányában érzett elkötelezettségük, és az újonnan ideköltözött emberek azzal válnak igazán helybelivé, hogy családjuk, mindennapi életük részévé teszik Szent Sebestyént.

Ez az utolsó körmenet este 7 órakor indul a bazilika elől, és körülbelül másfél, két óra múlva érkezik vissza a templom elé, ahol óriási, megkoreografált, zenés tűzijáték fogadja.

Bár erre a körmenetre is sokan kísérik el a szentet, és azok, akiknek a háza előtt elhaladnak, az ajtó előtt vagy az erkélyeiken állva várják, és virágszirmokat szórnak rá, sőt, olyanokat is láttam, akik a háztetőkről kisebb tűzijáték-rakétákkal köszöntötték az érkező menetet, ez alkalommal mégis kevesebben vesznek részt a körmeneten, mint május 4-én. Ugyanis a legtöbben ekkor már a bazilikában gyülekeznek, hogy megfelelő helyet szerezzenek maguknak ahhoz, hogy méltóképpen el tudjanak köszönni Szent Sebestyéntől. A szent szobrának ünnepélyes elzárásának ugyanis egész Melilli szeretne a tanúja lenni – jóval többen, mint ahányan a bazilikába beférnek.

Amikor este 9 óra körül a szobrot szállító autó behajt a bazilikába, az egész templom és a tér is tele van emberekkel. Ekkor következik az ünnep legrövidebb, mégis

legintenzívebb szakasza. Önkéntesek egész csoportja kíséri a szobrot, és próbál neki helyet csinálni, utat nyitni az emberek között. Amikor az autó arra helyre ér, ahol a megelőző egy hét alatt állt, megáll, a vezetője kiszáll, és a vállára veszi a szobrot, majd lassan elindul vele a tömegen keresztül az oltár felett található fülke felé, ahonnan nyolc nappal azelőtt, az ünnep kezdetekor, a nyilvánosságtól elzárva elővették azt. Eközben az összegyűlt óriási tömegből mindenki igyekszik még egyszer, utoljára megérinteni a védőszentet, ami csak azoknak sikerül, akik valahogy a közelébe tudnak férkőzni. Ezért önkéntesek, a misericordások csapata és a csendőrök ügyelnek arra, hogy el ne tapossák egymást az emberek, illetve közülük néhányan magát a szobrot kísérik, próbálnak utat nyitni az azt cipelő férfinak a tömegben. Mindenki más, akinek nincs esélye, hogy a közelébe férközzön, két karját a magasba nyújtva kitarja Szent Sebestyén felé, és utoljára, amíg lehetőségük van rá, igyekeznek utolsó kéréseiket, fogadalmait megtenni, megerősíteni, vagy csak bűcsút vesznek a szentjüktől.¹²³ A tömeg tehát egy emberként követi őt nyomon, a karját kitarva, miközben az elkiabált imáik érthetetlen hangorkánná állnak össze. Ahogy a szobor egyre közelebb ér az oltárhoz, úgy erősödik a hangzavar. Végül felteszik a fülkébe, és néhány pillanatig ott áll mozdulatlanul, a kiáltozás, sikoltozás ekkor ér a csúcspontjára. Majd egy szempillantás alatt egy súlyos, piros bársonyfűgöny takarja el a melilliek szeme elől, akik ekkor hosszú, kitaró tapsba kezdenek. Majd hirtelen csönd lesz. Néhány pillanattal később megfordulnak, és elindulnak kifelé: a Szent Sebestyén ünnep véget ért, és megkezdődött az újabb egy éves várakozás időszaka. Ahogy az emberek hátat fordítanak az oltárnak és a kijáratok felé fordulnak, látszik, hogy mindegyikük arcát könny áztatja, és némán, mosolyogva, kézszorításokkal és ölelésekkel köszönnek el egymástól. Kifelé menet még, aki tud, szerez egy szál virágot a feldíszített autóról, amelyiken egy héten keresztül állt Szent Sebestyén szobra, amit aztán otthon kiszáritanak vagy lepréselnek, és a többi különleges emlék közé helyezik, amit az ünnepről szereztek, és ami az év folyamán jelenvalóvá teszi majd a szent oltalmazó szeretetét az otthonaikban, hétköznapijaikban.

Az önkéntesek munkájának ezzel a mozzanattal még koránt sincs vége. A fűgöny legördülése után a szobrot egy a sekrestyéből nyíló ajtón át kiveszik a fülkéből. Csak a

¹²³ Lásd Képmelléklet, 21. kép.

Szent Sebestyén Bizottság tagjai lehetnek jelen, valamint egy csendőr, amikor leveszik a szoborról az azt díszítő köpenyt, amelyre a fogadalmi ajándékként neki adományozott számtalan arany és ezüst ékszer és érmét rögzítették, a szobor testéből kicsavarozzák a nyílvevesszőket, majd mindent elzárnak egy ott, helyben található páncélszekrénybe.

A templomba és a melléképületekbe visszahordják a padsorokat, az utcákról eltűnnek a díszek, és az árusok is összepakolnak, hogy portékájukat egy másik városba, egy másik védőszent-ünnepre vigyék: mostantól szinte minden hétre jut egy, hiszen májustól szeptemberig tart Sziciliában ezeknek az ünnepeknek az időszaka.

A Szent Sebestyén bazilikát övező utakat újra megnyitják az autósok előtt, és minden visszatér a hétköznapi formájába újabb egy évre, amikor egy még díszesebb, még színompásabb ünnepség keretében ismét a melilliekkel lesz védőszentjük, Szent Sebestyén fizikai valójában, csodatévő szobrán keresztül – amire gyakorlatilag a szervezőbizottság tagjai és az egész település már ekkor készülni kezd.

6. Egy rituális gyakorlat változásai, mint a kulturális sajátosságok tükröződése

Mint azt már a korábbiakban körvonalaztam, a szicíliai települések életében központi szerepet játszik a helyi védőszent minden évben megrendezésre kerülő ünnepe. Ez nem csupán egy vallási esemény, és korántsem csak a magukat vallásosnak definiáló emberek számára fontos, mindenki által várva várt időszaka az évnek. Különleges jelentéssel és jelentőséggel bír mind egyéni, mind pedig közösségi szinten, ami az ünnep egyes rítusaiban, eseményeiben, kellékeiben ki is fejeződik.

Az előző fejezetben igyekeztem bemutatni, milyen különböző események, történetek köthetők a vizsgálatom tárgyát képező melilli Szent Sebestyén ünnephez. A következőkben pedig megpróbálom ezeket a megfigyeléseimet értelmezni mindazon ismeretek tükrében, amit dolgozatom első felében az események történeti, kulturális, ökológiai kontextusával kapcsolatban összefoglaltam, hogy így eljuthassak a megfigyelt sajátosságok megértéséhez, és közelebb jussak eredeti kérdésfelvetésemhez, a vallásos világnép működésének megértéséhez egy mai, meghatározott közösség mikrokontextusában.¹²⁴

Ahhoz, hogy egy közösség világnépével, gondolkodásmódjával megismerkedjünk, a rítusaik vizsgálata remek kiindulópontként szolgál, hiszen a rítusokon keresztül válik átláthatóvá annak tagjai és szembetűnővé a kutató számára a közösség ideológiai rendszere, társadalomszerkezete és a normarendszere. A vallási ünnepek – és így a védőszentek ünnepei is – rítusokban különösen gazdag időszakok. A vallásos ember ilyenkor kiemelkedik a hétköznapi történeti időből, mintegy kétféle időben él. A vallásos cselekvés pedig az istenit teszi jelenvalóvá és megtapasztalhatóvá a számára egy meghatározott időpontban és helyszínen.¹²⁵

¹²⁴ Vö. Geertz 2001: 194-225.

¹²⁵ Vö. Mohay 2008: 9.

A melilli Szent Sebestyén ünnep elemzésekor, mivel összetett rítusok sorozatáról van szó, számos irányból elindulhatunk, és számos témakörre fókuszálhatunk az értelmezés során. Egyik megközelítés sem helytelen, vagy célravezetőbb, mint a másik, hiszen egy közösségben az élet minden területe összefügg egymással, és minden egyes elemet egymáshoz kell tudnunk illeszteni ahhoz, hogy képet kapjunk az egésztől.¹²⁶ Ám a kiindulópont megválasztása mindenképpen szükségszerű, hiszen e nélkül kétséges, hogy sikerülne eligazodnunk egy kultúra összetett jelenségei között, illetve az egész csak nehezen megragadható az azt alkotó részletek aprólékos megismerése nélkül.

Ennek megfelelően az én elemzésem is egy általam lényegesnek ítélt aspektus megragadására koncentrál, amely számtalan más út és értelmezési irány mellett választható kiindulópont a melilli Szent Sebestyén ünnep bemutatásához és értelmezéséhez, illetve ezen túlmutatóan a szicíliai védőszent-ünnepek jelentőségének, illetve a szentkultusz jelentőségének a vizsgálatához a római katolikus vallásban napjainkban, sőt, ha még egy lépésnyit távolodunk, és még általánosabban fogalmazunk, a mai vallásos ember gondolkodásmódjának megértéséhez.

Elemzésem kiindulópontjaként a következő kérdéseket választottam: milyen világgéppel rendelkezik Melilli lakóinak közössége egy olyan időszakban, amikor a világról való tudás átalakulása kétségbevonhatatlanul fontos szerepet játszik az életükben, hogyan épül bele ebbe az átalakuló világgépbe a Szent Sebestyén-kultusz több évszázados tradíciója, illetve az abba vetett hit, hogy a védőszent közvetlenül beleavatkozik az emberek életébe. Milyen állandó és változó elemek alkotják a világról való tudásukat, és mindezek hogyan állnak egymással kapcsolatban? Végül pedig hogy a közösség életében központi szerepet játszó védőszent-ünnep változásai, amelyek minden időszakban hűen tükrözték és tükrözik ma is a közösség világról alkotott képét, milyen aktuális történelemszerű átalakulásokról árulkodnak, és mindez milyen változásokhoz vezet a közösség hétköznapi életében?

¹²⁶ Boglár 2001: 8.

Mielőtt megpróbálnék választ adni ezekre a kérdésekre, röviden szeretném megindokolni, hogy miért a változáson keresztül próbálom megragadni a vizsgált közösség világképét, és hogy mindez miért lehet tanulságos a vallásos gondolkodás kérdésének vizsgálatában.

A hasonló rítusok változásait már régóta nyomon követik a téma kutatói. Barna Gábor *Hagyomány és újítás a búcsújárásban* című tanulmányában hangsúlyozza a következőket:

A búcsújárás intézményének és egyes összetevőinek múltja és közelmúltja azt mutatja, hogy az egyes mindmáig élő, változó, alakuló, a társadalomban meghatározott funkciókat betöltő, összetett szokásrendszernek tekinthető, amely egy-egy időperiódusban fellendülő, máskor ellanyhuló gyakorlatot mutathat. Ebben a gyakorlatban a megjelenő új még együtt élhet a hagyományos formákkal, egy-egy régi szokáselem pedig évekig lappanghat, majd felbukkanhat ismét. A körülmények változása új szokáselemek megjelenését segítheti elő, vagy éppen kényszerítheti ki. A külső körülmények, egy-egy kor meghatározó társadalmi és gazdasági viszonyai, a szellemi és politikai légkör, az államok egyházpolitikája, az egyház saját belső intézkedései mindig nagy hatással voltak a búcsújárás korabeli gyakorlatára”¹²⁷

Saját tereptapasztalataim is ahhoz a következtetéshez vezettek el, hogy a melilli Szent Sebestyén ünnep eseményeinek, rítusainak változásai sokat elárulhatnak a közösség világképében bekövetkezett változásokról, és egy második lépésben magáról a világképről is. Akárkivel beszéltem ugyanis, kivétel nélkül mindenki mesélt nekem olyan rítusokról, amelyek az elmúlt évtizedek során megváltoztak, amit régen másképpen csináltak, de ami élénken él nem csupán a legidősebb generáció, de a fiatalabbak emlékezetében is. Mindez arra enged következtetni, hogy a közösség élete az elmúlt évtizedekben olyan fontos változásokon ment keresztül, ami kifejeződik a védőszent-ünnepben is, hiszen ez az ünnep a közösségi identitás legfontosabb megnyilvánulási formája.

¹²⁷ Barna 1992: 93.

Hiba lenne azonban arra következtetni, hogy egy különlegesen fontos időszakról lenne szó, vagy különösen jelentős változásokat kellene keresnünk a vizsgált közösség életében. Az ünnep történeti elemzése minden bizonnyal más, változásokkal teli időszakok feltárását is lehetővé tenné, ám az általam választott kutatási módszer, ami elsősorban résztvevő megfigyelésen alapult, a jelen megragadását és értelmezését teszi lehetővé, ami nem melléleg a leginkább célravezető ahhoz, hogy közelebb jussunk egy élő közösség által megélt valóság megragadásához. A jelen vizsgálatáról van szó tehát, a közelmúlt emlékeinek tükrében, ahogy azt a vizsgált közösség megidézi.

Ahhoz, hogy megérthessük, milyen változásokon ment keresztül Melilli lakóinak világképe, érdemes röviden kitérni annak összefoglalására, milyen társadalomtörténeti események állnak ezeknek a változásoknak a háttérében. Az alábbi bekezdésekben azoknak a tényezőknek a felsorolására szorítkozom, amelyeket a közösség tagjai határoztak meg a számomra az életüket befolyásoló fontos tényezőkként, illetve még pontosabban fogalmazva a közösség azon tagjai, akikkel munkám során kapcsolatban kerültem, ami tagadhatatlanul csupán egy meghatározott csoport véleményét tükrözi, korántsem az egész közösségét. Ezen túl felhasználtam néhány, helybéliel által összeállított, történeti jellegű forrást is, ami segítségemre volt abban, hogy az eseményeknek egy olyan olvasatát ismerjem meg, ami a kutatott közösség saját értelmezéséhez segít eljutnom.¹²⁸

A kutatás szempontjából fontos változások egyik legfontosabb kiváltó oka a II. világháború, valamint az azt követő időszak. Ekkor számos olyan esemény zajlott le, ami Olaszország egészét érintette, de történtek olyan dolgok is, amelyek csak Szicíliát, sőt, csupán a sziget délkeleti régióját.

Az egyik legfontosabb esemény ebben az időszakban az irodalmi olasz nyelv használatának az elterjedése volt, ami egyre inkább háttérbe szorította a szicíliai nyelv különböző változatait. Mindez két dologgal magyarázható: a szigeten is ez lett az oktatásban használatos hivatalos nyelv, illetve különös jelentősége volt ebben a folyamatban a televízió elterjedésének is. Ezen események következtében éles

¹²⁸ Vö. Cazzetta – Magnano 2001; AA VV 1992; Mollica 2000.

határvonal kezdett kirajzolódni az idősek és a fiatalabbak generációi között: az előbbieket nem beszéltek az irodalmi olaszt, míg utóbbiak egyre inkább ezt a nyelvet részesítik előnyben a társadalmi érintkezéseik során. Ugyanakkor a fiatalok továbbra is beszéltek és szívesen használták is a szicíliait, de csupán bizonyos helyzetben, elsősorban olyankor, amikor lokális vagy családi identitásuk kifejezése az elsődleges céljuk.

Fontos változást jelentett a férfi és női szerepek és feladatok közti éles határvonalak megszűnése is, ami szintén köthető a háborúhoz, ami súlyosan érintette a térséget, és aminek következtében sok nőből lett egyik napról a másikra családfenntartó. Miután a férfiak beálltak katonának, a feleségeknek kellett gondoskodni a család megélhetéséről, a földről és az állatokról, ami azt eredményezte, hogy olyan tevékenységeket is végezni kezdtek, ami korábban kizárólag a férfiak világához tartozott. A háború után sokan visszatértek korábbi feladataikhoz, de voltak, akik nem hagytak fel a munkával, és a közösségnek idővel alkalmazkodnia kellett az ily módon megváltozott körülményekhez. A televízió keresztül és az Egyesült Államokba kivándorolt helyiek közvetítésével érkező külső hatások is sok változást eredményeztek a nemi szerepekben. A nyugati társadalom ily módon hozzájuk eljutó képe elsősorban olyan mintát kínált a fiatalok számára, amivel korábban nem találkoztak, és éppen ezért nem is számoltak vele lehetőségként. Mostanra azonban az előttük álló lehetséges életutak száma ezen külső hatásoknak köszönhetően megsokszorozódott, és ez komoly hatással van az egész közösség életére, amelynek összetétele és működése korábban előre láthatónak és biztosítottnak tűnt.

Fontos esemény az emigráció második hulláma a háború idején és azt követően is. Ez a jelenség Dél-Olaszország egészét érintette, és egyaránt célozta az ország északi területeit, Európa nyugati államait, de elsősorban az Egyesült Államokat. A Melilliből induló kivándorlók szinte kizárólag ez utóbbi célpontot választották, ahol már az első hullámban kivándoroltak saját közösséget alapítottak. A családi csoportok egymáshoz való viszonya, és elsősorban a kommunikációjuk ennek következtében jelentősen átalakult, azoknak új aspektusai jelentek meg.

A II. világháborút követően nemcsak Szicília társadalomszerkezete, hanem gyakorlatilag a sziget egészének a képe jelentősen átalakult: a legtöbb települést szinte teljesen újjá kellett építeni, hiszen ez a terület volt a szövetséges csapatok

partraszállásának egyik színtere, ahol ádáz harcokat vívtak a visszavonuló olasz és német seregekkel, és gyakorlatilag teljesen lebombázták a sziget déli részét. Az újjáépítések idején épült fel a terület egyetlen ipari zónája is, éppen a Melillihez tartozó tengerparton, ami teljes egészében felforgatta a település életét. A hagyományosan gazdálkodásból élő családok eladták a földjeiket, és a gyárakba mentek dolgozni, illetve számtalan új család is a területre költözött, akik az új, ipari zónában kaptak állást.

Az ipari terület megszületése a település képét is teljesen megváltoztatta: a központi rész is terjeszkedni kezdett minden irányba, amerre csak a hegyek ezt lehetővé tették, és ezzel Melilli gyakorlatilag elvesztette a területen jellemző, középkori városszerkezetét, sőt, ezen túl egy újabb, különálló résszel is gyarapodott a település, a korábban már említett Villasmundóval, egy olyan kertvárossal, ahol kizárólag a gyárban dolgozó munkások és családjaik laknak.

Az ipari zóna felépítése az egész közösséget érintette, és nem csupán amiatt, mert az itt élők életmódja gyökeresen megváltozott, hanem a miatt is, mert jelentős anyagi gyarapodáshoz, valamint komoly egészségügyi következményekhez vezetett.

A védőszent-ünnep változásainak vizsgálatát esetünkben egy másik lényeges szempont is kézenfekvővé teszi. Mivel ez az egyik legfontosabb alkalom a melilliek számára a közösségi identitás átélésére és kifejezésére, ezért a hozzá kapcsolódó tradíciók és rítusok a közösségről szóló feljegyzésekben is kiemelt figyelmet kapnak, és ezért a körülményekhez képest jól dokumentáltnak tekinthetők, ami az időbeli összehasonlítást jelentősen megkönnyíti.

Melilli városa egy olyan területen fekszik, ami ki van téve a gyakori földrengések veszélyének, ahogy azt korábban már hangsúlyoztam. Ezek a földrengések már többször elpusztították gyakorlatilag az egész települést, az irattárakkal, archívumokkal, könyvtárakkal együtt. Hasonló pusztítást végeztek a II. világháború bombázásai is. Ennek következtében nem meglepő, hogy egy írott történelmet nélkülöző közösség életében különösen fontos szerepe van a közösségi emlékezetnek, illetve hogy szorgalmasan próbálják meg az elveszített írásos emlékeket ennek segítségével „újra előállítani”, azaz hogy nagy jelentőséget tulajdonítanak a tradíció továbbörökítésének. Ebből a célból az utóbbi évtizedben számtalan feljegyzés,

beszámoló, cikk és könyv is született a témában, elsősorban helyi, amatőr íróknak köszönhetően, amelyek mind a kutató segítségére vannak abban, hogy megfigyeléseit a múlttal összevetesse.

Ezen tényezők együttesen – a történelmi események, a terepmunka során átéltek, a helyiekkel folytatott beszélgetések, illetve az utóbbi évtizedekben helyben született szakirodalom – vezettek el ahhoz az elhatározáshoz, hogy elemzéskor arra koncentráljanak, ami az előző fejezetben bemutatott Szent Sebestyén ünnep eseményeiben változásnak tekinthető a közelmúlthoz képest, és megkíséreljem ezeknek a változásoknak az okait és a következményeit felfejteni és értelmezni a világkép vonatkozásában.

Ám mielőtt erre rátérnék, szeretnék közölni néhány részletet a két ma hozzáférhető legrégebbi feljegyzésből a melilli Szent Sebestyén ünnepre vonatkozóan: Giuseppe Pitré és Sebastiano Crescimanno beszámolóiból. Bár ezek a feljegyzések a 19. és 20. század fordulóján születtek, tehát korábbiak, mint az az időszak, amit a változások kapcsán felidézünk, ám mindenképpen ezek jelentik a kiindulási alapot a rítusokban megfigyelhető változások értelmezéséhez. Emellett azért tartom szükségesnek ezen szövegrészek ismertetését, mert alapvető jelentőségük a vizsgált jelenség forrásai között, és magyar nyelven egyelőre nem hozzáférhetőek.

Először nézzük meg, hogyan örökölte meg az ünnep történéseit Giuseppe Pitré a *Biblioteca delle tradizioni popolari siciliane* 1900-ban megjelent, védőszentünnepekről szóló kötetében:

Tizennyolc évvel ezelőtt, 1881-ben a szicíliai népi kalendáriumhoz készített magyarázataimban megemlítek egy igen érdekes szokást, mely szerint a floridiai és augustai emberek csoportokban útra kelnek, hogy elzarándokoljanak a melilli Szent Sebestyén ünnepre. Azt írtam, e szokás már nem létezik, és minden olyan sajátosságot magában hordoz, amelyet a haladás egy olyan múlt részévé változtatott, amely már nem tér vissza többé.

Mostanra viszont tudomást szereztem róla, hogy máig létezik [...] és azok közé a jelenségek közé tartozik, legyen szó egyszerű, vagy összetett dolgokról, amelyeket Ed. Tylor szavaival „survivalnek” nevezhetünk.

[...]

A szobor csodálatos megérkezése adja meg az ünnep időpontját: május első napja, és évszázadokon keresztül április utolsó és május első napjait zenével, tűzijátékkal, diszkvilágítással és a harangok zúgásának keverékével ünnepelték [...] Ám onnantól fogva, hogy a kormányok politikai-társadalmi színezetet kezdtek adni ennek a napnak, az ünnep, Szent Sebestyén harsány ünnepe elveszítette szent napját, és most már csak nyolcadnapon lehet megtartani.

[...]

De az ünnep elérkezett, és amint kinyílik a szentély ajtaja, óriási embertömeg özönlik be rajta. Még sötét van, de a templomban égnek a lámpák, és a hívek kéréseikkel a Szenthez fordulnak, akit nem egy erőlyes férfi képében, hanem egy bájos gyermek képében ábrázoltak, és egy ezüst oszlophoz van kötözve, amit egy szintén ezüst kupola véd, négy oszlopra helyezve [...]. Ezt a szobrot a díszes saroglyáján körbeviszik a településen, minden szertartásosság nélkül, a különböző rezesbandák, és az emberek százainak hangzavara közepette, akik csodáért fohászkodnak, hogy egy súlyos vagy gyógyíthatatlan beteg meggyógyuljon, hogy egy rég nem látott rokon visszatérjen, hogy a balszerencse elkerülje őket, vagy a süketnéma, nincstelen gyerekekért, akiket egy rövidke pillanatig a saroglyára emelnek, úgy várják a kívánt csodát, Melilliben pucéran, miután az anyukájuk felajánlotta Szent Sebestyénnek a ruháikat.

Különleges szokás a zarándokok érkezése is az ünnepre, akik ezzel egy fogadalmat teljesítenek. Nudinak, azaz pucéroknek nevezik őket, mert nagyjából tíz évvel ez előttig a Szent tiszteletére, aki pucéran szenvedett mártírhalált, valóban azok voltak: most viszont egy egyszerű alsónadrágot viselnek. A fejüket egy selyem kendő fedi, egy szalagot viselnek a vállukon átvetve a karjukon és a mellkasukon, fiatalok és felnőttek a tartomány különböző településeiről: Giarratanából, Cassaróból, Augustából, Lentiniből, Sortinóból, Canicattiniből, Palazzolóból, Militellóból, Siracusából, éjszaka indulnak Melilli felé. A szokásnak megfelelően egy nagy fákhát és egy csokor virágot tartanak a kezükben, és nem gyalogolnak, hanem futnak, órákon keresztül, amennyi időre csak szükség van, hogy a kiindulási helyről a Szent városába érjenek. Nem egyedül, hanem egymás után sorban, húszas, harmincas csoportokban mennek, néha százan is, és azt kiabálják: Prima Diu e Sammastianu, „Először Isten, aztán Szent Sebestyén”. A kívánt helyre elérve, a

fáradtságtól és a lelkesedéstől megrészegetülve és a szent dicséretét zengve berontanak a templomba, feldobálják rá a virágsokrokat, a magasba emelik a karjukat, sorban az oltárhoz szaladnak, hevesen megcsókolják azt, miközben egyfajta táncot járnak, és lerakják az ajándékokat, amelyeket vagy ők maguk hoztak, vagy azok, akik velük, esetleg már előttük a templomba érkeztek. Az asszonyok szemeiben könnyek csillognak, miközben betakarják izzadt vállukat és ziháló mellkasukat, és sajnálják őket, de közben egyfajta csodálattal tekintenek rájuk, hiszen ezzel az utazással megtisztultak, és a Szent előtt olyan érdemeket szereztek, amivel a többiek nem büszkélkedhetnek.

[...]

De semmi sem olyan fontos, mint a körmenet (május 4-én), ami délelőtt a földműveseké, akik versengenek, hogy a hordozórúdhoz férjenek, vagy hogy csak megérintsék, az este pedig a többi város lakóé. Egy vásár, egy-egy szónok bárhol lehet, de ha egy olyan kocsival találkozunk, amelyen meztelen gyerekek ülnek, a vállukon és a nyakukban piros szalaggal, a fejükön egy turbán módjára feltekert kendővel, a kezükben pedig egy virágsokorral, egész biztosan Melilliben járunk, a Szent Sebestyén ünnepén. Ha hívős is van, fúj a szél vagy süt a nap, aminek meg kell lenni, annak meg kell lenni: a szülők ezt fogadták meg a szentnek, és a gyerekeket levetkőztetik a körmenet megindulása előtt, a ruháikat később elosztják a szegény gyerekek között, és úgy kell a Szenttel tartaniuk, ahogyan megszülettek.

[...]

*Ezernyi szalagot is lehet kapni, amelyekről azt tartják, hogy a szent méretére készültek, azaz olyan hosszúak, mint Szent Sebestyén szobra, és a nyakba, vagy a csuklókra kötik, hogy megelőzzék a betegségeket.*¹²⁹

Az ünnep ugyanezen részleteit ugyanabban az időszakban Sebastiano Crescimanno, a melilli születésű, Pitрэhez hasonlóan amatőr néprajzkutató a következőképpen írta le:

Szent Sebestyén harangjai folyamatosan szólnak, mert a szent szobrát már felállították a pompázatos ezüst saroglyájára, készen arra, hogy körmenetben körbevigyék a település utcáin.

¹²⁹ Pitрэ 1900: 2832-292

A templom ajtóit hajnalhasadtával nyitják majd ki az emberek előtt, de már korábban ott tolonganak előtte, türelmetlenül várják, hogy viszontlássák a szentet, amelyet a papok az év többi részében egy elzárt szobában tartanak.

[...]

Közben megérkezik és elkeveredik a tömeggel a „nurik” egy csoportja, a tömeg növekszik, a türelmetlenség fokozódik, végre kinyílnak az ajtók, és a hittől és elragadtatástól megrészesült emberek berontanak azt kiabálva: „Éljen Szent Sebestyén!”

[...]

Emberek lépik el az utakat Siracusa, Augusta, Sortini, Lentini irányából, csoportokban, karavánokban, csapatosan, kocsikon és hintókon, gyalog, öszvéren, számaron. [...] A templomba vezető lépcsők előtt az árusok fennhangon kínálják a szalagokkal teli kosaraikat [...] „a szent méretében”: a szent méretében készült szalag akkora, amilyen magas a szent, és amit a nyakukban vagy a csuklójukon viselnek az emberek, és megvéd a betegségektől.

[...]

A házak boltokká, üzletekké alakulnak át. Az árkádok alatt mindent meg lehet venni.

[...]

A templom teli van emberekkel, akik áhitatosan imádkoznak a szenthez, aki egy ezüst oszlophoz van kötve, a testét gyűrűk, nyakláncok, fülbevalók és órák borítják. A négy oszlopról, amelyek a kis kupolát tartják fölé, ruhácskák csokrai lógnak, amelyet az anyák ajándékoztak a szentnek, akik a gyermekeik egészségét kapták tőle. „Ó, dicsőséges Szent – kiáltották az édesanyák, amikor a gyermekeik nagy veszélybe kerültek – Ó, dicsőséges Szent, tégy csodát, és én a te szent napodon levetkőztetem a fiamat, és adakozni is fogok”.

A gyermek meggyógyul, és az ígéretet pedig a legkomolyabban megtartják. Az ünnep napján az anya új ruhába öltöztetve a templomba viszi a gyermekét, és a Szent előtt levetkőzteti, a ruhát a saroglyára akasztja. Aztán a gyerek kezébe ad egy maroknyi rész-vagy ezüstpénzt, és felajánlja azt a szentnek. Hány vak vagy süketnéma gyermek anyját látni a szent színe előtt a haját tépni vagy sírni, hogy a gyerekeiknek megszerezzék a látás vagy a hallás áldását!

[...]

A szobor ahelyett, hogy egy erős és nagydarab katonát ábrázolna, aki a szent akkor volt, amikor a mártíromságot elszenvedte, és akinek a korábbi századok festményei és

mozaikjai ábrázolják, egy szőke gyermeké, lányos arcvonásokkal, akinek a testéből kiálló nyílveesszők miatt átélte szenvedések sem tudták letörölni az arcáról az ártatlan, derűs mosolyt. Fiatalnak és szépnek képzelték, hogy vele a fiatalságot és a szépséget mutathassák be áldozatként.

[...]

Ezalatt megérkezik a pucérok egy csoportja:

„Éljen Szent Sebestyén – így kiáltoznak a pucérok virágcsokorral a kezükben –, Éljen Szent Sebestyén!”

A fejüket fehér kendő fedi, a bal kezüket mind a hátuk mögött tartják, a templomba sietnek, ugrálva és fennhangon kiabálva: „Éljen Szent Sebestyén”, és a jobb kezükben hatalmas virágcsokrot lengetnek. Mások virág helyett hosszú fáklyákat visznek; a Szent elé érve a magasba emelik a kezüket, és felajánlják a virágokat és a fáklyákat, és újra és újra kiáltanak és ugrálnak közben, majd a magasba dobják a virágokat.

Végül a feleségükkel vagy az anyjukkal együtt hátramennek a sekrestyébe, hogy a templomnak ajánlják a fáklyákat.

Kimerültek, izzadságban fürdenek, a hangjuk berekedt, sok kilométernyi utat megtettek gyalog, hajnalban indultak, amikor még hűvös szél fúj, és átjárta a csontjaikat. Fáradtak, de elégedettek, az oldalsó hajókban letelepszene az oltárok lépcsőire, és a nők segítségével felöltöznek, és isznak néhány korty bort.

Minden évben érkezik egy csoport Canicattiniből, egy másik Floridiából, Sortinóból, Ferlából.

Hogy megfizessék a megkapott kegyet, ezért „öltöznek be” – így szokás mondani – a pucérok.

Körülbelül 30 évvel ez előttig, képzeljétek csak el, valóban teljesen pucérok voltak egy piros kendőt leszámítva, amivel azt a testrészüket takarták el, amit szégyenletesnek tartanak az emberek. Sebestyén is ebben az öltözetben szenvedett mártírhálált, és a híveknek is ebben az öltözetben kell megfizetni a kéréseikért.

Ő közben egy oszlophoz volt kötözve, a „pucérok” nem akarják ennyire részletekbe menően utánozni, ezért ők csak a hátuk mögött tartják a bal karjukat, amíg a szent elé nem érnek.¹³⁰

¹³⁰ Crescimanno 2006: 16-36.

Sebastiano Crescimanno és Giuseppe Pitré leírásaiban számos hasonlóság érhető tetten. Az ünnep bemutatásakor mindketten csupán az ünnepségsorozat első napjára tértek ki, ezt tartván a lényegi résznek, annak a szakasznak, ami olyan jellemzőkkel rendelkezik, amely megkülönbözteti más települések hasonló ünnepeitől. Ez a közös vonás arra enged következtetni, hogy abban az időszakban, amikor a két kutató megfigyeléseit végezte, ez volt a közösség számára a legfontosabb aspektus, amit a leginkább kommunikálni kívántak a külvilág felé: azok a sajátosságok, amelyek egyedivé, különlegessé tették az ünnepet a számukra, azaz ekkor történt meg minden olyan esemény, ami a lokális identitás kifejezését a leginkább szolgálta. Bár napjainkban is kiemelten fontosak az első nap eseményei, összességében nem szorítkozhatunk csupán ezek vizsgálatára, ki kell térnünk az ünnepi hét többi napjának történéseire is.

Közös vonás többek között az is, hogy mindketten részletesen beszámolnak a *nurik*, a pucérak zarándoklatának tradíciójáról, ellenben egyikük sem szentel különösebb figyelmet a nők által egyénileg gyakorolt mezítlásos zarándoklatnak, amire az elemzés során nekünk mindenképpen érdemes odafigyelni. A *nurik* zarándoklata a mai napig a melilli Szent Sebestyén ünnep legfontosabb eleme, ami a mi vizsgálatunk szempontjából is külön figyelmet érdemel, hiszen az utóbbi évtizedekben fontos változásokon ment keresztül.

Mindkét kutató említi ezen túl a gyerekek levetköztetésének és bemutatásának a szokását. Ez az esemény máig fontos epizódja a melilliek életútjának, ám a gyermekek részvétele az ünnepen más jelentőséggel is bír, amire a későbbiekben részletesen is kitérünk.

Egyebek mellett olvashatunk a fenti leírásokban a különböző fogadalom-típusokról, és a fogadalmi ajándékokról is, ami a mai napig fontos részét képezi az ünnepnek. A fogadalmak és a fogadalmi tárgyak vizsgálata segíthet meghatározni azokat a krízishelyzeteket, amelyek egy adott közösség életében szerepet játszanak, és ezáltal segítenek megvilágítani a különböző zarándoklattípusok motivációit, a közösség életében felmerülő, tipikusnak nevezhető problémákat, és egy olyan ideológiát, amelynek a keretében ezek a problémák jelentkeznek, azaz segít megismerni a világlátásukat és a normarendszerüket.

A körmenetek szintén szóba kerültek mindkét esetben, amelyek ma is az ünnepi időszak kiemelkedően fontos eseményei, bár sok szempontból másképpen zajlanak le, mint egy évszázaddal ezelőtt, és ezért másfajta szimbolikus jelentőséggel is rendelkeznek.

Ezek azok a főbb aspektusok, amelyek vizsgálatára a következő fejezetekben részletesen is kitérünk az eseményekben bekövetkezett változásokból és a leírásokban tetten érhető különbségekből kiindulva.

Ám ezeken a vonásokon túlmenően még számos további különbséget is felfedeztem a régmúlt ünnepek leírásai és a saját megfigyeléseim között, illetve sok különbségre hívták fel a figyelmemet a közösség tagjai is. Ezek között sok olyat találunk, amelyek a zarándoklatok, búcsúk történetében a szakirodalom alapján általános változásnak tekinthetők. Például már nem szokták a gazdák a jószágukat a templomba vinni, hogy azt ajánlják fel a védőszentnek fogadalmi ajándékként, ami egy évszázada még igen elterjedt szokás volt ezen a területen is. Vagy az a szokás is eltűnt, hogy a vezeklő a templom kapujától a padlót végignyalva ment el az oltárig; ezek a változások az egyházi előírások módosulásainak a következményei.

Egy, a modern vallási ünnepeket érintő nagyon fontos változás azonban a melilli Szent Sebestyén ünnepet eddig lényegében elkerülte: egyelőre még nem játszik túl jelentős szerepet az ünnep a búcsúturizmus jelensége.¹³¹ Bár az úthálózatok Szicília szigetén is kiépültek a 20. század második felében, megkönnyítve ezzel az egyes települések megközelítését, a tömegközlekedés azonban csak korlátozottan működik, és a település főbb turisztikai célpontoktól való távolsága éppen elegendőnek bizonyult eddig ahhoz, hogy csak a szenttel való találkozás és a transzcendentális élmény reményében érkezzenek ide a hívek kéréseikkel és hálaajándékaikkal. Ez nem jelenti azt, hogy nem is célja a közösségnek a turizmusban rejlő lehetőségek kiaknázása: a településről több bemutatkozó kisfilm is készült eddig, és mindegyik részletesen kitér a Szent Sebestyén ünnepre, mint Melilli egyik legfontosabb nevezetességére, valamint így tesznek a róla szóló cikkekben és a hivatalos honlapon is,¹³² ami azt jelzi, hogy

¹³¹ Azzal kapcsolatban, hogy milyen módosulásokat okoz a búcsújárás hagyományában a búcsúturizmus, vö. Pusztai 1998: 13-23; uő. 2004.

¹³² www.comunemelilli.it.

szeretnék a települést és az ünnepet turisztikai célpontként is érdekessé tenni. Csupán arról van szó, hogy ez az Európa szerte tipikusnak tekinthető változási irány ebben a konkrét esetben egyelőre nem érhető tetten.

7. „Az én kis Szent Sebestyénem.” A védőszent, mint családtag

7.1 Találkozás a védőszenttel

A védőszent-ünnepek egyik legfontosabb aspektusa, hogy ilyenkor a hívek bizonyos – korábban már kifejtett – módon személyesen, fizikai valójában is találkozhatnak a szenttel, akiről azt tartják, hogy hatékonyan tud közvetíteni az emberi és az isteni szféra között. A melilli Szent Sebestyén ünnep esetében ez a fizikai találkozás a szent szobrán keresztül válik lehetségessé, és az évszázadok folyamán – a leírások és a beszámolók alapján – már számtalanszor szerezhettek a helyiek tanúbizonyságot csodás események bekövetkeztén keresztül arról, hogy a szent ezen ábrázolása hatékony közbenjáró, különösen az ünnepi időben.

Korántsem mindegy, hogy ez a hívek számára nagyon fontos találkozás, amire évi egy alkalommal nyílik lehetőségük, hogyan zajlik le. Alig akad olyan ember Melilliben, aki ne készülne erre az alkalomra, és aki ne várná türelmetlenül. Amikor május 4-én, hajnalban kinyílnak a Szent Sebestyén-bazilika kapui, a templomba beözönlő hívek úgy köszöntik a szobor alakjában előttük megjelenő védőszentjüket, mint – az ő szóhasználatukkal élve – „egy rég nem látott, szeretett és befolyásos rokont”. Minden egyes ember személyes kapcsolatban van vele, és ezért a maga módján is köszönti őt.¹³³ Ezért van az, hogy ekkor, az ünnep kezdeti pillanataiban egy külső megfigyelőnek az a benyomása lehet, mintha semmiféle szabályt nem követve hirtelen egy óriási és kaotikus tömeg özönléné el az erre az alkalomra átalakított templomteret, mintha ilyenkor nem rituálisan meghatározott módon, közösen cselekednének, hanem mindenki a maga módján, bár az is hamar szembetűnik, hogy a találkozásnak és a köszönésnek megvannak az általánosnak nevezhető mintái.

Közös vonás például, hogy mindenki igyekszik a lehető leghamarabb a szobor közelébe kerülni. Ezért nem sorokban vagy más szabályozott módokon közelítik meg,

¹³³ Lásd Képmelléklet, 18. és 19. ábra.

hanem mindenki egyszerre, tolakodva és lökdösődve igyekszik hozzá, türelmetlenül várnak, és amint tudnak, rohannak a középén álló autó felé, amin a szobor található. Ebből a sajátosságból arra következtethetünk, hogy bár a melilliek legfontosabb ünnepéről van szó, ami ráadásul közösségben is zajlik, bizonyos pillanatokban az egyén és a védőszent kapcsolatba kerül előtérbe, és leginkább ez a szempont érvényesül.

Ezt látszik alátámasztani az a mód is, ahogy ezekben a pillanatokban kommunikálnak a szenttel a hívek. Aki ugyanis a közelébe kerül, azonnal élénk „beszélgetésbe” kezd vele. Vannak, akik csak magukban, de a legtöbben fennhangon beszélnek hozzá, így csak nehezen kivehető egy-egy konkrét szó vagy mondat, legtöbbször a *Sammastianeddu miu*, azaz „az én kis Szent Sebestyénem” felkiáltást lehet kivenni a hangzavarból. Tehát hangosan lefolytatott, de magánjellegű beszélgetések zajlanak a szent és a híve között. Mivel ott, helyben nem volt lehetséges ezeknek a rögzítése oly módon, hogy abból bármilyen érdemi információ kiszűrhető legyen, utólag igyekeztem rákérdezni, hogy miről és hogyan beszélnek ilyenkor a szenttel az emberek. A megkérdezettek ugyan utólag sem szívesen árultak el konkrétumokat az általuk elmondottakkal kapcsolatban, ám bizonyos dolgokat szívesen elárultak a lefolytatott beszélgetés mikéntjéről: ilyenkor olyan kifejezéseket és stílust használnak, amit a rokonokkal és a barátokkal is szoktak, és azokról a dolgokról beszélnek, amit kérni szeretnének vagy amiért hálával tartoznak a melilli Szent Sebestyénnek, illetve az örömeiket fejezik ki, amiért újra találkozhatnak vele. Egy hatvanas éveiben járó asszony, akiről azt hallottam, hogy minden évben zokogva, kiáltozva köszönti Szent Sebestyént kapunyitáskor – erről az az évi ünnep alkalmával én is meggyőződhettem –, csak ennyit mondott nekem:

Minden évben ott vagyok, a legelsők között köszöntöm Szent Sebestyént. Mert hívő vagyok, az ő híve vagyok, és ő pedig hozzánk tartozik. Minden évben megyek, köszöntöm és beszélek is vele. Megkérem, hogy vigyázzon a gyerekeimre, megköszönöm, amit év közben kaptam tőle.

Lényegében tehát kijelenthetjük, hogy az ünnep ezen szakaszában, ebben a szituációban a szenttel folytatott beszélgetéseket olyan vonások jellemzik, amelyek inkább a privát

beszédmódot jellemzik: nem meghatározott imákat vagy szövegeket mondanak el ilyenkor, hanem a saját szavaikat használják, gyakoriak az érzelemkifejező szavak, szóvaltozatok, a becéző formák, gesztusok.¹³⁴ Az egész kommunikációs helyzet tehát a közösségi felől az egyéni élmény felé tolja el a hangsúlyt, és a szenttel való találkozást egyfajta privát élménnyé teszi, ami látszólag nem követ meghatározott mintákat. Azonban mégsem egyedül, hanem közösségben történik. A minél nagyobb tömeg jelenléte, a minél hangosabb kiáltozás, a többiek felfokozott érzelmei a szent hatékonyságába vetett hitet erősítik. Az emberek látszólag egyéni, többiektől elszigetelt viselkedése valójában egymást erősíti, ami a kultusz intenzitásának és fennmaradásának egyik fontos feltétele; erre a későbbiekben még visszatérünk majd.

A szenttel való első találkozáskor a közelség élménye is fontos szerepet játszik. Akkor kerülnek az emberek számukra kielégítő közelségbe a szenttel, ha meg is tudják érinteni. Erre kivétel nélkül mindenki törekszik is, aki részt vesz az ünnep ezen szakaszában. Mivel Szent Sebestyén szobra az ünnepi időszak alatt végig egy nagyméretű autóra van felállítva, nem lehet csak úgy, bárhonnan elérni. Ezért a szervezők az egyik oldalra egy falépcsőt állítanak fel, amin egyesével lehet felmenni, és onnan tudják megérinteni, megcsókolni a szobor jobb lábszárát.¹³⁵ A templomba bejutott hívek akár órákig is várnak a tömegben, hogy ezt megtehessek. Egy helyi középiskola tanára, aki több Melilliről szóló könyvnek is a szerzője, ezt mondta nekem erről:

Ez az érintéssel ugyanúgy van, mint manapság a sztárokkal. Akkor érzed, hogy valóságos, hogy tényleg találkoztaál vele, ha tényleg a közeledbe kerül, annyira, hogy meg tud érinteni. Csak itt speciális az eset, mert a személyes találkozástól a gyógyulást vagy bármi egyéb kérdés teljesülését remélik.

Az érintés hatására remélt gyógyulás, természetfeletti erővel való feltöltődés egyáltalán nem sajátos jelenség, már az ókortól kezdve igen elterjedt, és elsősorban a búcsútjáró

¹³⁴ Vö. Tannen 2009: 80.

¹³⁵ Képmelléklet, 22. kép.

helyeken bevett gyakorlat.¹³⁶ Ahogy a szentkultuszról szóló fejezetben erre részletesen is kitértünk, a szent tárgyak, ereklyék, majd a csodás erővel bíró ábrázolások tették lehetővé, hogy egy adott szent ne csupán történeteiben és legendájában keresztül váltsón ki tiszteletet, csodálatot olyan távoli helyeken is, ahol ő maga sosem járt, hanem ezeken a tárgyakon keresztül fizikailag is megjelenhessenek, és a hívők konkrétan is megtapasztalhassák a rajtuk keresztül megnyilvánuló isteni dimenziót, azon képességüket, hogy rajtuk keresztül az emberi világ törvényei szerint nem megmagyarázható dolgok történnek. Az érintés, a szentség tárgyasult megjelenése a védőszentünnepek jelentőségének alapvető aspektusa.

Ám nem csupán arról van szó, hogy a hívek az érintésen keresztül a transzcendenssel kívánnak kapcsolatba kerülni, hanem arról is, hogy bizonyosságot akarnak nyerni egy mitikus – a természetfeletti világához tartozó – alak létezéséről, egy olyan valakiéről, aki egész évben témája ugyan az emberek beszélgetéseinek, és akinek a képei díszítik a lakások falát, aki tehát részese a hétköznapi életnek, de minden évben csupán ezen az egy héten van köztük fizikailag is megtapasztalható formájában. Azokban az otthonokban, ahol én megfordultam, a családi fotók mellett kivétel nélkül megtalálhatóak voltak a melilli Szent Sebestyént ábrázoló képek is, legtöbbször a nappali egyik falán.

Az érintésen keresztül a csodavárás mellett valójában a megbizonyosodás vágya is kifejeződik, ugyanúgy, mint Tamás apostol esetében, aki csak akkor hitte el, hogy Jézus feltámadt, amikor a saját szemével láthatta őt, és a saját kezével tapinthatta meg a sebeit.¹³⁷ Ezt a funkciót hangsúlyozza az is, hogy nagyon sokan az egy hét alatt, amíg a szobor ott áll a templomban, ha csak a közelben vannak, betérnek, hogy köszöntsék, hogy megérintsék, megcsókolják azt.

A megbizonyosodás megerősítő funkciója aztán kiemelkedő szerephez jut az év további részében, amikor a védőszent ebben a tárgyasult formájában nincs jelen a közösség életében. Igaz ugyanez az érintéssel megszentelt tárgyakra is, a melilli Szent Sebestyén ünnep esetében elsősorban a *mizzuredunak* nevezett, a szobor méretét felidéző hosszúságú, piros szalag esetében, amely ugyanúgy a szent nyílveszők által

¹³⁶ Lantosné 1997: 241.

¹³⁷ Jn 20,24–29.

ütött sebeit szimbolizálja, mint az a változat, amit a *nurik*, azaz a pucérak a vállukon átvette hordanak, ám ezen túl speciális méretével, amit a neve is kifejez, magára a szoborra is emlékeztet. Én magam azt tapasztaltam, hogy a templom előtt *mizzuredduként* árult szalagok hossza teljesen eltérő. Tehát az emlékeztető funkció mára csak a névre korlátozódik, ami – mint korábban is említettem - annyit jelent: „méretre szabott”.

Bár ezeknek a tárgyaknak inkább a védelmező, gyógyító funkciójuk a hangsúlyos, az évközi időben emlékeztető szerepük sem elhanyagolható, ami szintén hozzájárul a szentkultusz állandóságához.

A megbizonyosodás igénye, illetve az, hogy a szakralitáshoz kapcsolódó tartalmakat lefordítsák az emberi világban is ismerhető, átélhető tapasztalatokká, érzésekké, a szicíliai etnográfusok leírásai alapján igen általánosnak tekinthető ezen a területen. Luigi Lombardo szerint ez a görög hitvilág hatásának köszönhető, ami tovább él a kereszténység egyes megnyilvánulásaiban, többek között a szentkultuszban: a görög istenségek, ugyanúgy, ahogy a katolikus szentek, az emberek között jártak, és konkrét kézzelfogható módon álltak kapcsolatban velük, avatkoztak bele az életükbe.¹³⁸

A népi vallásosság egyik sajátja, hogy az intézményes egyházi tanításokat a saját hétköznapi világukra formálják és alakítják a hívek, és bizonyos esetekben az így kialakuló módosulások a liturgiába is beépülnek. A húsvéti és a karácsonyi ünnepi események fontos rítusa a bibliai események dramatikus felidézése, a karácsony esetében élő betlehem formájában,¹³⁹ húsvétkor pedig gyakran körmenetben játsszák el Jézust és Máriát ábrázoló szobrok segítségével a feltámadást. Ezen alkalmakkor a gyász, az anya fájdalma, és a viszontlátás öröme azok a mozzanatok, amelyeket felidéznek a résztvevők, mert a számukra ezek a bibliai történet leginkább átélhető aspektusai. Ezeknek a dramatikus rítusoknak a megszervezése pedig mindig egy vagy több érintett templom plébánosainak és közösségének a feladata.¹⁴⁰

¹³⁸ Luigi Lombardo, a cataniai egyetem professzorának szóbeli közlése.

¹³⁹ A dél-olasz betlehemekről többek között Francesco Faeta írt gondolatébresztő elemzést, vö. Faeta 2008: 43-55.

¹⁴⁰ A témával kapcsolatban lásd pl. Lombardi Satriani 1980: 67-93.

Az érintés tehát nem csupán a csoda, hanem a szenttel való személyes kapcsolat élményének az átélését is lehetővé teszi, főleg az ünnep e legelső szakaszában, amikor a hívek először találkoznak az adott évben a védőszenttel, illetve ugyanez igaz az események lezárására, a búcsúzásra is. Az ünnep nyolcadnapján, amikor a hívek újra összegyűlnek a templomban, hogy a védőszentjüktől egy évre búcsút vegyenek, a kapunyitáskor lezajló eseményekhez hasonló dolgokat figyelhetünk meg; azaz a fizikai kontaktusba lépés keresését, illetve hogy mindenki a saját módján, általában fennhangon köszön el a szobortól. Ebben az esetben az érzelemnyilvánítás még hangsúlyosabb, hiszen nem a viszontlátás öröme, hanem a búcsúzás és egyben a kézzelfogható bizonyosságtól mentes időszak kezdetének szomorúsága keveredik az ünnep felfokozott hangulatával.

7.2 A kérés és hálaadás formái

A védőszenttel való találkozás különös jelentőséget ölt azokban az esetekben, amikor ez a találkozás nem csupán a viszontlátásban, és ezáltal a világkép integritásának a megerősítésében játszik szerepet, hanem valamilyen konkrét „ügyben” kéri a szent segítségét.

A védőszentek talán legfontosabb feladata a hívek kéréseinek a teljesítése, akik lelki vigaszt keresve, különböző krízishelyzetekben, illetve hálaadás céljából lépnek kapcsolatba vele,¹⁴¹ mégpedig oly módon, hogy valamilyen áldozatot hozva próbálják elérni kérésük teljesülését, avagy valamilyen áldozat vállalását ígéri annak teljesülése esetén. Az áldozat lehet anyagi jellegű vagy fizikai erőfeszítés formájában megvalósuló. Ez utóbira a melilli Szent Sebestyén kultusz esetében két tradicionális zárándoklatforma szolgál például: a *nurik*, azaz a pucérak futása, illetve a nők mezítlábas zárándoklata. Mindkét változat önsanyargató jelleget is hordoz magában, habár az első esetben ez az utóbbi évtizedekben módosult.

Egy Palazzolóból származó, egyetemista lány a következőket mesélte nekem:

¹⁴¹ Nagyné 2009: 11.

Az anyukám minden évben végigcsinálja a mezítlás gyaloglást Palazzolóból Melillibe. Haragszom is rá ezért. Mire odaér, annyira felsebesedik a talpa, hogy utána hónapokig fel sem tud állni. A nagybátyámnak kell tolószéken vinnie mindenhova.

A pucérak esetében pedig az ünnep leírásánál említettem, hogy a legmesszebről érkező csoportot végig mentősök kísérik, mert a táv teljesítése gyakran meghaladja a fizikai teljesítőképességüket. A többiek közül is előfordul, hogy elájul valaki, hiszen futás közben törekednek is rá, hogy átlépjék a korlátaikat, és az átélt szenvedést tudják felajánlani kérésük teljesítéséért cserébe, Krisztus példájára, aki ezzel váltotta meg az emberiséget, illetve Szent Sebestyén példájára, aki ezzel bizonyította hitét Isten előtt.

Az áldozatvállalás bizonyos kérések teljesülése érdekében, legyen szó anyagi vagy egyéb áldozatról, megfelel egy kiegyenlített csere szabályainak, amely témának igen gazdag az antropológiai szakirodalma.¹⁴² Ám most nem célom elmerülni ebben a kérdéskörben, ezért csak arra szorítkozom, hogy hangsúlyozom: az egyes kéréseknek megvan a maguk értéke, amely több szempont függvénye. Ennek a meghatározásakor figyelembe veszik az egyén vagy család anyagi lehetőségeit, egészségi és fizikai állapotát, de a precedensnek tekinthető eseteket is, amikor hasonló kérés teljesült. Megvannak tehát az egyes kérésekért cserébe vállalt felajánlások közösségi normái, amelyeket leginkább egymás történeteiből, illetve tárgyi ellenérték esetében magán a tárgyon keresztül ismernek a hívek.

A legáltalánosabb felajánlások a fentebb említett zárandókatok teljesítése mellett mindig is azok a dolgok voltak, amelyek a melilliek hétköznapi életében kulcsfontosságú szerepet játszottak, illetve amelyek ilyen dolgokat szimbolizáltak. A 20. század közepéig nagyon elterjedt volt például az, hogy a gazdák a jószágból ajánlottak fel Szent Sebestyénnek egyet-egyet, amit az ünnep napján be is vittek magukkal a templomba. Végül ezek az állatok az egyház tulajdonába kerültek. Ez a szokás mára már eltűnt, ebben az a szabályozás is szerepet játszik, amely higiéniai okokból kitiltotta az állatokat a templomból, de nem elhanyagolható szempont a gazdasági tevékenységekben bekövetkezett változás sem, amely következtében a földművelés és állattenyésztés jelentősége háttérbe szorult.

¹⁴² Lásd pl. Mauss 2000; Sárkány 1998; Molnár 2000: 501-507.

Ugyanezen okokból nem jellemző már a különböző termények és élelmiszerek áldozása, ami alól a kenyér kivételt jelent szimbolikus jelentősége következtében. Bár Melilliben ez a szokás nem általános, annál inkább az maradt például a siracusai Szent Sebestyén ünnepen, ahol a hívek vetélkednek abban, ki tudja a legszebb és legnagyobb kenyeret megsütni. A felajánlott darabokat az ünnep napjának végén elárverezik, és a megvásárolt kenyereket pedig széttörik és szétosztják a tömegben. Az árverésből befolyt összeget pedig minden évben valamilyen jótékony célra fordítják. A kenyér szimbolikus jelentősége Szicíliában számos településen és különböző alkalmakkor artikulálódik. Vannak például olyan kenyérfajták, amelyek kifejezetten egy-egy ünnephez vagy szenthez kapcsolódnak.¹⁴³

Manapság a legáltalánosabb a pénz, a különböző ékszerek, illetve a viaszból készült hatalmas gyertyák és fogadalmi tárgyak, ex votók felajánlása, ami a nyugati kereszténységben általánosan jellemző tradíció. Ez utóbbiakat minden esetben egy kérés teljesülése után ajándékozzák oda a szentnek: általában viaszból készült testrészekről van szó, de van, hogy a viaszszobor kisbabát, házасokat, esetleg diplomát, érettségi bizonyítványt ábrázol.¹⁴⁴ Minden egyes tárgynak megvan a maga saját története, és mindegyik a védőszent erejét tanúsítja, közbenjárását bizonyítja. Épp ezért minél több ilyen gyűlik össze, annál biztosabbak lehetnek a hívek abban, hogy érdemes kiállniuk a választott szentjük mellett, és hogy a világképük, amelynek fontos része a védőszentbe vetett hit, továbbra is eredményesen működik. Ez az egyik olyan eleme a védőszentünnepeknek, amely egyszerre táplálja és visszamenőleg is megerősíti a kultuszt, illetve ami a közösségi dimenzió felhasználásával támogatja az egyéni identitást, ami aztán a közösségi identitásra is kihat. Amíg minden évben érkeznek újabb és újabb fogadalmi ajándékok, amelyekről egyértelműen leolvasható a végbement csoda, addig megkérdőjelezhetetlen az isteni szándék és kegyelem jelenléte. És amíg ez így van, addig tudja betölteni egy adott szent a patrónus funkcióját az egyén és a közösség életében.

A melilli Szent Sebestyén bazilika sekrestyéjének falain több festményt is megcsodálhatunk, amelyet a hívek hálából készítettek és ajándékoztak a szentnek. Ezek

¹⁴³ Vö. Uccello 1976.

¹⁴⁴ Lásd Képmelléklet, 42. kép.

a képek – a legkorábbiak a 18. század elején, a legkésőbbiek pedig a II. világháború idején készültek – dátummal és néhány ráutaló szóval együtt részletesen megőrkítik a végbement csodát.¹⁴⁵ A festmények mind néprajzi, mind pedig művészettörténeti szempontból különösen érdekesek lehetnek, a számomra azonban a kultuszban betöltött funkciójuk a fontos. A képek általában egyszerre ábrázolják a krízishelyzetet és annak csodálatos megoldódását, és közös jellemzőjük, hogy valamelyik felső sarokban, legtöbbször egy felhőben megjelenik Szent Sebestyén valamilyen ábrázolása is. A krízishelyzetek, amelyekben a szent közbenjárását remélték és meg is kapták, és amelyeket a képeken látunk, leginkább vadász- és közlekedési balesetek, halálos betegségek, különösen veszélyes orvosi beavatkozások, illetve háborús események.

Az utóbbi néhány évtizedben ilyen festmény már nem készült, a viaszból készült testrészek ajándékozásának szokása azonban továbbra is igen népszerű. Ezek a tárgyak szinte kivétel nélkül rákos betegségből történő felgyógyulásról tanúskodnak, és a megbetegedésben érintett testrészt ábrázolják, legtöbbször a mellet vagy a gyomrot. Az újságokban megjelent cikkek és a szóbeli beszámolók alapján megalapozottnak tűnik az a következtetés, hogy az ipari terület felépülése több szempontból is újabb lendületet adott a melilli Szent Sebestyén kultusznak. Amióta ugyanis a közeli gyárak felépültek, a rákos megbetegedések megsokszorozódtak a környező települések lakóinál. Kijelenthetjük, hogy napjainkban ez a legfenyegetőbb veszély, amellyel az ittenieknek szembe kell nézniük, és amellyel kapcsolatban emberi erőkkkel tehetetlenek, ezért az emberi világon kívül eső megoldást próbálnak találni, hogy biztonságban érezhessék magukat. Egy erős és működő kultusz pedig megadja azt a stabil háttérrel és biztonságérzetet, amely adott esetben a gyógyulásban is szerepet játszik, ami pedig magát a kultuszt erősíti tovább azzal, hogy a meggyógyult személy nyilvánosan is a szent közbenjárásának tulajdonítja a gyógyulását.

Felmerül a kérdés, hogy mi történik azokban az esetekben, amikor a kért csoda nem következik be, amikor egy gyógyulás nem történik meg. Az ilyen esetek a várt esemény teljesülésével ellentétben általában nem kerülnek át az egyéniről a közösségi szintre, illetve amíg ennyire sok esetben látják és hallják egymástól a hívek, hogy mások kérése teljesült, leginkább azt feltételezik, hogy a kérésért felajánlott áldozat

¹⁴⁵ Lásd Képmelléklet, 15. és 16. kép.

értéke vagy teljesülésének módja nem volt megfelelő. A legritkább esetben áll ki valaki azzal a többiek elé, hogy a szent nem teljesítette a kérését. Inkább csak olyankor fejeződik ki közösségi szinten elégedetlenség, amikor az egész települést érintette maga a kérés is. Ez történt például Ferlában, ahol egy száraz időszakban sokáig imádkoztak esőért az emberek a védőszenthöz, ám amikor az továbbra is váratott magára, a kétségbeesett és feldühödött emberek bedobták a védőszent szobrát egy kiszáradt kútba. A közösségi szintű traumák azok, amelyek bizonyos előzményeket követően védőszentváltáshoz is vezethetnek, ez történt például Szent Miklóssal is az 1693-as földrengést követően Melilliben, ahogy erről már korábban volt szó.

Mint ahogy hangsúlyoztam, minden embernek egyéni kapcsolata van a település védőszentjével, amit több szempont is befolyásol, többek között a családi tradíció, az egyén életében szerepet játszó csoportok vélekedése és az egyéni élmények. Továbbá azt is érdemes megjegyeznünk, hogy ez a viszony egyáltalán nem állandó: attól függően, milyen élményeken megy keresztül az ember, változhat ez is. Egy ötvenes éveiben járó férfi például azt mesélte nekem:

A feleségem kissé visszásan áll ehhez a dologhoz. Haragszik Szent Sebestyénre, mert a testvére meghalt egy autóbalesetben, és nem tudja elfogadni a történeteket, őt hibáztatja érte. Szóval nem megy oda a kapunyitásra vagy a körmenetre, de azért az életéből sem zárta ki teljesen. Amikor a körmenet hozzánk ér, mindig kiáll az ajtóba, mert nem szabad zárt ajtókkal várni az érkezését.

Ám senki nem tudja magát kivonni a környezete normarendszere alól, ezért mindaddig, amíg ez utóbbiban kiemelkedő szerepet játszik a védőszent tisztelete, az egyén sem fogja tudni függetleníteni magát tőle, olyannyira hogy bizonyos esetekben a belé vetett hit már nem is feltétlenül kapcsolódik össze a vallásosság egyéb aspektsaival, hanem az egyéni élet profán dimenziójának a részévé válik.

7.3 A fizikai erőfeszítés, mint áldozat. Zarándoklattípusok

A védőszent-kultusz egyik legfontosabb aspektusa az, hogy bizonyos krízishelyzetekben segíti, megvédelmezi a hozzá fordulót. A hívek nem passzívan várják a segítséget: bizonyos dolgokat felajánlanak, hogy ezzel befolyásolják a szentet, akinek közbenjárásában hisznek. A felajánlások olyan dolgokra vonatkoznak, amelyeknek a szerepe az ő életükben kiemelkedően fontos: a megélhetést jelentő jószágra, termékekre, pénzre, ételre. Ugyanezen az elven működik a fizikai erőfeszítés felajánlása csereajándékként, esetleg az önsanyargatásé, a fizikai fájdalomé. Ilyenkor ugyanis az ember a saját kényelmét áldozza fel, szintén egy olyan dolgot, ami a hétköznapi életében kiemelkedő jelentőségű. Ezt a melilli Szent Sebestyén ünnep esetében a legjobban a *nurik*, azaz pucérak zarándoklatának eredeti formája fejezte ki.¹⁴⁶

A *nurik*, azaz a fehér ruhába öltözött zarándokok csoportja, akik kezükben virágcsokorral, futva érkeznek a szent szobrához, valamivel több, mint egy évszázaddal ezelőtt még valóban teljesen pucérak voltak. Ruhátlanságuk jelentősége kettős: egyfelől a szent példáját követték ezzel, akiről úgy tartják, hogy szintén meztelen volt, amikor egy oszlophoz kötözve halálra nyilazták – ami nem gyakori a mártír szentek között, és Jézus példáját idézi meg.

Emellett azonban a pucérságuk volt maga az áldozat. Azzal, hogy levették ruháikat és így indultak útnak, szimbolikusan levetkőzték mindazt az ismerős biztonságot, amit az emberi világ, a társadalom jelent, és teljesen kiszolgáltatottá magukat az isteni akaratnak. Abban az időben, amikor a pucér zarándoklat még szokásban volt, Siracusa tartomány számos településéről indultak el pucér férfiak csoportjai még az éjszaka leple alatt a teljes sötétségben – ekkor még nem volt sem aszfaltozott út, sem közvilágítás –, hogy a vezeklés ezen formájával teljesítsék be a szentnek tett fogadalmukat. Ezen a zarándoklattípuson csak férfiak vehettek részt, és mivel az utat csoportosan teljesítették, a közösség egészének áldozatát is jelentette, ami megerősítette az adott évre az elköteleződésüket és ezzel a természetfeletti védelmet is. Ez a megkötés többek között azért létezett, mert egy alapvető közösségi norma, a

¹⁴⁶ A témával kapcsolatban lásd Burgaretta 1981; uő. 1982; Lo Castro 1994;.

meztelen test megmutatásának a tilalma, ami e különleges alkalomkor áthághatóvá vált a férfiak számára, a nőknek továbbra is áthághatatlan maradt. Ez a megosztás tökéletesen tükrözte a női és férfi szerepek közti különbségeket is: a férfi a társadalom működésének aktív szereplője, és azon belül képviseli a családját, a nő pedig a család egységéért és működéséért felelős.¹⁴⁷ Ez alapvetően befolyásolta a férfiak és nők mindennapjait is: a férfiak voltak a kenyérkeresők, a nők pedig a család összetartói. A nők a családi csoportba nem tartozó férfakkal nem is igen találkoztak, csak a vásárnapi misén és ünnepnapokon. Ennek a szokásnak a hatása még ma is érezhető: Melilliben és Siracusában például megfigyelhető, hogy vásárnaponként a családok a mai napig kiöltöznek, és sétálni indulnak, hogy ismerőseikkel találkozzanak; tulajdonképpen ilyenkor élnek társasági életet. A férfiak egyéb alkalmakkor is találkoznak egymással: ők a szieszta idején vagy esténként összegyűlnek a kávéházakban, ezeken a helyeken azonban férfi kísérő nélküli nővel vagy nők csoportjával sosem találkozni.¹⁴⁸

A pucér zárandoklatban a nőknek tehát nem volt lehetőségük részt venni, ezért ők más módját választották a vezeklő zárandoklatnak. A mezítlábás zárandoklat nem szokatlan jelenség a búcsúkon, de ezen a területen szinte kizárólag a Szent Sebestyén ünnepeken találkozunk vele.¹⁴⁹ Körmenetek alatt több helyen is, de az ünnepre történő mezítlábás elgyalogolás a melilli ünnep jellegzetessége. Sokan érkeznek más településekről, a melilli asszonyok pedig kimennek a város határában álló Szent Sebestyén szoborhoz, és onnan teljesítik ezen a módon a zárandoklatot.¹⁵⁰

A nők mindezt legtöbbször egyedül csinálják végig, akkor is, ha ismerősök, családtagok indulnak el együtt valahonnan; ilyenkor pár lépés távolságból, néma csöndben, egymás mögött teszik meg az utat. A családtagok sokszor kissé távolabbról követik őket autóval, vizet, élelmiszert és a nők cipőit hozzák utánuk. A legtöbben manapság a gyermekükért, valamelyik családtag egészségéért, a család egységéért,

¹⁴⁷ A női és férfi szerepek éles elhatárolódása és az ehhez kapcsolódó sajtóságok egyik kedvelt témája a Mediterráneum kutatóinak. Vö. pl. Davis 1977; Maraschini 1968; Simmel 1973.

¹⁴⁸ Ez a sajtóság az én munkámat is nehezítette. Nem volt ugyanis teljesen elfogadható a számukra, hogy egy nő magában felvegye a kapcsolatot idegenekkel, sőt, az sem, hogy egyedül ilyen messzire utazzon a családjától. Ha nem is nehezményezték, de nem igazán tudták értelmezni, hogy mit keresek náluk. Mindez akkor változott csak meg, amikor megismerkedtem azzal a családdal, akik a későbbiekben a hivatkozási pontot jelentették a számomra.

¹⁴⁹ Lásd Képmelléklet, 20. kép.

¹⁵⁰ Lásd Képmelléklet, 23. kép.

távollévőkért vállalják az áldozatnak ezt a formáját, és legtöbbször egy egész életre szólóan.

Egy ismerősöm, egy hetvenes éveiben járó, siracusai asszony a következő történetet mesélte el:

Amikor a fiam született, nagyon beteg volt. Sokáig bent feküdt a kórházban Siracusában, és az orvosok tehetetlenek voltak. Nem tudták megmondani, hogy mi baja lehet. Mi is teljesen tehetetlenek voltunk, már azért imádkoztunk, hogy az Isten ne engedje szenvedni. Aztán egyik nap eljött látogatóba az egyik nagynéném, aki Melilliből való. Odaállt az ágyhoz, és imádkozott Szent Sebestyénhez, hogy gyógyítsa meg a fiút. Azt mondta: Szent Sebestyén, ha most meggyógyítod, megígérem, hogy minden évben elgyalogolok Siracusából Melillibe az ünnepre. Ekkor a fiam köhögni kezdett, és ahogy köhögött, hirtelen valami fekete dolog jött ki a torkából, olyan volt, mint valami bogár, felszállt a szoba plafonjáig, és ott szertefoszlott. A kisfiam pedig meggyógyult. Teljesen egészséges lett.

Az ilyen fogadalom akár át is öröklődhet anyáról a lányára. Ezt láthatjuk az alábbi esetben is:

Azért csinálom, hogy teljesítsek egy fogadalmat, amit még az édesanyám tett. Amint elég nagy voltam hozzá, hogy felfogjam, elmondta, hogy két hónapos koromban nagyon súlyos beteg lettem, nem tudtam a tejet sem lenyelni. Ő megfogadta Szent Sebestyénnek, ha meggyógyulok, csinálni fogja a mezítlásos zarándoklatot. Így is történt, és amióta elég nagy vagyok hozzá, már én magam is csinálom. – mesélte egy középkorú nő.

Ez a zarándoklati forma, úgy, ahogy a férfiak esetében a pucérak futása, megfelel a nők társadalomban betöltött szerepének, és ki is fejezi azt. Azonban az előbbivel ellentétben ezt a tradíciót lényegében változatlan formában gyakorolják ma is.

A pucérak futása esetében ellenben nem ez a helyzet. Az egyházi előírásokat követve a pucérak évről évre egyre jobban felöltöztek. Először alsónadrágot húztak, majd inget is, míg végül kialakult a napjainkban látható öltözet: fehér ing és nadrág,

fehér zokni – sokszor a cipőre de általában mezítlábra húzva – a fejen fehér kendő, a vállon átvetve piros szalag, a kézben virágcsokor.

A korábbi pucér zarándoklat hagyományának nyomaira azért még ma is ráakadni, de csupán más települések Szent Sebestyén ünnepein, akik a melilliektől vették át a szokást. Avolában például azt beszélik, hogy néhányan még mindig megteszik az utat titokban, az éj leple alatt, a település határától az ottani templomig. Erről azonban személyesen nem volt alkalmam meggyőződni. Ferlában a pucérak zarándoklata nem az ünnepet megelőző áldozati forma, ott a szent saroglyáját a vállukon hordozó férfiak viselik a *nurik* hagyományos öltözetét: fehér nadrágot és a vállukon átvetett piros szalagot, a felsőtestük pedig pucér marad, esetleg atlétatrikót húznak.

Melilliben ma már fehér ruhába öltöznek a pucérak.¹⁵¹ A szín szimbolikus formában szintén kifejezi a megtisztulás és a lélek Isten előtti lemeztelenítésének szándékát, ám a zarándoklat üzenete jelentősen módosult. Most a fizikai erőfeszítés vállalása jelenti az áldozatot annak korábban tárgyalt értelmében. A legfontosabb változás azonban egyértelműen az, hogy manapság már nők is gyakorolhatják a zarándoklat ezen formáját. Ez nem csupán annak a következménye, hogy megszabadultak a meztelen test megmutatását tiltó társadalmi norma nyomásától. A hagyományos világkép és a nők szerepének a megváltozása is szükséges volt hozzá. Az utóbbi évtizedekben egyre általánosabb gyakorlattá vált ugyanis, hogy nem csupán a férfiak dolgoznak – ennek a változásnak a gyökerei, ahogy már említettük, a II. világháború időszakában keresendők –, de ezen túl az azt követő nehéz gazdasági helyzet is hozzájárult, és kétségbevonhatatlan a televízió és az internet szerepe is, ami a nyugati világ normáit hozta be a szicíliaiak életébe. Ennek ellenére még mindig gyakori, hogy a feleség háztartásbeli marad, ezt az is magyarázza, hogy a szigeten nehéz munkát találni. Az is fontos változás, hogy a lányok közül is egyre többen tanulnak tovább. Nem húzódik tehát már olyan éles határ a nők és a férfiak világa között. Így a *nurik* csoportjában is megjelentek a nők, ám kizárólag a fiatalabb korosztályokból – az egészen kicsiktől kezdve nagyjából a huszonevesekig. Manapság már nincsen hivatalos

¹⁵¹ Lásd Képmelléklet, 25., 26. és 27. kép.

megkötés arra, hogy ki lehet *nuri*, és ki nem. Az ünnep szervezőbizottságának egyik tagja így foglalta ezt össze:

Nuri bárki lehet. Csak eldöntöd, aztán valamivel az ünnep előtt van egy megbeszélés a templomban, arra oda kell menni. Felveszel egy fehér inget meg egy nadrágot, megcsináltatod a piros szalagot meg a kendőt, bár ez a legtöbb embernek van otthon. Aztán reggel odamész az Szentlélek Oltárhoz. Beállsz a sorba a helyedre, először a gyerekek mennek, aztán a felnőttek, végül az öregek, előbb mindig a lányok, aztán a fiúk, imádkozol az oltárnál, és elindulsz. És persze viszel magaddal virágcsokrot is.

A zárándokcsoportok összetételével és az öltözet megváltozásával módosult tehát az áldozatvállalás módja, de a zárándoklat társadalmi jelentősége is. Manapság inkább dominál az egyéni döntés és az egyéni kérések a részvétel motivációi között. Egy tinédzser lány például így fogalmazta meg saját indítékait:

A múlt évben csináltam nurit, mert akkor úgy éreztem, hogy szükségem van rá. Személyes okokból. Mindenkinek megvan rá a maga oka. Például egészségügyi problémák. Van olyan is, aki szerelmi ügyben kér segítséget. Azt nem tudom, én fogom-e még csinálni, hogy lesz-e rá máskor szükségem. Nem csinálom csak úgy, minden évben.

Közösségi szempontból most már inkább abban az értelemben van ezeknek a csoportoknak jelentősége, hogy szimbolikusan képviselik az egész közösséget. A *nurikra* egy emberként büszké a település lakói, és ez a zárándoklat-forma kifejezi, hogy ők mind Szent Sebestyén hívei. Tehát a lokális identitás fontos építőelemévé, megerősítőjévé és megnyilvánulásává vált.

Ez olyannyira így van, hogy Melilliben a gyermekek szocializációjába is ilyekeznek beilleszteni. A legkisebbeket az ünnep ideje alatt sokan beöltöztetik a tradicionális fehér ruhába, fejükre felhúzzák a fehér kendőt, a vállukra vetik a piros szalagot, és még egy kisebb csokrot is a kezükbe adnak. A zárándoklaton pedig apjuk nyakában ülve vesznek részt. Így tehát a családi értékrenddel együtt tanulják meg a gyerekek a védőszentbe vetett hitet, és a hozzá kapcsolódó szokásokat is. Születésüktől

kezdve együtt élnek a Szent Sebestyén csodáiról szóló történetekkel, együtt készülnek az ünnepre évről évre a szüleikkel, nagyszüleikkel, testvérekkel, unokatestvérekkel.

Amint pedig nagyobbak lesznek, ugyanezt tanulják az óvodai és az iskolai csoportokban. Ezt támasztják alá azok a gondolatok is, amiket egy tíz év körüli kisfiútól hallottam, akivel az ünnep szervezői között találkoztam:

Nagyon szeretem ezt csinálni, már az apukám is és a többiek is csinálták. Apu csinálja a nurit is. Sok családtagom van itt, itt is olyan, mintha otthon lennék. Már kicsi koromban is ide jártam. Szent Sebestyén nagyon fontos nekünk, nagyon szeretjük. Ilyenkor mindig hozzá vezet az első utam, és köszönök neki.

A védőszent-kultusz szocializációs folyamatokba történő beépülésében az is fontos szerepet játszik, hogy Melilliben gyakorlatilag a templomok nyújtják az egyetlen lehetőséget a gyerekek délutáni felügyeletére, ott tartanak egyfajta napközi foglalkozást. A Szent Sebestyén ünnep megszervezésén dolgozó önkéntesek többsége ilyen csoportokból ismeri egymást.

Azzal, hogy néhány éve a pedagógusok kezdeményezésére a gyerekeknek is tartanak zárándoklatot a pucérak futásának a mintájára, csak még egy elemet illesztenek bele egy hosszú szocializációs folyamatba, amely az alapvető és megkérdőjelezhetetlen ismeretek közé sorolja mindazt, amit a település lakói a védőszentjükkel kapcsolatban tesznek és gondolnak. Nem annyira a belé vetett hit válik tehát a világról való tudásuk alapvető részévé, mint inkább a tradíció ismerte, és annak a család és a közösség életében betöltött szerepe.

Így tehát Melilliben Szent Sebestyén tiszteletének átöröklése generációról generációra biztosítva lenni látszik. Ám Lino atya, a bazilika plébánosa, aki egyben az ünnep szervezőbizottságának elnöke és kulcsfigurája, ennek ellenére sem bizakodó az utóbbi évtizedek változásait figyelve:

A különbség a régi idők és napjaink ünnepeiben az, hogy a részvétel nem hagy nyomot az emberek életében. Elmegy a fiatal, csinálja a nurit, de nem azért, hogy megváltozzon, hogy esetleg jobb emberré váljon, hanem csak arra az alkalomra szól. Van a dologban intenzitás, meg mélyen érinti is őket, de csak akkorra szól, nincs kihatása az életükre

egyébként. Olyan ösztönös. Az érzelmek megvannak, megérinti őket, meg a közös élmény átragad. Sírnak, meg ilyesmi. De ez inkább csak valami ösztönös, érzelmi élmény. – mondta.

Az érzelmi élmény kétségtelenül fontos szerepet játszik a zarándoklat bármely formájában a melilli Szent Sebestyén ünnepen. Mindkét bemutatott típusnál egy valódi utazásról van szó, de nem csupán fizikai, hanem lelki, érzelmi szinten. Állandó úton létet jelent térben és időben valahonnan egy kiválasztott helyre. Egy időre a zarándok kiszakad saját társadalmi közegéből, és ebben a liminális állapotában újfajta kapcsolatot épít ki Istennel és a többiekkel.¹⁵² Megvan a felkészülési szakasz, a jól meghatározható kezdőpont és végpont, az egyre fokozódó várakozás és a beteljesülés. A beteljesülés valódi katartikus élményt jelent, amihez a mezítlábas gyaloglás során fokozódó fizikai fájdalom, illetve az egyre nagyobb sebességű futás miatt érzet fáradtság is hozzájárul. A beteljesülés érzése aztán általában kevésbé tudatos érzelm kifejezésre, ájulásra, sírásra, kiabálásra, nevetésre készíti a zarándokokat. Egy olyan alkalomról van szó tehát, ami az összes olyan rítushoz hasonlóan, amelyben egyfajta transzállapot elérése a cél, egyfajta megváltozott tudatállapot eléréséhez vezet.¹⁵³ Ez pedig olyan intenzitású érzelmi élmény átélését jelenti, amit annak részesei megalapozottan tartanak a profán világ keretein túlmutatónak, ami tehát valódi bizonyítékát jelenti a számukra annak, hogy az áldozat nem volt hiábavaló.

A melilli Szent Sebestyén ünnep a védőszent-kultusz alapvető fenntartója, megerősítője és továbbörökítője. Ám az ünnep nem statikus módon, változatlan formában ismétlődik évről évre, hanem változik a társadalom és az azt alkotó egyének szükségleteinek megfelelően, akik a kultuszt gyakorolják, és akiknek viszonya a védőszenthez külön-külön és egymással összefüggésben adja meg annak sajátos jellegét. Egy védőszent kultusza csupán addig tudja betölteni szerepét egy adott társadalomban, amíg képes alkalmazkodni annak igényeihez, szükségleteihez, változó világképéhez.

¹⁵² Barna–Pusztai 1999: 11, vö. Turner 2002.

¹⁵³ A témával kapcsolatban számos tanulmány született. Végeztek kutatásokat ilyen rítusokról távoli kultúrákban, de a saját társadalom szubkultúráiban is. Lásd pl. Pócs 1998; Voigt 1998. Témánkhoz leginkább Ernesto de Martino kutatásai kapcsolódnak, lásd pl. de Martino 2004.

Szicíliában és elsősorban Melilliben a változás többek között az egyénről vallott elképzelésekben érhető tetten. Míg a Mediterráneum társadalmában hagyományosan az egyén felelőssége az egész családi csoportra kiterjedt, manapság egyre inkább teret nyer egy ettől egészen eltérő gondolkodásmód, elképzelés az egyénről és annak társadalmi szerepéről: amely már legfeljebb csak a legszűkebb családra, illetve az egyéni boldogulásra koncentrál¹⁵⁴

Ennek megfelelően az ünnepi rítusok során is fokozottan hangsúlyt kap az egyén szerepe és élményei, különös tekintettel az érzelmi élményekre.

Mindezek ellenére a védőszent-ünnep társadalmi jelentése és jelentősége sem elhanyagolható, csupán bizonyos szempontból módosult az elmúlt évtizedek során. Ezt a kérdést fogjuk részletesebben körüljárni a következő fejezetben.

¹⁵⁴ Vö. Simmel 1973.

8. Szent Sebestyén, Melilli első embere

Egy ember elképzelései az őt körülvevő világ működéséről, törvényszerűségeiről, szorosan összefüggnek azzal, amit a környezetében élők csoportja hisz és gondol. Egyfelől ez a csoport határozza meg a számára a követendő normákat, másfelől azonban az egyén tapasztalatai, a társadalomban betöltött szerepe is kihathat a közösség struktúrájára, normarendszerére. A hívő ember a saját vallásos csoportja értékeit és viselkedésmódjait képviseli; a közösség viszont megerősíti őt személyes beállítottságában.¹⁵⁵

A közösségi vallásos ünnepek vizsgálatakor alapvető kiindulópontot jelent, hogy az ünnep mögött meghúzódó ideológiában és a hozzá kapcsolódó rítusokban meghatározó érvényű az a társadalmi környezet, amely működési feltételeit biztosítja. Az az ideológia és normarendszer, amelyet pedig a vallásos képzetek közvetítenek, befolyásolja társadalmi közegét az általa kínált magatartási, erkölcsi értékrend és modellek révén. Egy adott közösségben ez lehet az egyik legfontosabb társadalomszervező erő, ami a társadalom minden szintjén, sokféle formában fejti ki a hatását.¹⁵⁶

A vallási kérdések többek között fontos szerepet játszhatnak a lokális identitás meghatározásában is. Például többnemzetiségű országokban vagy területeken a vallás gyakran elválaszthatatlanul összefonódik az etnikai identitás kérdéseivel.¹⁵⁷ A mi esetünkben azt követhetjük nyomon, hogyan válik egy település lakóinak identitásában központi jelentőségűvé a védőszent kultusza.

¹⁵⁵ Vö. Vergote 2001:175.

¹⁵⁶ Bartha 1998: 499.

¹⁵⁷ Lásd pl. Bartha 1992; Gereben – Tomka 2001; Papp 2004; uő. 2008.

8.1 Melilli, a kiválasztott település

Ha valaki Melilliből való, az gyakorlatilag egyet jelent azzal, hogy Szent Sebestyén híve – mondták nekem többen is, amikor annak próbáltam utánajárni, vajon mennyiben fonódik össze ezen a településen a vallásos gondolkodásmód és a vallásgyakorlás a védőszent kultuszával. És valóban: ott tartózkodásom során találkoztam ugyan olyanokkal, akik nem tartják magukat aktív vallásgyakorlónak, ám egyetlen olyan emberrel sem beszéltem, aki ne tartaná fontosnak a részvételt a védőszent minden évben megrendezésre kerülő ünnepén, vagy aki ne ismerte volna a hozzá kapcsolódó legendákat.

Melilli lakói egy emberként büszkék erre a nagyszabású, hatalmas tömegeket megmozgató ünnepre. Ebben természetesen szerepet játszanak ennek gazdasági vonatkozásai is, hiszen immár évszázadok óta jelentős bevételforrást jelent a város számára, olyannyira, hogy a régióban egyedülálló módon a melilli Szent Sebestyén ünnep nemcsak hogy önfenntartó, de köztudottan nyereséget is hoz, ebből újítták fel például a bazilika közelében található parkot és az utcai közvilágítást is. Ám nem kizárólag a gazdasági erőről van szó, amit a kultusz képvisel. Szintén egyedülként ezen a területen a melilli Szent Sebestyén ünnepén való részvételért járt valaha is teljes bűnbocsánat a Vatikán határozata alapján, ami egy apró, a tartományban kevésbé jelentős település esetében egyáltalán nem tekinthető magától értetődőnek.¹⁵⁸

Nem véletlenül hangoztatják a melilliek tehát azt, hogy ők a szent különleges kegyét élvezik, hogy ők bizonyos értelemben „kiválasztottak”.

E kiválasztottság alapját a melilli Szent Sebestyén szobor legendája szolgáltatja. Bár erről már korábban is volt szó, érdemes újra kiemelni a történet azon pontjait, amelyek a feltevést alátámasztják. 1414 tavaszán került a Siracusa és Augusta közt húzódó tengerpartra egy hajótörés következtében. A csodatévő szobrot, amelynek a hajó legénysége a megmenekülését tulajdonította, először a püspökség székhelyére, Siracusába akarták vinni, ám olyan nehéz volt, hogy nem tudták megmozdítani.

¹⁵⁸ Azzal, hogy az egyház bizonyos templomot felruházza a búcsúnyerés kiváltságával, sok esetben elindítója a zárandókat tradíciójának. Más esetekben ez, például Melilli esetében is, egy már létező kultusz hivatalos elismerésének számít. Vö. Barna 1990.

Hasonlóképp járt gyakorlatilag az összes környező település küldöttsége, míg végül a melilliek is próbát tettek, és ekkor a szobor olyan könnyűvé változott, hogy szinte magától ment velük új otthonába. A szent tehát maga választotta ki a települést, hogy csodatévő képességekkel rendelkező szobrának új otthona legyen, azaz a régióban egyedül a melillieket ítélte érdemesnek erre a tisztségre. Ezt a kiválasztottságot hivatottak kifejezni a templom főhajójában a boltívek felett látható festmények is, amelyeket egy palermói festő, Francesco Gramignani Arezzi készített 1761-ben,¹⁵⁹ és amelyek Mózes életének epizódjait ábrázolják.

Ilyen legendákkal, amelyek arról szólnak, hogy egy adott védőszent kitüntetett figyelmét és törődését élvezzi egy meghatározott csoport, sok szicíliai városban találkozhatunk. Minden esetben fontos szerepet játszanak a lokális identitás megerősödésében és a közösség összetartásában, ami sokáig azért is fontos volt, mert a különböző települések lakói egymásra utalva élték a mindennapjaikat, és ez a zárt közösség biztosította azt a stabil hátteret, amiben az egyén otthonosan tudott mozogni, amely számára az átlátható, megismerhető valóságot jelentette.

Mostanára azonban sok más dolog mellett az életmód, a gyakorolt gazdasági tevékenységek és a társadalom összetétele is jelentős változásokon ment keresztül, és ebben az újrarajzolódó kontextusban a védőszentek kultusza másfajta jelentőségre tesz szert. Ignazio E. Buttita Rosario Pericconével összeállított, *La forza dei simboli* című kötetének előszavában így fogalmaz:

A vallásos ünnepek a népi kultúra más megnyilvánulásaitól eltérő módon, amelyek nyomtalanul eltűntek, máig élnek és működnek. Sőt, a kulturális tradíciók terén az utóbbi évtizedekben lezajlott folyamatokkal szemben az ilyen ünnepek mutatják a legerősebb ellenállást. Néhol egyenesen újjáéledésnek és megerősödésnek is a tanúi lehetünk. A fennmaradásnak és a megújulásnak jól meghatározható okai vannak. A rítusok formális struktúrájának az ismétlődésében rejlő erő, a társadalom törekvése, hogy mindazt megőrizze és továbbörökítse, amit működőképesnek talált, a szent szükségessége az élet értelmének állandó keresése során – mindezekhez hozzájárul, manapság még inkább, mint bármikor korábban, az egyes települések azon törekvése, hogy a saját kultúrán

¹⁵⁹ Dufour – Barbera 1993: 96-113.

keresztül határozzák meg önmagukat. Az ősi kulturális jelenségek fennmaradásában tehát mindig szerepet játszik az is, hogy az adott közösség meg akarja őrizni saját egyediségét, a gyors és traumatikus változásoktól való félelmükben.

Az ünnep is ennek a szükségletnek felel meg. Ezen keresztül fogalmazódik újra és válik kifejezhetővé az identitás, az egyéni ugyanúgy, mint a közösségi, azzal, hogy újra összefoglalja a saját kultúra ideológiai és társadalmi értékeit és normáit. [...] Az ennek során megjelenő szimbólumok újra és újra megerősítik azokat a kategóriákat, amelyeken keresztül az emberek a valóságot és az alapvető törvényszerűségeket érzékelik, amelyek a természeti és a társadalmi rendet fenntartják. Az emberek azzal, hogy bizonyos szavakat és cselekedeteket ismételnék évről évre, a bizonyosságot keresik [...] és ezzel együtt pozitív válaszokat várnak a gyakorlatban megoldhatatlannak tűnő problémákra, amelyek kielégítő módon tartják távol tőlük a hétköznapi nehézségeit és drámáit.¹⁶⁰

A modern technikai lehetőségek megjelenése nemcsak sok változást hozott az emberek életében, de új eszközöket is nyújtott a kultúra továbbörökítésére. Melilli településének lakói törekednek arra, hogy különböző eszközökkel összegyűjtsék és megőrizték a település kulturális hagyományait. Mint korábban is említettem, ennek különösen egy olyan területen van jelentősége, ahol a gyakori természeti katasztrófák a múlt emlékeit már több alkalommal is megsemmisítették. A település számos könyv és videofilm, manapság pedig DVD elkészítését és kiadását támogatta. És amennyire tőlük telik, igyekeznek kihasználni a világháló nyújtotta lehetőségeket is, hogy kulturális emlékezetüket megosszák másokkal, de elsősorban hogy megőrizték ezeket.

Az ünnep identitásképzésben betöltött szerepét egy helybéli is összefoglalta, egy olyan férfi, aki korábban több néprajzi, antropológiai kutatómunkában is részt vett már:

Az ünnep olyan, mintha egy tükröt tartanánk a társadalom elé. Azzal, hogy az emberek mindenféle örültségnek tűnő dolgot művelnek, önmagukat akarják megtalálni, megmutatni és kifejezni. Ilyenkor érzi, hogy igazán önmaga, és nem a hétköznapiokban, amikor csak egy a többiek között, amikor nincs különösebb szerepe. Az igazi, a valódiabb valóság, az ünnep valósága. Az ünnep alatt nem passzív többé, hanem aktív résztvevő. Ilyenkor feloldódnak a határok a valóság és a szimbolikus között.

¹⁶⁰ Buttita – Perricone 2000: 7.

8.2 A körmenet társadalmi jelentősége

Mint azt meghatároztuk, a vallásos ünnep kiváló alkalom arra, hogy egy adott közösség érték- és normarendszerét, ideológiáját megragadhatóvá és átélhetővé tegye. Az ünnep és a társadalom működése kölcsönösen meghatározza egymást, és vissza is hatnak egymásra.

Ez a védőszent-ünnepek összetett rítusai közül a körmenetek esetében a leginkább szembevetendő. Amikor a szent képét vagy szobrát körbeviszik az emberek egy település utcáin, azzal szimbolikusan kinyilvánítják, hogy az egész település elfogadja őt, mint a közösség első emberét, és a hozzá kapcsolódó normarendszert irányadónak. Valamint ezzel évről évre megújítják a felelősségét is, pontosan kijelölve a területet, ami a védelme alá tartozik. Ezzel a szimbolikus rítussal megerősítik az emberek önmagukat abban a tudatban, hogy a világ körülöttük átlátható, érthető és biztonságos, mert amely részei esetleg mégsem azok, azokkal szemben isteni védelemben reménykedhetnek.

Ezért a körmenet útvonala nagyon fontos, és sosem véletlenszerű. Mivel legtöbb esetben lehetetlen lenne egy település összes utcáját bejárni, az összes házhoz elmenni a védőszent legtöbbször nagyméretű és súlyos szobrával, a hordozó saroglyával vagy a kocsival, ezért a körmeneteknek azok az épületek, terek az állomásai, amelyek egy adott városrészt megfelelőképpen szimbolizálnak. Siracusában például az ottani Szent Sebestyén ünnep esetében a menet a különböző templomokat látogatja végig, ezek képviselik az oda tartozó hívek közösségét, és a különböző gyülekezetek összessége pedig nagyjából lefedi az egész település lakosságát. Melilliben a templomok mellett még a fontosabb közigazgatási pontok (a városháza), az iskolák és a régi kastély jelentik a körmenet állomásait.

A körmenet útvonala általában az ünnepi tradíció által meghatározott, és legtöbbször pontosan kikövetkeztethető belőle a társadalom múltbéli képe. Bizonyos esetekben egy adott település olyan drasztikus változásokon megy keresztül azonban, hogy az ünnepi körmenet útvonala is módosításra szorul. Ez történt Melilli esetében is, ahol a város hirtelen megnövekedésének problémáját úgy oldották meg, hogy

megőrizték a körmenet tradicionális útvonalát, és azt is járják végig az első napon, míg egy teljesen új útvonalat is kidolgoztak az utolsó napra, amikor is kizárólag az újonnan épített városrészekbe viszik el a szent szobrát.

A körmenet azonban nem attól nyeri el jelentőségét, hogy bizonyos útvonalon halad, bizonyos épületeket érint. Valódi súlyát az emberek adják: azok az emberek, akik végigkísérik a védőszentet az útján, és azok, akik kinyitják előtte a házuk ajtaját, akik virágszirmokat és színes szalagokat szórnak rá, hogy így fejezzék ki örömeiket, és azt, hogy elfogadják őt védelmezőjüknek, hogy ezáltal betölthesse a szent a funkcióját.

A körmenetek gyakran azzal indulnak, hogy a szent „találkozik” a település vezetőivel. Melilliben, mivel a városháza közvetlenül a Szent Sebestyén-bazilika előtti tér mellett található, ez a találkozás jelenti az első napi ünnepélyes körmenet első stációját. Ilyenkor a polgármester a családjával, illetve a területi tűzoltóság és a csendőrség parancsnoka az épület bejáratánál várakozik, míg az autó, amelyen Szent Sebestyén szobra áll, az épület elé nem ér. Ekkor odalépnek, és egyesével virágcsokrokat nyújtanak át az autón ülő önkénteseknek. Ezzel a gesztussal ők, a település vezetői elismerik Szent Sebestyént a közösség védelmezőjének és ezzel a település első emberének.

A kultuszt gyakorló társadalmat nemcsak az útvonal szimbolizálja, amelyet a szent ünnepén a hívek a védőszent szobrával bejárnak. Különös jelentőséggel bírnak az emberek által a körmenet során betöltött tisztségek, az ellátott feladatok is. A legfontosabb szerep azoknak jut, akik az ünnep alatt a szent közvetlen közelében lehetnek, azaz akik a szobor vagy kép hordozói. Ezt a tisztséget nem láthatja el akárki és fordítva: ha valaki hordozó, ezáltal az érintett közösség elismert tagjává válik. Siracusa városában például a Szent Sebestyén ünnepen a legfontosabb tisztég azé a férfié, aki egy csengettyűvel jelzi a szobor hordozóinak, mikor kell megállniuk és újra elindulniuk, és ő mutatja az utat is, azaz ő a menet vezetője. A feladatot, ahogy a többi fontos funkciót is egy zártkörű árverésen lehet elnyerni, mégpedig igen magas összegekért, a havi átlagkereset sokszorosáért.¹⁶¹ Tehát ebben a speciális esetben nemcsak hogy a

¹⁶¹ 2007-ben 2000 euróért kelt el ez a feladat.

közösség elismert tagjának kell lennie az illetőnek, akit a többiek elfogadnak, de megfelelő anyagi háttérrel is kell rendelkeznie.

A melilli ünnepen a régebbi időkben külön tartották a körmenetet a nemesség és a parasztok számára, mindkettőt az ünnep első napján, az egyiket még délelőtt, a másikat este. Tehát nemcsak a település egészének bejárásával, hanem a különböző társadalmi csoportok részvételével is kifejezték, hogy Szent Sebestyén minden melilli ember védőszentje. Manapság ez a felosztás már nem áll fenn, ahogy a társadalom sem osztható ilyen szempontok alapján két csoportra.

A hordozók általában férfiak, bár napjainkban nem kizárólag. Ennek részben az a magyarázata, hogy a feladat komoly fizikai megerőltetéssel jár. A védőszentek ábrázolásai, az állványzat, a saroglya; mindez együtt kifejezetten nagy súlyt jelent, és a szerkezet méretében is jelentős, amivel nehéz a területen jellemző szűk utcákban mozogni. De természetesen ez csak részben magyarázza a nők távolmaradását: ebben az esetben is számolnunk kell a férfiak hagyományosan a társadalomban betöltött szerepével, amit a pucérak futásával foglalkozó bekezdésekben elemeztünk.

A szent hordozása, mint mindenütt, Melilliben is fontos tisztséget, és komoly státuszt jelentett az embereknek egészen az ötvenes évekig, amikor az Egyesült Államokban élő közösség erre a célra küldött adományából az akkori plébános egy autót készíttetett. A korabeli képeken jól látszik, ahogy több száz ember próbál valahogy a rudak közelébe férkőzni, hogy ők is részt vállalhassanak a szobor súlyának a cipelésében, és ezzel is szolgálják a szentet.

Napjainkban más képet nyújt a körmenet: autóval viszik körbe Szent Sebestyén szobrát a településen, amin csak a sofőr és még két önkéntes tartózkodik. Az autót szintén egy önkéntes vezeti, immár évek óta, ő ugyanis ezt a fogadalmat tette a szentnek:

Hivatásom szerint kamionsofőr vagyok, és azt fogadtam meg Szent Sebestyénnek, hogy vezetem az autót az ünnepen. Az előző munkahelyemről azért rúgtak ki, mert nem akartak elengedni szabadságra az ünnep idejére. Itt, ahol most dolgozom, jó. Tudják, hogy nem számít semmi, én ezen a májusi egy héten nem megyek be dolgozni, és el is fogadták ezt.

Az autót mezítlásos nők követik, akik egyik kezüket a körmenet közben rajta tartják. A körmenet élén halad a bazilika plébánosa és egy ministráns az oltáriszentséggel, egy másik pedig a kereszttel. Őket a település rezesbandája követi. Mellettük, utánuk jönnek a többiek, férfiak és nők együtt, családok gyerekekkel. Van, aki az egész távot megteszi, de olyanok is vannak, akik csak egy részét: általában amíg a saját lakóhelyükhöz ér a körmenet.

A Szent Sebestyén ünnep ideje alatt egész Melilli átalakul: a hétköznapi tevékenységek alárendelődnek az ünnepi eseményeknek. Ilyenkor lezárják az utakat, a gyerekek nem mennek be május 4-én az iskolába, nem csupán vasárnaponként, hanem minden este kijárnak a bazilika mellé felállított vidámparkba, az épület előtti téren megrendezett koncertekre, előadásokra. Ezen az egy héten nemcsak a város, de az emberek is ünnepi díszbe öltöznek, az otthonaikat kitakarítják, vendégeket fogadnak. Ilyenkor egész Melilli összegyűlik, találkozik, beszélget és együtt ünnepel. A külföldön vagy északon élő rokonok is erre az időpontra időzítik a hazalátogatásukat. És bár rengeteg zarándok érkezik a városba ezen a héten kisebb vagy nagyobb csoportokban, az itteniek azok, akik vendégül látják őket, ez az ő ünnepük, az év legfontosabb időszaka, ami a közösségről szól.

8.3 Szent Sebestyén Little Melilliben

Beszéltünk már arról, hogy a korábbi fejezetekben bemutatott Szent Sebestyén ünnep a melilliek ünnepe, hogy a védőszent tisztelete szinte egyet jelent azzal, hogy valaki erről a településről származik, illetve hogy a védőszent-kultusza meghatározza mind az egyéni, mind pedig a közösségi normarendszer, ideológia és világlátás egyes elemeit. Ez a fontos tradíció évszázadok óta töretlen, de állandóan adaptálódik a környezeti, társadalmi, történeti változásokhoz, és minden időszakban fontos tükre és kifejeződése az adott közösség változásokra adott reakcióinak.

Mindezeket a sajátosságokat a legszembetűnőbben a Szent Sebestyén kultusz Little Melilliben kialakult változata szemlélteti.

Ahogy arról korábban már volt szó, a 19. és a 20. század fordulóján a nehéz gazdasági körülmények hatására sok szicíliai döntött úgy, hogy külföldön próbál szerencsét. Melilliből a legtöbben az Egyesült Államokat választották utazásuk céljával, pontosabban Connecticut államot, és ott is Middletown városát. Angelo Magnano volt közülük az első 1895-ben.¹⁶² Az emigránsok hosszú hajójút után értek célba, sokan a családjukkal együtt keltek útra a könnyebb élet reményében, sokan pedig azt tervezték, hogy onnan támogatják az otthon maradt családtagokat, avagy hogy amint sikerült valamennyi pénzt összegyűjteniük, hazatérnek.

A 20. század első évtizedeiben több ezer melilli származású ember érkezett Middletownba, és a város egyik negyedét el is kezdték Little Melilliként emlegetni. Mivel eleinte mindenki egy korábban emigrált rokon, ismerős segítségével utazott ki, így ugyanarra a környékre költöztek, egymással álltak csak kapcsolatban, és sokan közülük meg sem tanultak angolul; zárt közösséget alkottak. Az eltérő kulturális környezetre adott válaszként megerősödött a melilli identitásuk, igyekeztek megőrizni és az új környezetbe átültetni kulturális tradícióikat. Ezek közül a legfontosabb a Szent Sebestyén kultusz volt. 1921-ben rendezték meg először a middletowni Szent Sebestyén ünnepet. Készítettek egy az otthonihoz nagyon hasonló szobrot, amit a melilli ünnep napján körmenetben vittek végig a város utcáin.¹⁶³ 1927-ben kezdték el pénzt gyűjteni egy ottani Szent Sebestyén templom megépítésére, ami a 30-as években el is készült. Az ünnepség napjainkban három napig tart, és a körmenet mellett 1980 óta pucérak záróparádát is tartanak. Úgy ötszáz férfi, nő és gyerek öltözik ilyenkor fehér ruhába, piros szalaggal a vállukon és virágcsokorral a kezükben, és először a negyed egyik pontjától mezítláb elzarándokolnak a templomig, onnan pedig ők veszik a vállukra a szent szobrát, hogy körmenetre vigyék.¹⁶⁴ Az időpontot is Melillihez igazították, május második hétvégéjén tartják, hogy aki Szicíliaba látogat az ünnepre, az is részt tudjon venni ezen is. Ez a szicíliai bevándorlók legfontosabb ünnepe Middletownban. A melilli Szent Sebestyén kultusz kutatásának egy következő állomását éppen ennek az ünnepnek a megismerése jelenthetné.

¹⁶² Magnano 2000: 113.

¹⁶³ Lásd Képmelléklet, 43. kép.

¹⁶⁴ Lásd Képmelléklet, 44. kép.

A middletowni Szent Sebestyén ünnep tökéletesen szemlélteti, milyen fontos szerepet tölt be a védőszentbe vetett hit és kultuszának gyakorlása az identításban, legyen szó az egyéni vagy a közösségi identitásról. Azoknak az életében, akik Melilliben élnek, kitölti azokat a hézagokat, amelyek az esetleges traumák miatt keletkeznek a világgépükben, illetve bizonyosságot jelent azokban a helyzetekben, amelyekre nem találnak másképp válaszokat. Kifejezi és alakítja a közösségi normákat, és segít az egyénnek elsajátítani és alkalmazni ezeket.

Még inkább igaz mindez azokban a helyzetekben, amikor az emberek eltérő kulturális környezetbe kerülnek. Ilyenkor az önmeghatározás elengedhetetlen részévé válnak a kulturális tradíció azon elemei, amelyeket lehetséges átültetni ebbe az új környezetbe. Ezek segítségével szerezheti meg az egyén azt a biztonságot, amit az őt körülvevő világ jelenségeinek, azok működési elveinek az ismerete jelent.

9. Összegzés. Szent Sebestyén kultusza a szicíliai Melilliben

A római katolikus vallás az egyik legnagyobb a keresztény felekezetek között: jelen van az egész világon, és számtalan különböző arcát mutatja. Egyetemes normarendszerével és ideológiájával kommunikálva születnek meg azok az egyedi közösségek, amelyek együttese az élő római katolikus egyházat alkotja.

Ez a vallás annyiféle módon játszik szerepet az emberek életében és annyi különböző megnyilvánulásával találkozhatunk, hogy nehezen lehet olyat állítani róla, ami kivétel nélkül minden római katolikus közösségben helytálló lenne. Ezért érdemes a vallást gyakorló közösségekre koncentrálni, és az egyedi felől közelíteni az általános felé. Ehhez arra van szükség, hogy megvizsgáljuk a vallás legkülönbözőbb megnyilvánulásait és megélési módjait, és a különböző kutatások tapasztalatainak összevetésével, apró lépésekben juthatunk közelebb a római katolikus vallás működésének, még általánosabban pedig a vallásos gondolkodásnak a megértéséhez.

Tanulmányom célkitűzése az volt, hogy körüljárjam a (nyilvános) szicíliai védőszent-kultusz szerepét és jelentőségét egy konkrét település, Melilli lakóinak az életében, így kívánva hozzájárulni az egyediből kiindulva az egyetemes katolicizmus, illetve a vallásosság megélésének, szerepének, funkciójának és jelentőségének a megértéséhez a mai ember életében.

Maga a szentkultusz egy olyan téma, amelyre sok kutató felfigyelt, akik érdeklődésüket a Mediterráneum világa felé fordították.¹⁶⁵ A hasonló ökológiai adottságok, gazdasági, társadalmi berendezkedés, politikai viszonyok mellett ez az egyik olyan tényező, amelyre a 20. század második felében létrejött egységes Mediterráneum koncepció támogatói szívesen hivatkoznak. Kétségtelen, hogy a védőszentek tisztelete, és a nekik szentelt ünnepek sok mediterrán országban fontos szerepet játszanak, ám nem csupán ezen területek sajátosságai. Ami mégis indokoltá teszi a mediterrán sajátosságként való meghatározásukat, azok éppen a fent említett egyéb közös sajátosságokkal való összefüggései.

¹⁶⁵ Lásd pl. Davis 1977; Faeta 2008; Gronover 2007; Maraschini 1968.

Ahogy fontos volt meghatározni kutatásom elméleti háttérét, azaz a tudományos diskurzust, melyhez tanulmányommal hozzájárulni kívánok, a kutatás színterét jelentő település történeti, szociokulturális, társadalmi, gazdasági és politikai jellemzőiről is szót kellett ejtenem, hiszen ezek a tényezők jelentik az alapjait a megfigyelt jelenségek értelmezésének.

Melilli Szicília délkeleti részén található, az egykor Val di Notónak nevezett területen, amely az ókorban, a görög hódoltság idején élte fénykorát, és ennek az időszaknak kulturális hagyományait az itt élők máig őrzik. A későbbi évszázadok során a szigetre érkező különböző hódítók gazdagították ugyan Szicília kulturális hagyományait, ám a folyamatos háborúk, a természeti katasztrófák – földrengések és vulkánkitörések, melyek a sziget délkeleti részén különösen gyakoriak – és a búzatermesztés monopóliuma következtében az itt élők folyamatosan küzdeni kényszerültek a megélhetésért.

A sziget irányítása idegen királyok kezében volt egészen 1870-ig, az olasz egység létrejöttéig, akik alkirályok segítségével, más országokban meghozott törvényeket bevezetve uralkodtak. Ennek következtében a helyi földbirtokos családok megerősödtek, és a saját területeiknek ők lettek a valódi urai. Ez a helyzet valójában az ország egyesülése után sem változott sokat, hiszen a régió autonóm terület lett, azaz érvényesek rá ugyan az ország törvényei, ám a valódi hatalmat helyi vezetők, az egykori földesurak leszármazottai gyakorolják.

A gazdasági nehézségek hatására a 19. és 20. század fordulóján megindult egy kivándorlási hullám, elsősorban az Egyesült Államokba, ami bizonyos mértékben megváltoztatta a sziget gazdasági életét. A másik jelentős változást az '50-es években az olajlelőhelyek felfedezése jelentette, ekkor jelent meg a vegyipar a mezőgazdaság egy lehetséges alternatívájaként.

A védőszentkultusz jelentőségének megértéséhez az eddig röviden összefoglalt történeti események, változások mellett egyéb meghatározó változások ismerete is szükséges. Az egyik ilyen az irodalmi olasz nyelv elterjedése, ami mostanra szinte teljesen kiszorította az addig beszélt nyelvet, a *sicilianut*. A másik a hagyományos nemi szerepek változása, a nők megjelenése a munkaerőpiacon, illetve a hagyományos

életútjától eltérő alternatívák megjelenése. Ezek a folyamatban lévő változások hatással vannak az egész közösségre, szerepet játszanak a védőszentkultusz jelentőségének a felerősödésében az egyéni és közösségi identitás meghatározása során, épp ezért indokolják, hogy az ünnep rítusaiban az utóbbi évtizedben történt változásokra összpontosítva kíséreltem meg a kultusz szerepének és jelentőségének az értelmezését.

Mint azt említettem, a védőszentek tisztelete korántsem pusztán mediterrán sajátosság, szinte minden keresztény közösségben találkozunk a megnyilvánulásaival. A római katolikus vallás tanítása szerint egyedül Isten szent, és egyedül rajta keresztül válhat bármi más, az emberi világhoz kapcsolódó dolog szentté. Szent az, aki vagy ami „Isten megszentelő kegyelmi állapotában van”,¹⁶⁶ azaz valamilyen módon részesévé válik a transzcendens, isteni dimenzióknak. A szent egyszerre van jelen az emberi világban és az isteni dimenzióban, ezáltal egyfajta hidat hoz létre a kettő között, amin keresztül a hívő ember könnyen kapcsolatba léphet a numinózzal. Igaz ez a korábban említett módon egyes tárgyakra, helyekre, időpontokra, imákra, szimbólumokra vagy rítusokra és a szent személyekre is, akiket az egyház tisztelet és követendő példa céljából a hívei elé állít.

Szicília szigetén a keresztényüldözések időszakában már megjelentek a védőszentek, először a helyi vértanúk szerepében, majd további, egyetemes jelentőségű szentek is bekerültek a védőszentek közé. Tiszteletük az adott szent egy konkrét ábrázolására irányult, amelynek különböző csodás események bizonyították a hívek számára a szentségét, ezeket a csodás eseményeket többek között a védőszentek helyi legendái örökítették meg.¹⁶⁷

A melilli Szent Sebestyén kultusz tárgyát képező szobor a legenda szerint 1414-ben került a városba, egy hajótörést követően sodródott a közeli partokra, és bár sok település küldöttei megpróbálkoztak vele, de csak a melillieknek sikerült magukkal vinniük, ami az események isteni elrendeltségét bizonyítja a hívei számára.

¹⁶⁶ Várnagy 1999: 444.

¹⁶⁷ Vö. Pitre 1900:XIII-LXIV.

Szent Sebestyén 1693 után, egy földrengést követően vált Melilli hivatalos patrónusává. Tiszteletére minden évben egy nagyszabású ünneppsorozatot tartanak. A híveknek egyedül ilyenkor van alkalma fizikai valójában is „találkozni” a szent szobrával, hiszen az év többi részében elzárva őrzik. Az ünnep eseményeit vizsgálva szembevetően elkülönül egymástól egy egyéni és egy közösségi dimenzió.

Előbbi elsősorban a különböző zárandoklattípusok esetében kiemelkedő jelentőségű: a zárandokok különféle áldozatokat vállalnak és ígérnek azért, hogy a védőszent konkrét krízishelyzetekben beavatkozzon az életükbe. A zárandokok és a védőszent kapcsolata, kommunikációja határozottan személyes jellegű, a családi csoporthoz tartozók vagy a közeli barátok közti viszony jellemzőivel körülírható. Egy évszázaddal ezelőtt mindez csak a zárandoklat női változatára, az egyéni, mezítlábas zárandoklatra volt jellemző, míg napjainkban a korábban kizárólag a férfiak által gyakorolható zárandoklattípusról, a pucérak futásáról is elmondható ugyanez. Elmondható tehát, hogy a társadalom változásai – a nő és a férfi társadalmi szerepe közti éles határvonalak megszűnése – az ünnepben is megjelenik, a kultusz tehát alkalmazkodott az azt gyakorló emberek világának változásaihoz, és fordítva: tükrözi a társadalmi, kulturális változásokat.

A második dimenzió, a közösségi, elsősorban a melilli Szent Sebestyén legenda kiválasztottságra utaló elemeinek hangsúlyozásában, az ünnepek során a körmenetek során, illetve az emigráns közösségek által újra életre keltett kultusz formájában artikulálódik. A különböző korszakok, történeti, társadalmi, kulturális események folyamatosan újrarajzolják azokat a határvonalakat, amelyeknek a keretein belül, illetve amelyekhez képest egy adott közösségnek meg kell határoznia önmagát. A melilliek esetében a Szent Sebestyénbe, és főleg a melilli Szent Sebestyénbe vetett hit jelenti egy igen fontos dimenzióját a közösségi identitás meghatározásának. Ám erre úgy válik alkalmassá, hogy folyamatosan megkérdőjelezzék, majd újraértelmezzék, miért is fontos a melilli közösség életében a védőszent, miért alkalmas arra, hogy hitelesen lehessen a település „első embere”. Egy védőszent feladata a kultuszát gyakorló közösség szemében nem lehet ugyanaz napjainkban, mint évtizedekkel, évszázadokkal ezelőtt volt. Csak azért lehet ez oly régóta élő és intenzív hagyomány, mert teret biztosít arra, hogy hozzá lehessen alakítani a jelen kontextusához.

Melilliben végzett kutatásom eredményei szemléletesen mutatják be, hogyan kommunikálnak a vallás egyetemes tanaival egy konkrét közösség tagjai, hogyan változtatják azt megélhetővé egy meghatározott szociokulturális kontextusban. Minden ember törekszik arra, hogy az őt körülvevő világ jelenségeit maradéktalanul kiismerje. Amikor ez a világ változik, az új dolgokra és összefüggésekre is meg kell találni a magyarázatot. Egy adott közösség világképe csak addig fenntartható, amíg képes megválaszolni a folyamatosan felmerülő új kérdéseket. Ha azonban bizonyos pontokon erre alkalmatlannak bizonyul, felül kell vizsgálni, és szükség esetén alakítani kell a világkép bizonyos elemein. Ennek a példái a védőszentváltások egyes szicíliai településeken, de ezt láttuk még konkrétan a melilli védőszent-ünnep esetében, a változások értelmezése során.

Kezdeti kérdésfelvetésemhez visszatérve tehát Melilliben egy olyan „katolicizmust” ismertem meg, amelynek alapja a szentkultusz, azaz a szentekbe vetett hit, akik hatékonyan közvetítenek az emberi és az isteni világ között. A vizsgált közösség sajátos arculatát az adott szent élettörténete, kultuszának története és mindenezek aktuális értelmezése határozza meg. A katolikus vallás számos egyéb tanítása mellett ezt is beépítik mindennapi életükbe, és onnantól kezdve nem a profán világtól elkülönítve, hanem annak a szabályai szerint viszonyulnak hozzá. Ezt pedig többek között az magyarázza, hogy a melilliek hétköznapi életének jelentős részét képezik olyan krízishelyzetek, amelyekre csak a vallás kínál kielégítő megoldást.

Fél éves terepmunkám során a melilliek vallásosságának csak néhány aspektusát volt alkalmam érdemben megvizsgálni. Ahhoz, hogy a közösség világképét és normarendszerét mélyrehatóbban és alaposabban megismerhessem, és eljuthassak az általános következtetések levonásának a szintjéig, további, különböző szemszögű és kiindulópontú kutatásokra lesz szükség. Annyi azonban bizonyos, hogy annak vizsgálata, miképpen kommunikálnak ennek a szicíliai településnek a lakói a római katolikus vallás egyetemes ideológiájával, fontos meglátásokhoz vezetett, és ezzel

tanulmányom hozzájárulhat ahhoz a tudományos diskurzushoz, amely a különböző vallásokhoz kötődő kulturális rendszerek megértését tűzte ki céljául.

Köszönetnyilvánítás

Szeretnék köszönetet mondani azoknak az embereknek, akik munkám során segítettek, illetve akik lehetővé tették a számomra a szicíliai terepmunkám elvégzését. Mindenekelőtt Katia Baldachinónak, Barna Gábornak, Kovács Balázsnak, Luigi Lombardónak, Paolo Magnanónak, Gianluca, Alessandro és Elisa Majelinek, Mohay Tamásnak, Andrea Mollicának, Paládi-Kovács Attilának, Papp Richárdnak, Nino és Silvana Priviterának és Alessandro Romanónak.

Irodalom

2005 *A népi jámborság és liturgia direktóriuma*. Budapest, Szent István Társulat.

AA VV

1992 *Melilli – Ricordi, valori e speranze del mio paese*. Melilli, Scuola Media „G. M. Rizzo”

AGLIANÒ, Sebastiano

1996 *Che cos'è questa Sicilia?* Palermo, Sellerino

AMBROZAI Beáta–NAGY Beáta–NOSKOVA, Jana

1999 Változás és állandóság a búcsúvásárban. In PUSZTAI Bertalan (szerk.): *Szent és profán között. A szeged-alsóvárosi búcsú*. Szeged: JATE Néprajz Tanszék. 9–16.

AMICO, Vito

1856 *Dizionario Topografico della Sicilia*. Vol. II. Palermo, Arnaldo Forni Editore

ANGELINI, Ignazia Maria

1991 *A katolicizmus*. Budapest–Szeged, Gondolat–Szent Gellért Kiadó.

ANGYALOSY Eszter

2006 „A krisztusnak beszéde lakozzék ti bennetek gazdagon...” A római katolikus hitélet – kulturális antropológiai megközelítésből. In A. GERGELY András–PAPP Richárd–PRÓNAI Csaba (szerk.): *Kultúrák között. Hommage à Boglár Lajos*. Budapest, Nyitott Könyvműhely. 179–187.

2007 Az értékek mint egy kultúra sarokkövei. Egy firenzei római katolikus ifjúsági közösség kulturális antropológiai bemutatása. In A. GERGELY András–PAPP Richárd (szerk.): *A szakralitás arcai*. Budapest, Nyitott Könyvműhely. 31–62.

ANNINO, Vincenzo–FIORILLA, Salvatore

1991 *Brevi cenni storici sulla vita del bimartire S. Sebastiano e sul suo santuario di Melilli*. Siracusa, Domenico Marchese & Figli

ARNOLD ÉVA

2003 *Szicília ünnepei*. Budapest: Argumentum.

BABBIE, Earl

1995 *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi Kiadó. 30-337.

BANFIELD, Edward

1958 *The Moral Basis of a Backward Society*. New York, Free Press.

BARBERA, Gioacchino

1993 L'arredo pittorico del santuario di San Sebastiano di Melilli. In DUFOUR, Liliane–BARBERA, Gioacchino: *Arte e devozione. Il santuario di San Sebastiano di Melilli*. Palermo, Arnaldo Lombardi Editore. 87-152.

BARNA Gábor

1990 Mi a búcsú? In. Uő.: *Búcsújáró és kegyhelyek magyarországon*. Budapest, Medicina. 14.

1992 Hagymány és újítás a búcsújárásban. In MOHAY Tamás (szerk.): *Közelítések. Néprajzi, történeti, antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára*. Debrecen, Ethnika Kiadó. 93–98.

1996a *A tállyai Fáklyás Társulat dokumentumai*. Szeged, JATE Néprajzi Tanszék.

1996b Búcsújárás szócikk. In DIÓS István–VICZIÁN János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. Budapest, Szent István társulat. 62–66.

2001 Zárandoklat szent helyekre. A keresztény búcsújárás történeti vázlata. In. Uő.: *Búcsújárók*. Budapest, Lucidus Kiadó. 11–23.

BARNA Gábor–BÁLINT Sándor

1994 *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza.*
Budapest, Szent István Társulat

BARNA Gábor–PUSZTAI Bertalan

1999 Egy változó ünnep szent és profán között. In PUSZTAI Bertalan (szerk.):
Szent és profán között. A szeged-alsóvárosi búcsú. Szeged: JATE Néprajz
Tanszék. 9–16.

BARTHA Elek

1992 *Vallásökológia.* Debrecen, Ethnika Kiadó.

1998 Néphit és népi vallásosság. In. VOIGT Vilmos (szerk.): *A magyar
folklór.* Budapest, Osiris. 470–504.

BÁLINT SÁNDOR

1998a Bezetés. In. Uő.: *Ünnepi kalendárium 1.* Szeged, Mandala. 12–15.

1998b Január 20. In Uő.: *Ünnepi kalendárium 2.* Szeged, Mandala. 174–180.

BÁRTH János

1990 A katolikus magyarság vallásos életének néprajza. In. HOPPÁL Mihály
(szerk.): *Magyar néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság.* Budapest,
Akadémiai Kiadó. 329–424.

BELTING, Hans

2000 *Kép és kultusz.* Budapest, Balassi Kiadó.

BERNARDI, Bernardo

1995 *Uomo, cultura, società. Introduzione agli studi demo-etno-antropologici.*
Roma, Franco Angeli.

BINDORFFER Györgyi

2001 *Kettős identitás: etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban.*
Budapest, Új Mandátum – MTA Kisebbségkutató Intézet

BIVONA, Alessia

1995 Le feste dei santi. *Sikania* XI/2. 8–23.

BOGLÁR Lajos

1995 *Vallás és antropológia*. Budapest, Szimbiózis Alapítvány.

2001 Előszó. In. Uő.: *A kultúra arcai*. Budapest, Napvilág Kiadó. 7–12.

BOISSEVAIN, Jeremy

1979 Towards a Social Anthropology of the Mediterranean. *Current Anthropology* 20. 81–93.

BORSÁNYI László

1988 Megfigyelési technikák az etnológiai terepmunkában. *Ethnographia* 53–82.

BRAUDEL, Fernand

1996 *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában I*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

BRECI, Silvio

1999 La festa di Sant' Alfio a Lentini. *I Siracusani* IV/5. 24–27.

BROWN, Peter

1993 *A szentkultusz kialakulása és szerepe a latin kereszténységben*. Budapest, Atlantisz.

BURGARETTA, Sebastiano

1981 *I muri di San Sebastiano*. Avola, Associazione Turistica Pro Avola.

1982 *I „nudi” di San Sebastiano ad Avola e Melilli*. Gibellina, Nando Russo Editore.

1992 Con vera fede: viva San Sebastiano! *Ciao Italia* 1992/5. 42–45.

BUTTITA, Ignazio E.

2000 Introduzione. In. BUTTITA, Ignazio E.–PERRICONE, Rosario (szerk.): *La forza dei simboli*. Palermo, Folkstudio. 7–9.

CAPUANA, Luigi

1994 *Di alcuni usi e credenze religiose della Sicilia*. Catania, C. U. E. C. M.

CAZZETTA, Giulia–MAGNANO, Paolo

2001 *'Anziani cuntunu*. Catania, Prova d'Autore

COLAJANI, Napoleone

1896 *Gli avvenimenti di Sicilia e le loro cause*. Milano–Palermo–Napoli, Remi Sandron Editore.

CRESCIMANNO, Sebastiano

1899 *La festa di San Sebastiano in Melilli*. Siracusa, Premiata Tipografia del „Tamburo”.

2004 *Saggi folcloristici e novelle*. Siracusa, Morrone Editore.

CUCINOTTA, Giovanni

1958 *Breve storia della Sicilia*. Messina, Casa Editrice G. D'Anna.

D'AMICO, Giuseppe

1999 Relazione sul restauro del simulacro di San Sebastiano. *I Siracusani* IV/5. 11–13.

DAVIS, John

1977 *People of the Mediterranean: An essay in comparative social anthropology*. London, Routledge.

DE MARTINO, Ernesto

2004 *Sud e magia*. Milano, Feltrinelli

DE VORAGINE, Jacobus

1990 Szent Sebestyén. In Uő.: *Legenda Aurea*. Budapest, Helikon. 46–49.

DI COSTANZO, Giuseppe, S. E.

1999 Le tradizioni religiose e la devozione di Santi Patroni. *I Siracusani* IV/5. 1.

DI LEO, Maria Adele

1997 *Feste popolari di Sicilia*. Roma, Newton & Compton Editori.

DI MARI, Carmelo–DI MARI, Giuseppe

2005 *San Sebastiano Bimartire – Gladiatore della fede e difensore della Chiesa*. Floridia, Nuova Grafica

DI PIETRO, Corrado

2002 Le feste popolari religiose come segno di identità. *Èthnos* 2002/2. 8–11.

DICKIE, John

2005 *Cosa Nostra. Az olasz maffia története*. Budapest, Gabo Kiadó.

DIÓS István

2007 Szent szócikk. In DIÓS István–Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. Budapest, Szent István Társulat. 800–801.

2008 Szicília szócikk. In DIÓS István–Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. Budapest, Szent István Társulat. 250-251.

2009 Tizenkettő szócikk. In DIÓS István–Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. Budapest, Szent István Társulat. 107.

DIÓS István (szerk.)

2001 *Szentek élete I*. Budapest, Szent István Társulat.

DÖMÖTÖR Tekla

1980a Legenda szócikk. In ORTUTAY Gyula (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 424-425.

1980b Mítosz szócikk. In ORTUTAY Gyula (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 629-630.

DUFOUR, Liliane

1993 Arte e devozione. Il santuario di San Sebastiano di Melilli. In DUFOUR, Liliane–BARBERA, Gioacchino: *Arte e devozione. Il santuario di San Sebastiano di Melilli*. Palermo, Arnaldo Lombardi Editore. 3-86.

ELIADE Mircea

2009 *A szent és a profán: a vallási lényegről*. Budapest, Európa.

FAETA, Francesco

2008 *Demológia, antropológia és kultúrkritika. Az olasz kérdés.* Budapest, L'Harmattan.

FAZZINO, Enrico

1990 *Palazzo Acreide.* Marchese-Siracusa, kn.

FLORENSZKIJ, Pavel

2005 *Az ikonosztáz.* Budapest, Typotex.

FRANK, Karl Suso

2001 Szent Sebestyén. In DIÓS István (szerk.): *Szentek élete I.* Budapest, Szent István Társulat. 70–72.

GARELLI, Franco

1991 *Religione e chiesa in Italia.* Bologna, Il Mulino.

GÁL Ferenc – ERDŐ Péter

1996. Búcsú szócikk. In DIÓS István–VICZIÁN János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon.* Budapest, Szent István Társulat. 59–61.

GEERTZ, Clifford

2001a A vallás mint kulturális rendszer. In Uő.: *Az értelmezés hatalma.* Budapest: Osiris. 72–118.

2001b Sűrű leírás. Út a kultúra értelmező elemzéséhez. In Uő.: *Az értelmezés hatalma.* Budapest: Osiris. 194–225.

GEREBEN Ferenc – TOMKA Miklós

2001 *Vallásosság és nemzettudat. Vizsgálódások Erdélyben.* Budapest, Corvinus.

GIALLOMBARDO, Fatima

1990 Un modulo interpretativo dei fenomeni festivi. In Uő.: *Festa orgia e società.* Palermo, Flaccovio Editore. 9–24.

GILMORE, David D.

1982 Anthropology of the Mediterranean Area. *Annual Review of Anthropology* 11. 175–205.

GIUBELLI, Lucia

1992 *Sebastiano – Martire di Roma*. Roma, A.T.S. ITALIA

GREGORIO, Rosario

1973 *Considerazioni sulla storia di Sicila dai tempi mormoni ad oggi*. Vol. II–III. Palermo

GRONOVER, Anne Marie

2007 *Religiöse Reserven. Eine Ethnographie des Überlebens in Palermo*. Berlin, LIT Verlag.

GROTTANELLI, Vinigi

1977 Ethnology and/or Cultural Anthropology in Italy: Traditions and Developments. *Current Anthropology* 18. 593–614.

GUBERNALE, Gaetano

1988 *Avola festaiola*. Avola, Associazione Filodrammatica Avolese.

1989 *Avola*. Avola, Edizioni Pro Loco.

HAJNAL Virág – PAPP Richárd

2007 Vallás és etnicitás a Vajdaságban három esettanulmány tapasztalatainak tükrében. In: A. GERGELY András – PAPP Richárd – PRÓNAI Csaba (szerk.): *A szakralitás arcai*. Budapest, Nyitott Könyvműhely.

HASTINGS, Martin

2007 *Szicília*. Budapest, Alexandra

J. NAGY László

1995 *A mediterráneum a XX. században*. Szeged, JATE.

JEDIN, Hubert

1998 *A zsinatok története*. Budapest, Ecclesia.

JUHÁSZ Antal

1984 A helyi monográfiák jelentősége az anyagi műveltség kutatásában. *Ethnographia* XCV:1. 107–110.

LANTOSNÉ IMRE Mária

1997 Érintőzés szócikk. In DIÓS István–VICZIÁN János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. Budapest, Szent István Társulat. 241.

LENA, Antonino

1985 Tra il sacro e il profano. „A Sammastianu nni videmu!” *Provincia di Siracusa* IV/3. 32–33.

LENTINI, Gioacchino

1982 Introduzione alla storia della Provincia di Siracusa. *Provincia di Siracusa* I/1. 2.

LO CASTRO, Nuccio

1994 In corsa con San Sebastiano. *Sikania* X/1. 28–31.

LOMBARDI SATRIANI, Luigi M.

1980 La scena folklorica. In Uő.: *Il silenzio, la memoria e lo squadro*. Palermo, Sellerio Editore. 67–93.

LOMBARDO, Giuseppe

2002 La religiosità popolare: espressione della fede? *Èthnos* 2002/2. 12–19.

LOMBARDO, Luigi

1996 *La provincia di Siracusa e le sue Tradizioni Popolari*. Siracusa, Zangara Stampa

2006 *La cultura popolare*. Canicattini Bagni, Edizioni del Gal Hyblon-Tukles

LO RE, Fino

1999 La festa di San Domenico ad Augusta. *I Siracusani* IV/5. 28–30.

MAGNANO, Paolo

É. N. *Chiamamulu c'a n'ajuta*. Melilli, Assessorato al Turismo

1985 Quella cassa si alleggerì e il clero la portò in paese. *Gazzetta di Siracusa* 04/05/85. 14.

1986 L'omaggio di Melilli al Simulacro Perduto. *Gazzetta di Siracusa* 04/05/86. 15.

1999a I festeggiamenti a Middletown. *A week in Sicily. Provincia di Siracusa* 1999/5.

1999b La festa di San Sebastiano a Melilli. *I Siracusani* IV/5. 8–9.

1999c La festa di San Sebastiano a Middletown. *I Siracusani* IV/5. 18–19.

1999d Quando lo Santo „esplose”. *I Siracusani* IV/5. 10.

1999e *San Sebastiano – Gloria di Melilli*. Melilli, Amministrazione comunale de Melilli.

2001 *Melilli – Alla scoperta del territorio*. Palermo – Siracusa, Arnaldo Lombardi.

2004 La statua salvata dal naufragio. *Famiglia Cristiana* LXXIV/18. 152.

MAGNANO, Sofia

1999 ... E chiamamulu c'a n'ajuta. *A week in Sicily. Provincia di Siracusa* 1999/5.

MALFA, Carmelo

1999 Santa Lucia di Maggio. *I Siracusani* IV/5. 4–7.

MANGIAFICO VALENTINI, Marianna

2000 *Il culto di San Sebastiano a Melilli*. Floridia, Edizione Nuova Grafica.

MARASPINI, A. L.

1968 *The Study of an Italian Village*. Paris: Mouton

MAUSS, Marcel

2000 Az ajándékról és különösen a viszonzás kötelezettségéről. In Uő.: *Szociológia és antropológia*. Budapest: Osiris. 194–204.

MINNITI, Michele

1954 *Siracusa – Guida artistica pittoresca e monumentale della città e dei suoi dintorni*. Siracusa, Editrice Ciranna.

MOHAY Tamás

2008 Töredékek az ünnepről. In Uő.: *Töredékek az ünnepről*. Budapest, Nap Kiadó. 5–18.

2009 *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány*. Budapest, L'Harmattan.

MOLLICA, Andrea

1982 Le città della provincia: Melilli. *Provincia di Siracusa* I/3. 42–45.

1990 *Melilli – Tra cronaca e storia. 1962–1990*. Augusta, Esso Italiana

1991 La Sicilia vista dai comuni: Melilli. *Prospettive Siracusane* 1991/6. I–XIX.

2000 *Melilli cent'anni fa – Memorie fotografiche e storiche*. Sortino, Tipolitografia TUMINO.

2005 Storia non mai scritta e pur tanto interessante. *I Siracusani* X/54. 57–60.

2006 *Architetti, artisti, mastri e arredi della Chiesa Madre di San Nicolò in Melilli dal 1693*. Siracusa, Tip. Grafica Saturnia.

MOLNÁR Mária

2000 Csereviszonyok – materiális és szimbolikus javak cseréje. In PALÁDI-KOVÁCS Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz nyolc kötetében*. Vol. VIII. *Társadalom*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 501-507.

NAGYNÉ FRAUHAMMER Krisztina

2009 *Szemben a feledéssel. Magyar kegyhelyek vendégkönyveinek összehasonlító elemzése*. Budapest, ELTE Néprajz és Kulturális Antropológia Doktori Iskola. PhD értekezés.

NIEDERMÜLER Péter

1984 Folklor és folklorisztika a helyi kiadványokban. *Ethnographia* XCV:1. 110–113.

OTTO, Rudolf

2001 *A szent. Az isteni eszméjében rejlő irracionális és viszonya a racionálishoz.* Budapest, Osiris.

PAPP Richárd

2004 Etnikai vallások a Vajdaságban? In HAJNAL Virág–PAPP Richárd: *Mint leveleket a vihar...* Újvidék, Fórum. 162–208

2007 *Vallásantropológia.* In BOGLÁR Lajos–PAPP Richárd (szerk.): *A tükör két oldala.* Budapest, Nyitott Könyvműhely. 113–118.

2008 Református identitás és magyarságtudat a Délvidéken. In. HAJNAL Virág–PAPP Richárd: *Közelből is távol. Magyar világok a Vajdaságban.* Budapest, Timp. 57–80.

PINA CABRAL, Joao de

1989 The Mediterranean as a Category of Regional Comparison: A Critical View. *Current Antropology* 30/3. 399–406

PITRÈ, Giuseppe

1913a *La famiglia, la casa, la vita del popolo siciliano.* Palermo, Arnaldo Forni Editore.

1913b *Spettacoli e Feste popolari Siciliane.* Palermo, Arnaldo Forni Editore.

1979 *Feste patronali in Sicilia.* Bologna, Arnaldo Forni Editore.

PRIVITERA, Nino

1982 *San Sebastiano a Melilli.* Avola, Libreria Editrice Urso.

1985 *Santi Patroni di Sicilia.* Siracusa, Ediprint.

PÓCS Éva

1998 Transz és látomás Európa népi kultúráiban. In Uő. (szerk.): *Extázis, álom, látomás.* Budapest, Balassi. 15–55.

PUSZTAI Bertalan

1998 Vallás és turizmus. In FEJŐS Zoltán (szerk.): *A turizmus mint kulturális rendszer*. Budapest, Néprajzi Múzeum. 13–23.

2004 *Religious Tourists. Constructing Authentic Experiences in Late Modern Hungarian Catholicism*. Jyväskylä, University of Jyväskylä, (<http://selene.lib.jyu.fi:8080/vaitos/studies/studhum/9513919900.pdf>)

RIES, Julien (szerk.)

2003 *A szent antropológiája. A homo religious eredete és problémája*. Budapest, Typotex.

2006 *A hívő ember a zsidó, a keresztény és az iszlám vallásban*. Budapest, Typotex.

RIZZO, Michele

1990 *Melilli – Storia di un paese senza storia*. Siracusa – Palermo – Milano, Arnaldo Lomabrdi.

1999 Melilli 1914. *I Siracusani* IV/5. 14–17.

ROMANO, Salvatore Francesco

1964 *Breve storia della Sicilia*. Torino, ERI.

ROSANO, Nicolò

2000 *San Sebastiano di Melilli – La sua chiesa e la sua festa*. Priolo, Tarantello Vincenzo.

ROSSI, Annabella

1986 *La festa dei poveri*. Palermo, Sellerio Editore.

SÁRKÁNY Mihály

1998 *A közösségek közti csere*. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézet.

SCHNEIDER, Jane C. – SCHNEIDER, Peter T.

2003 *Mafia, Antimafia and the Struggle for Palermo*. Berkeley-Los Angeles-London, University of California Press.

SCIASCIA, Leonardo

1987 *Feste religiose in Sicilia*. Palermo, L'Immagine Editrice.

SIMMEL, Georg

1973 *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*. Budapest, Gondolat.

SZÁNTÓ Konrád

2004 *Egyháztörténelem*. Budapest, Jel Kiadó.

SZILÁGYI Miklós

1984 Helyi kiadású helytörténeti monográfiák 1970-1981, annotált bibliográfia. *Ethnographia* XCV:1. 118–133

TANNEN, Deborah

2009 Kapcsolatépítés vagy kiselőadás? In Uő.: *Párbeszéd. Férfi-női kommunikáció*. Budapest, Nyitott Könyvműhely. 80.

TOMISA Iлона

1990 „A hit jelével a szentség fényében” – A szent fogalma a néphagyományban. In. LOVIK Károly–HORVÁTH Pál (szerk.): *Néphit, népi vallásosság ma Magyarországon*. Budapest, MTA Filozófiai Intézet. 31–48.

TORRE, Sebastiano

É. N. *Il culto di San Sebastiano in Sicilia*. S. Venerina, Tipolitografia T. M. di Magnano Venera

TURNER, Victor

2002 *A rituális folyamat*. Budapest, Osiris.

UCCELLO, Antonino

1976 Santi patroni e protettori. In Uő.: *Pani e dolci di Sicilia*. Palermo, Sellerio Editore. 94–119.

VÁRNAGY Antal

1999 *Liturgika*. Abaliget, Lámpás Kiadó.

VERBÉNYI István–OROSZ László–ARATÓ Miklós Orbán

1989 Szentek tisztelete és ünnepei szócikk In VERBÉNYI István–ARATÓ Miklós Orbán (szerk.): *Liturgikus lexikon*. Budapest, Ecclesia. 225–227.

VERGOTE, Antoine

2001 *Valláslélektan*. Budapest, SOTE–Párbeszéd Alapítvány–Híd Alapítvány.

VINCI, Eleonora

1999 La festa di San Sebastiano ad Avola. *I Siracusani* IV/5. 20–23.

VOIGT Vilmos

1998 Az extázis, az álom és a látomás. In PÓCS Éva (szerk.): *Extázis, álom, látomás*. Budapest, Balassi. 9–11.

2004 *A vallási élmény története*. Budapest, Timp Kiadó

WILSON, Stephen

1985 Introduction. In Uő. (szerk.): *Saints and their cults*. Cambridge: Cambridge University Press. 1–41.

Képmelléklet